

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2011

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

IANUARIE 2011

SUMAR

ianuarie

2011

4 Neam bogat,
neam sărac

M. VULCĂNESCU

METAMORFOZELE CĂRȚII

5 De la Café Procope
la internet-café

F. BARBIER

10 De la biblioteca
fiecăruia
la biblioteca tuturor

F. ROTARU

DICTIONAR ISTORIC

15 Dregătorul
cu gust de fruct

*Povestea
cuvântului mandarin*

A.E. BUDURA

EXCLUSIVITATE

18 Istoria celor mici
despre cei mari

*Mica suedeză
și principele Cantemir*

ȘT. LEMNY,
A. SVENBRO

23 Apără-mă,
Doamne, de prieteni...
Originile

L.L. WATTS

27 Biografia
din dosarele Securității
*Mihail Grigore
Romașcanu*

C. PĂUNESCU

DIN PARLAMENTUL DE ALTĂDATĂ

31 Tezaurul
de la Moscova,
„cu mărunțeaua“

C. BURCEA

33 Jocul
fără legătură cu calul

S. ISPAS

PASTILA DE CUVINTE

38 Jubileu,
Sfântul Ion

M. SALA

FEMEILE DIN SPATELE BĂRBAȚILOR CELEBRI

40 Anne
Chamberlain

T. STANCIU

45 Despre celălalt,
cu mai multă
sau mai puțină
dragoste

*Români, secui, unguri,
sași, în Transilvania
medievală*

I.-A. POP

50 Axa
Moscova-Budapesta,
în vara lui 1940

*Din arhivele
Federației Ruse*

T.M. ISLAMOV,
T.A. POKIVAILOVA

magazin istoric

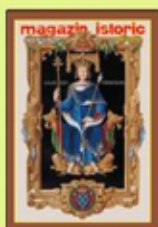
Anul XLV – serie nouă – nr. 1(526)

ianuarie 2011

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Regele Franței, Carol al V-lea (1338-1380), a fost creatorul unei biblioteci care conținea între 1.000 și 2.000 de manuscrise, cea mai mare din regat

2 Zeul Horus, căruia i-a fost dedicat templul egiptean de la Edfu, este unul dintre cei mai vechi (din epoca predinastică – 3.000 î.H.) și mai onorați zei din foarte bogatul panteon egiptean.

Era întruchipat ca șoim sau ca o creatură zoomorfă cu cap de șoim, fiind zeul boltei cerești și al războiului

3 Scena care a declanșat masacrarea francezilor de către sicilienii („vecerniile siciliene”), din 30 martie 1282, în viziunea unui pictor italian născut în Orașul Dogilor dintr-o mamă venețiană și un tată francez. Numele lui – Francesco Hayez (1791-1882)

4 Maria Cantemir, născută din prima căsătorie, care „se remarcă a fi o femeie foarte învățată și care vorbește la perfecțiune greacă și italiană”

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEI**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
Adrian Dumitru,
Theo Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreoteșei

Secretariat
Constanța Avram

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III,
camerele 283 (secretariat și difuzare), 285, 287,
Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța poș-
tală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

SOARTA NEAMULUI NOSTRU

MIRCEA VULCĂNESCU

NU SUNTEM UN NEAM BOGAT. Neam de păstori și de plugari, toată bogăția ne-a fost rodul pământului acestuia și al dobitoacelor de pe el. Grâul l-am semănat primăvara, în tot anul, bun sau rău, ca pe o leturghie. Și oile le-am muls ca pe sfinte. Și vacile le-am privegheat ca pe o arcă a legământului nostru cu glia. Scrisoarea noastră a fost „brazdă trasă cu fierul plugului” și graiul nostru a fost îndemnul pentru boi, ori cântecul – pentru oi – din fluier. Copacii din pădure i-am doborât ca la joc, când i-am putut doborî de alții! Sarea am scos-o din pământ cu trudă. Și tot cu trudă ne-au scos alții aurul și păcura dintr-însul.

Gândul că suntem un neam bogat e bine să ni-l îndepărtăm din minte, dacă vrem să rămânem într-adevăr. Neam sărac în țară bogată am fost totdeauna și nicicând la bunul altuia n-am râvnit; iar când a fost să ne apărăm, nu ne-am apărut, cu pământul, decât nevoile și sărăcia.

Dar se vede că „sărăcia” asta tot era și ea un fel de bogăție, de vreme ce veacuri întregi ea a fost neconținut prilej de ispită altora.

NU SUNTEM, într-adevăr, nici UN NEAM FERICIT AȘEZAT, la adăpostul oricărui năzuințe cutezătoare. Trăind la răspântia a două lumi, în calea firească a năvălirilor din

răsărit înspre apus, cât ne uităm la povestea neamului nostru, tot de trei, patru ori călcat, îi vedem pământul la tot veacul. Măr de ceartă între patru împărății, pământul acesta a suferit, rând pe rând, revărsarea și apoi retragerea puhoaielor omenești din răsărit și din apus, din miazăzi și din miază-noapte. Așa a fost scrisul lui. Fiecare a venit, a jefuit rodul muncii noastre, a pârjolit și s-a dus. Și-n urma lor a trebuit să refacem iarăși de la capăt, neconținut de la capăt, cam de trei, patru ori pe veac sau

o dată de fiecă viață de om, iarăși neconținut de la capăt, așezămintele și rostul nostru.

Si făceau domnii noștri, între aceste împărății, risipă de duh, de cutezări, de vitejii și de umilințe, doar de-or feri pământul țării lor de năvăliri. Și, ori că aveau noroc și se îndura Dumnezeu de noi – dacă e să credem bisericile clădite de ei, la tot pasul –, fapt este că toate puhoaiile se-ntorceau care dincotro veniseră. Și viața se putea relua de la început.

Astfel se desfășoară, în chip îndeobște cunoscut, prea cunoscut, soarta nedeazămintă a neamului nostru, de când este.

(Opere, Dimensiunea românească a existenței, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2005)

CĂLĂTOR PRIN TIMP

55 Pe Nilul de Sus,
de-un templu s-a pus...
Edfu

A. BACALL

59 Cursa pentru
favorurile lui Hitler
*Disputa Ion Antonescu-
Horia Sima*

O. TRAȘCĂ

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Memorialul
tranșeei

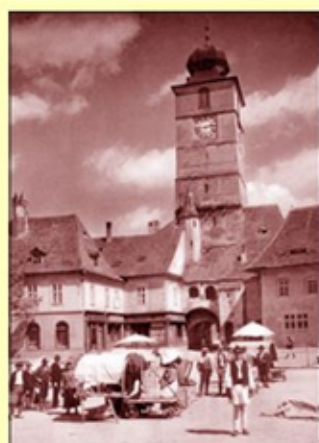
G. de FONCLARE

69 În România
acum 100 de ani

G. FILITTI

73 Războinicii
luminii
EKO Cobra

L. BANU,
F. BANU

78 Sibiu
în vremea cireșelor
*Vizita regelui Ferdinand
și a reginei Maria*

G.-L. ITTU

81 Secretele
generalului Orlov
Prin hățișul de oglinzi
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

EVENIMENT

85 Premiile
Napoleon

86 Bătălia
pentru Sicilia
Falconara
R. CIUPERCĂ

POVESTEA UNUI TABLOU

90 Pictorul
disoluției formelor
Turner

C. UNGUREANU

HOOVER INSTITUTION

93 De ce
a fost schimbat
Brutus Coste

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

92 Telex

17; 94; 95
Blitz... Concurs; Rebus;
Dialog

Oamenii au scris pe lut...

– În calitatea dumneavoastră de bibliofil, dar și în aceea de cercetător, ce ne puteți spune despre trecutul cărților?

– Eu sunt istoric al cărții și-atunci, firește, ar fi

multe lucruri de spus. Însă eu mă ocup mai mult de cartea tipărită decât de manuscrise și doar de cartea din Occident, nu și de cărțile altor civilizații. În domeniul meu, au fost două mari perioade de schimbare, de mutație: mai întâi, este secolul al XV-lea, iar mai apoi vine sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul veacului al XVIII-lea. Se pare că acum ne-am găsi în fața unei a treia perioade de schimbare, însă au mai fost și altele, suficient de profunde, ceva mai înainte.

– Și-atunci, după dumneavoastră, care a fost cea mai mare mutație datorată apariției cărții tipărite? Care a fost impactul tiparului asupra societății?

– Făcusem cândva, împreună cu o prietenă, o istorie a *media* și am hotărât să începem cu secolul al XVIII-lea, deși am fi putut chiar cu al XV-lea. Și asta pentru că ceea ce a adus cartea tipărită a fost ceva cu totul neașteptat. A apărut astfel un public de cititori, cu toate problemele de receptare și de circulație care au decurs de aici. Inițial, difuzarea cărții s-a făcut fără cenzură – nu exista chestiunea drepturilor de autor sau aceea a privilegiilor librarilor (altfel spus, cum să aperi munca editorului pentru ca ea să nu fie contrafăcută 50 km mai încolo). De la începutul secolului al XVI-lea, aceste aspecte au început să se aranjeze. Da, aceasta este cea mai importantă consecință a tiparului, faptul că a apărut un public și acesta s-a transformat în cele din urmă într-un public de masă. Dacă nu mă credeți, pot să vă dau cifre. De la inventarea tiparului până în anul 1500, așadar în mai puțin de 50 de ani, au fost publicate aproximativ 30.000 de titluri, judecând după ceea ce se mai păstrează încă.

– Doar în Franța?

– Nu. În toată lumea. Și asta nu este decât o estimare minimă, la care probabil trebuie să adăugăm și lucrările care s-au pierdut. Iar dacă faceți un calcul bazat pe o ipoteză

plauzibilă, și anume că un titlu se imprimă într-o medie de 500 de exemplare, veți ajunge la cifra de 15 milioane de volume tipărite în mai puțin de 50 de ani și puse în circulație în toată Europa. Acest număr este de neconceput în privința manuscriselor.

– Există vreo carte din această perioadă, în afară de faimoasa Biblie a lui Gutenberg, care să vă fi impresionat prin calitatea ei?

– Da. Mă gândesc la ceea ce numim astăzi *Cronica de la Nürnberg*, o minunată lucrare de bibliofilie, tipărită în aproximativ 1.500 de exemplare, dintre care s-au păstrat ceva mai bine de 100. Era o istorie universală, de la facerea lumii și până în 1490, editată de Anton Koberger (1440/45-1513), la ilustrarea căreia a participat și Dürer. De altfel, Koberger era nașul lui Dürer, făceau parte din familii de burghezi înstăriți din Nürnberg. Am să mai adaug faptul că, în acea vreme, drepturile de autor fiind încă o nebuloasă, *Cronica* aceasta a fost imediat contrafăcută, la numai câțiva kilometri distanță, la Würzburg, în mai puțin de doi ani.

– Nefiind medievist, singurul lucru care îmi vine în minte în legătură cu ceea ce ați spus despre apariția unui public de cititori este biblioteca lui Charles de Valois, conte de Anjou (1270-1325), cel care a comandat copierea manuscrisului *Milionului lui Marco Polo*. El avea cam 80 de manuscrise, dacă nu mă înșel, una dintre cele mai mari biblioteci private din Europa. Prin urmare, n-ar trebui să ne gândim și la apariția marilor biblioteci private, la oamenii care cumpără cărți și care nu o fac doar pentru a le colecționa, ci pentru a le și citi? În ultimă instanță, publicul, nu?

– Da, dar cartea este ceva mai mult decât un obiect care are forma unei cărți.

... pe pergament
(pagină dintr-un manuscris al Evangheliei după Marcu, de la începutul secolului al XV-lea)...

Internetul omoară cartea? Sau îi conferă o viață nouă, pe un suport de tip nou? Vă oferim în continuare punctul de vedere a doi specialiști în istoria cărții și a tiparului, unul din Franța, celălalt din România.

DE LA TĂBLIȚELE DE LUT LA CARTEA ELECTRONICĂ

În septembrie 2009 a avut loc a doua ediție a colocviului organizat de Biblioteca Metropolitană București, intitulat Cartea. România. Europa, cu o largă participare internațională. Printre invitați s-a aflat și profesorul FRÉDÉRIC BARBIER, de la Ecole Pratique des Hautes-Etudes din Paris. După ce și-a prezentat comunicarea despre voiajul în Orient al contelui de Choiseul, la sfârșitul veacului al XVIII-lea, l-am putut aborda și, refugiindu-ne într-o cafenea din centrul Bucureștiului, am stat de vorbă despre trecutul, prezentul și viitorul cărții tipărite.

Pagini din cartea călugărului franciscan Ștefan Fridolin, predicator popular în Nürnberg la sfârșitul secolului al XV-lea, tipărită de Anton Koberger, cu gravuri realizate de Michael Wolgemuth

Librar ambulant

– Și care era cel mai faimos club de acest gen de la Paris, în secolul al XVIII-lea?

– Ei, cea mai celebră cafenea de atunci există încă și azi, este Café Procope, la doi pași de Odéon, în Cartierul Latin. A fost fondată în 1686 de către

Francesco Procopio dei Coltelli. Pe acolo au trecut și Voltaire, Danton, Robespierre, Franklin. Dacă mă gândesc bine, nu aș putea să vă spun de ce, dacă te duci azi într-o cafenea din Germania sau Austria, încă mai poți citi ziarele la cafea, rulourile cu presa sunt la dispoziția oricui are chef să le răsfoiască, în timp ce obiceiul acesta a dispărut în Franța și într-o bună parte din restul Europei negermanofone. Nu aș ști să vă spun nu numai de ce, dar nici când s-a întâmplat aceasta, în Franța. Însă, în mod evident, aceste cafenele despre care vorbiți erau locuri de socializare...

– Ne întâlnim acolo, citim ziarul, îl comentăm, bem o cafea...

– ...sau altceva, nu doar o cafea. Și stăm la taclale. Încă nu am apucat să o văd, dar există acum la Paris o expoziție dedicată unui emigrant evreu din Germania naziștilor, Joseph Roth (1894-1939), care a și murit pe malurile Senei, de altfel, într-un mod destul de oribil, trebuie să o spun (era alcoolic și a murit bolnav, într-un spital). Ei bine, acest Roth, vă puteți închipui, se ducea la anumite cafenele, unde se putea întâlni cu alți emigranți. Există o fotografie pe care presupun că o vom regăsi la această expoziție, unde îl vedem pe Roth în ultima perioadă, la o cafenea, cu un pahărel în față și cu un aer plecat de pe această lume... Iar el era, totuși, un autor destul de cunoscut. Nu cred însă, judecând după acea fotografie, că mai era în stare să mai citească vreo gazetă.

Dar mai există un loc unde lumea se aduna pentru a citi cărți și gazete despre care încă nu am vorbit.

– Care ar fi acela?

– Librăriile. Magazinele de carte. Dar ele nu mai îndeplinesc azi această funcție.

– Nu neapărat. Ca loc de socializare, probabil că aveți dreptate. Însă ceea ce am remarcat este că oamenii care se duc să cumpere cărți vechi într-un anticariat au un alt mod de a interacționa, destul de apropiat, uneori, de ceea ce se întâmplă altă dată într-o cafenea, în genul celor pe care le-am descris.

– Da, însă acestea sunt întâmplări – nu un obicei. Librăriile nu sunt doar un loc de socializare, sunt magazinele unde sunt vândute cărțile tipărite de proprietarii lor, iar producțiile acestora sunt destinate marilor colecționari, adesea, încă din momentul concepției. De pildă, în Franța este celebru cazul așa-numitei „Eđiții La Fontaine a Fermierilor Generali” (dar nu este vorba despre agricultori, aici, ci despre acei intenđenți de finanțe care percepeau impozitele în numele regelui). Acești oameni de finanțe s-au asociat cu toții pentru a ne da o ediție La Fontaine în patru volume, în vremea lui Ludovic al XV-lea, dar nu aș putea să vă spun sigur dacă s-au îmbogățit de pe urma acelei inițiative. De asemenea, *Voiajul contelui de Choiseul în Levant*, despre care am vorbit la conferința Bibliotecii Metropolitane din București, a fost și ea o asemenea carte, întrucât Choiseul a plătit totul pentru ca această carte foarte frumos îngrijită și minunat ilustrată să poată apărea.

– Aș vrea să vă mai întreb de ce aveau cărțile, în acea vreme, niște frontispicii uriașe, unde se preciza aproape tot ce se putea preciza despre o carte: cine a tipărit-o, cine a îngrijit-o, câte capitole are și despre ce e vorba în ele? Era un alt mod de a evidenția legătura dintre librar și patronul său cultural?

– Da, dar nu numai. Gândiți-vă că în secolul al XVI-lea, odată cu răspândirea pe scară mai largă a tiparului, cât și datorită fărâmițării statelor, era aproape imposibil să protejezi drepturile autorului și editorului asupra unei cărți oarecare. Să ne amintim de

Café Procope în secolul al XVIII-lea...

De pildă, înainte de Reformă, s-au răspândit prin Europa cantități enorme de plachete, cum le spunem în Franța. Erau ușor de tipărit, erau mai mici, mai ieftine și nu însemnau cine știe ce consum de hârtie. Fiind ieftine ca preț de cost, erau mai accesibile și au avut un impact imens – sunt câteva sute de mii de exemplare. Dar ele nu sunt, totuși, cărți în toată puterea cuvântului și nici nu putem spune că s-au alcătuit biblioteci cu asemenea produse. Așadar, chiar și în epoca aceea, nu este cazul să judecăm publicul după bibliotecile pe care le posedă. Oamenii pot citi și altceva decât ceea ce pun în bibliotecă.

– Care au fost cele mai mari biblioteci private din Franța, la sfârșitul Evului Mediu?

– În primul rând, aceea a lui Carol al V-lea (1338-1380) avea între 1.000 și 2.000 de manuscrise, la care se adaugă personalul calificat care se ocupa de ele. Ca mărime, a doua bibliotecă din Franța era aceea a fratelui lui Carol al V-lea, Filip al II-lea cel Îndrăzneț, duce de Burgundia (1342-1404), care trebuie să fi avut și ea câteva sute de manuscrise. Însă regele era cel care dădea tonul colecționării de carte, pentru a fi urmat de frații săi, ducii de Berry și de Anjou. Nu trebuie uitate nici bibliotecile marilor seniori, precum aceia din Italia sau Germania. Acesta este modelul urmat de toată Europa, până la Budapesta, unde avem biblioteca lui Matia Corvin.

– Este un model care trebuie să fi avut un mare impact, din moment ce în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, cărțile mai purtau încă pe frontispiciu dedicația către suveran, iar editorul simte nevoia să precizeze cu mândrie că este „editorul regelui” sau al Curții regale, cel puțin. Probabil că este ceva mai mult decât un simplu gest de captatie benevolentă.

... iar primele pagini tipărite semănau izbitor cu cele ale manuscriselor miniata

dedicația către suveran, iar editorul simte nevoia să precizeze cu mândrie că este „editorul regelui” sau al Curții regale, cel puțin. Probabil că este ceva mai mult decât un simplu gest de captatie benevolentă.

– Într-adevăr, înainte de Revoluția Franceză, pe vremea Vechiului

regim, titlul de „librar al regelui” nu era gol de semnificație, ci presupunea o serie de privilegii. El era cel care tipărea ordonanțele și hotărârile regelui, actele oficiale ale administrației sau gazeta agreată de suveran.

Biblie realizată de Anton Koberger, în 1487

– Prin urmare, nu ducea lipsă de comenzi...

– Nu, în niciun caz. Era o garanție că afacerile vor merge bine.

– Dar, fiindcă tot ați vorbit de media și de public... Nu ar fi poate util să ne aplecăm puțin asupra unui obiect care, deși nu este o carte în sensul tehnic al cuvântului, astăzi cel puțin, cu câteva sute de ani mai devreme avea aspectul unei cărți și, oarecum, și rolul acesteia: vorbesc de reviste, de Jurnale.

– Da, evident, în secolul al XVIII-lea. După cum spuneam, sunt două mari perioade de schimbări profunde, a doua începând spre 1760, în toată Europa, aproape în același timp. De-abia de atunci a început publicul să ceară constant noutăți și informații despre realitatea recentă și de-abia de atunci putem vorbi despre dezvoltarea reală a presei periodice. Primele jurnale apar ceva mai devreme de 1760, în Anglia, iar în Franța ceva mai târziu. Nu sunt propriu-zis nici ziare: apăreau cam o dată sau de două ori pe lună, se numeau de obicei *gazete* și aveau, într-adevăr, forma unor cărți și vor sfârși prin a fi legate ca niște cărți în toată regula.

– Spuneți-mi, vă rog, cum se citea presa acum 300 de ani? Te abonai, te duceai la cafenea să citești ziarul?

– În ambele feluri, evident. Dacă îți permiteai, te abonai, însă nu trebuie să uităm că în Europa Vechiului regim exista totuși problema circulației și a expedierii mărfurilor; prin urmare, acest tip de public este mai ales urban și nu foarte îndepărtat de locul apariției respectivului jurnal; altminteri nu prea ar fi avut sens să te abonezi la o gazetă care ți-ar fi ajuns peste două luni sau deloc. Mai la îndemână erau cafenelele, cluburile, societățile, academiile etc., unde se aduna lumea să citească presa.

INTERNETUL SALVEAZĂ CARTEA

Directorul Bibliotecii Metropolitane București, FLORIN ROTARU, un împătimit de cartea tipărită, este inițiatorul bibliotecii virtuale a României DacoRomanica. Cum a ajuns un bibliofil să facă acest pas?

– Omenirea trăiește azi poate cea mai importantă revoluție din istoria sa. Asistăm la nașterea unei alte ere, a unei alte scrieri. Apariția cyberspațiului determină crearea unui patrimoniu mondial comun. Civilizația tiparului, ea însăși o eră care a adus apusul alteia, a civilizației orale, trăiește drama propriei dispariții. Aparentul paradox pe care îl menționați se explică astfel: susțin ideea unei biblioteci virtuale tocmai pentru a apăra cartea.

Cartea a cunoscut diferite suporturi: ceramica, papirusul, pergamentul făcut din pielea de animal, hârtia. Acum a apărut suportul electronic. Așadar, pentru a salva cartea trebuie neapărat să realizăm biblioteca virtuală. Ea aduce multiple avantaje. Asigură o protecție mult mai bună a documentelor. Ele vor putea fi păstrate în depozite speciale, în condiții de conservare adecvate și cu acces extrem de redus la cercetarea directă.

Digitizarea asigură și democratizarea informației, ceea ce are o importanță majoră, mai

ales în contextul istoriei noastre. Menționez doar câteva cifre: 65% dintre periodicele românești se păstrează într-un singur exemplar, la Biblioteca Academiei Române (B.A.R.). Din 1901 – când a început practic să ființeze ca instituție, întrucât până atunci se baza doar pe donații, nu avea o politică proprie de achiziții și până astăzi, B.A.R. are același regulament, extrem de restrictiv. Biblioteca era destinată doar folosinței membrilor Academiei. Pentru restul solicitanților există numai o aprobare individuală. După 1948, când modelul sovietic se instituie și la noi, institutele de cercetare au trecut în subordinea Academiei, și, implicit, cercetătorii din aceste institute au avut acces la fondul de publicații ale B.A.R. Se poate face un calcul matematic foarte simplu, pentru fiecare domeniu în parte, istorie, filosofie, științele naturii, fizică etc., pentru a stabili câți oameni au avut acces, între 1901 și 2010, la volumele din B.A.R. și veți constata că sunt cel mult 2.000, pentru fiecare domeniu. Prin

Cronica de la Nürnberg! Or, acest mod de a da titlul unei cărți era și o modalitate de a-l asigura pe cumpărător de calitatea mărfii pe care o cumpără, cât și de faptul că aceasta – și nu alta – este ediția pe care o caută. Că ceea ce aveți acum în mâini este mai bun decât ceea ce ați putea obține în alte părți. Pe de altă parte, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, titlurile au tendința de a se scurta, iar eu cred că asistăm la un soi de banalizare a cărții ca obiect. Și asta pentru că eu sunt mult mai interesat de *Fabulele* lui La Fontaine, de pildă, decât de nu-știu-ce ediție aparte a acestor fabule, ilustrată de X și publicată cu ajutorul lui Y, în Z exemplare. Însă aici e și o chestiune de geografie a gusturilor și intereselor: în Germania secolului al XVIII-lea, titlurile își păstrează lungimea.

– Lăsând la o parte trecutul cărților, ce ne puteți spune despre ce se întâmplă în prezent cu cartea tipărită?

– Nu știu dacă să fiu îngrijorat sau nu. Pe de o parte, niciodată nu s-a publicat atât de mult. Pe de altă parte, riscurile sunt, ca întotdeauna, de partea difuzării cărților, ținând cont de problemele de rentabilitate pe care le prezintă cartea astăzi, pe piață. Nu am putea spune că piața cărților de științe umane ar fi cine știe ce impresionantă, în acest moment. Este dificil să faci concurență altor produse și trebuie, într-un fel, să fim conștienți că avem nevoie de un pic de diversitate, mai ales astăzi. Nu știu ce să vă zic... Dacă mă gândesc bine, atunci când am început să folosesc calculatorul (și am fost printre primii, prin anul 1983, cred), nu mă așteptam să îmi dau seama prea curând de amploarea fenomenului care se dezvoltă acum. Astăzi sunt impresionat de cantitatea de carte electronică existentă pe piață și,

de ce nu, un pic îngrijorat, gândindu-mă la soarta cărților tipărite.

– Și-atunci, viitorul cărții, așa cum o cunoaștem...?

– Atunci când lucrez, ca și dumneavoastră, la calculator, îmi dau seama că 80-90% din informația necesară este deja

disponibilă în format electronic, pe Internet, și că nu prea mai am nevoie să merg la bibliotecă.

– Și asta e bine? Sau e rău?

– Este foarte comod, asta e clar! Înseamnă că am trecut de epoca adolescenței și am devenit majori, în această privință. Gândiți-vă doar la prăfuitele cataloage de bibliotecă, astăzi aproape inutile, fiindcă mai toate se găsesc *on-line*. Însă, adesea, se poate întâmpla ca, în căutările dumneavoastră în acest spațiu, să dați peste cu totul altceva (titlurile acelea de pe Internet pot fi foarte înșelătoare) și să primiți răspunsuri la întrebări pe care nu le-ați pus și care nu vă interesează.

Pe vremea când eram student și citeam la Biblioteca Națională a Franței, trebuia să caut printre fișele catalogului pentru a realiza alte fișe. Apoi așteptam două-trei ore pentru a mi se aduce două-trei cărți. Lucrurile sunt, evident, diferite azi, datorită Internetului.

– Putem oare vorbi de o concurență pe care internetul ar face-o cărții?

– Concurență? Evident, sigur că da! Nu știu dacă putem spune că asistăm la sfârșitul cărții tipărite, însă în mod cert lucrurile se mișcă mai repede pe Internet. Aceasta se vede însă cel mai bine în cazul presei. O revistă precum aceasta, a dumneavoastră, ar putea avea mai multe șanse de reușită, întrucât apare lunar și este cu totul altceva decât un ziar. Acolo însă, efectele Internetului sunt din ce în ce mai serioase. Oricum, o bună parte dintre periodice apar în format electronic de ceva vreme...

Eu cred însă că existența cărții tipărite astăzi are o șansă în plus datorită faptului că ți se oferă mai multă libertate. Cu o carte în mână nu poți fi grăbit și nu ai de ce să te grăbești. Poți să răsfoiești cartea cât vrei și să vezi dacă te interesează sau nu. Ceea ce nu poți să faci la televizor și, uneori, nici pe Internet.

– Vă mulțumesc foarte mult!

A consemnat Adrian George DUMITRU

Vor ajunge cărțile tipărite piese de muzeu?

... și un client al unei cafenele din perioada interbelică: Joseph Roth

jin pentru biblioteconomie, dar și pentru cercetarea științifică.

În anul 2001, ne-a vizitat directorul Bibliotecii Naționale din Arabia Saudită. Domnia sa a mers în câteva biblioteci românești care păstrează colecții de manuscrise orientale și a constatat un număr foarte mare de descrieri greșite. S-a oferit să ne ajute cu specialiști din țara sa pentru a cataloga manuscrisele orientale, dar a fost blocată această inițiativă de factori decizionali din România.

Trebuie să recunosc că există o mentalitate de opoziție chiar în unele biblioteci față de digitizarea acestor manuscrise. Sunt voci care nu sunt de acord ca să aibă acces înaintea celor români cercetătorii străini. Cea mai gravă repercusiune a acestei atitudini o constituie faptul că nu avem cataloage. Suntem privați cu suspiciune de străini, pentru că un manuscris care nu este bine descris poate fi oricând înlocuit și scos din circuit. Fiecare națiune este interesată să știe unde se află bunurile culturale pe care le-a produs în timp, iar tu, posesor, trebuie să oferi un catalog complet și să publici acele manuscrise.

Alte păreri susțin că ar trebui să continuăm cu periodicele. Deși au o vârstă mai mică comparativ cu manuscrisele, starea de conservare a acestora este mult mai critică, pentru că hârtia folosită pentru tipărirea lor a fost întotdeauna de o calitate inferioară. Și eu cred că în această direcție ar trebui să ne îndreptăm atenția, mai ales că multe dintre ele sunt păstrate într-un singur exemplar...

– Domnule director, tot ceea ce mi-ați spus până acum se referă la literatura științifică. Pentru publicul larg ce întreprindeți?

– Eu m-am referit la acțiunea de protejare a patrimoniului, dar noi mergem paralel cu procesul de digitizare. Avem în cadrul bibliotecii digitizate a României un segment

dedicat integral bibliografiei școlare, care poate fi accesat de orice elev, din orice colț al lumii, inclusiv de românii din jurul granițelor sau din diaspora mai îndepărtată. Avem două subdomenii, unul dedicat dosarelor tematice și altul expozițiilor virtuale. Aceste dosare tematice se pot referi la un eveniment, la un scriitor (viața, opera, referiri critice, bibliografie). Astfel de dosare tematice sunt greu de realizat la noi, în primul rând datorită permanentei bulversări a scării valorice. Dacă luăm din nou exemplul francez, orice elev care învață în această limbă, pe orice meridian al globului, are ca punct de referință dosarele tematice oferite de *Gallica*, ierarhia valorică dată de această instituție. Este formidabil să îți poți crește generații de copii într-un sistem stabil, unanim recunoscut. La noi, bibliografia școlară se schimbă foarte des; mereu sunt scoși scriitori și introduși alții.

Am încheiat parteneriate cu institute de cercetare ale Academiei Române: Institutul de Studii Sud-Est Europene, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Institutul de Istoria Artelor și urmează un acord cu Institutul de Istoria Literaturii „George Călinescu”. În plus, vom realiza colaborări cu cercetători care au ieșit la pensie, dar care sunt recunoscuți ca o autoritate în domeniu, pentru realizarea unor dosare tematice. După cum observați, principiul de bază al dezvoltării Bibliotecii *DacoRomanica* îl reprezintă cooperarea, pentru a nu lăsa loc subiectivismului și a păstra credibilitatea proiectului.

Ne-am angajat să digitizăm ediția bibliofilă realizată după manuscrisele lui Dimitrie

Cantemir aduse din Federația Rusă de domnul Constantin Barbu. Este un proiect cu o susținere financiară particulară, oferită de Fundația Paul Tudor. Am editat volumul întâi și vom continua cu volumele doi și trei din noua ediție a *Mărturiilor românești peste hotare*, lucrarea începută de academi-

... o rotativă din anii '30...

procesul de digitizare și difuzarea prin internet, apare biblioteca ubicuă pentru orice cititor de limba română, și nu numai, de pe orice meridian, deschisă 24 de ore din 24.

Avem de recuperat și lunile perioade când la noi a funcționat cenzura, îndeosebi etapa de după cel de Al Doilea Război Mondial. Ștefan Andrei, fostul ministru de Externe, mi-a relatat că exista o indicație dată de I.V. Stalin personal ca în țările din blocul sovietic să nu circule cărți despre conaționalii aflați pe teritoriul altui stat socialist. De aceea, lucrările despre Basarabia, despre românii sud-dunăreni s-au aflat la index. Alte țări socialiste nu au respectat indicația cu atâta strictețe ca noi.

Toate acestea sunt argumente care m-au determinat să susțin necesitatea unei biblioteci digitale. S-a încheiat un parteneriat cu Biblioteca Academiei, care este adevărata bibliotecă națională. Biblioteca Centrală de Stat este o creație stalinistă apărută după război tocmai pentru a obtura imaginea vechii instituții „burghezo-moșierești”, care era B.A.R. Noua instituție este o creație artificială, cu fonduri provenite din confiscări mai mult sau mai puțin legale.

Modelul pentru biblioteca digitală a României l-am preluat de la Bibliothèque Nationale din Franța. Am semnat, în anul 2001, un parteneriat cu Jean-Noël Jeanne-ney, președintele Bibliothèque Nationale, iar din 2010 am devenit parteneri ai *Europeana*, Biblioteca Digitală Europeană. Jean-Noël Jeanne-ney a dezvăluit în lucrarea sa *Când Google a provocat Europa* mecanismul necunoscut publicului larg al motorului de căutare Google, care promovează în proporție de 80% lucrările în limba engleză.

Pagină din *Evangeliarul* tipărit la Brașov, în 1581

Tiparniță, la începuturile meșteșugului...

Președintele Franței, Jacques Chirac, a înțeles necesitatea creării unei biblioteci digitale europene și astfel a apărut *Europeana*, al cărei principal obiectiv era crearea unui motor de căutare bazat pe principiul multilingvismului. Din păcate, după terminarea mandatului președintelui Chirac, Franța nu a mai arătat același interes față de proiect. Astăzi, *Europeana* există și funcționează ca un portal, întrucât nu s-a realizat motorul de căutare bazat pe multilingvism.

Biblioteca Virtuală a României, numită generic *DacoRomanica*, numără deja 2.000.000 de pagini. Prioritățile programului de digitizare au fost publicate în Charta Documentară. Primul criteriu a fost determinat de protejarea patrimoniului cultural și am început cu tipărișurile din intervalul 1508-1830, adică ceea ce se numește „cartea veche românească”. Etapa aceasta este încheiată. Evident că prioritățile sunt greu de stabilit atunci când totul este de făcut. În continuare, urmează să stabilim prioritățile într-o discuție cu reprezentanții Academiei Române. Nu am ajuns la

niște concluzii definitive. Sunt păreri care susțin că în etapa următoare ar trebui să digitizăm manuscrisele, întrucât prin natura lor sunt unice, și implicit sunt dificil de cercetat. Această abordare ne-ar ajuta mult, pentru că noi nu avem terminat catalogul acestor manuscrise, nici cel puțin al celor slave, rămas la stadiul în care l-a lăsat P.P. Poniștescu la moartea sa, în 1967. Există încă 175 de manuscrise slave care nu sunt catalogate. Postarea pe internet ar oferi posibilitatea cercetătorilor din alte țări să contribuie la catalogarea acestor manuscrise. Ar fi un spri-

digitizăm acum presa de limba maghiară tipărită în București și nu ar avea rost să mai repete și ei această operațiune.

Și vecinii noștri vor fi obligați să își rescrie manualele de istorie. Va trebui să colaborăm, pentru că nu vom mai putea ignora documentele care nu ne convin; în bibliotecile virtuale, accesul este neîngrădit. Din păcate, acest dialog nu există încă, după cum nu există nici instituția care să inițieze un astfel de program, în același timp național și european. De asemenea, consider că avem îndatorirea științifică de a redefini noțiunea de „publicație românească”. În viziunea noastră, toate lucrările imprimate în teritoriul istoric al României, indiferent de limbă, aparțin patrimoniului cultural național. Este cazul să edificăm un alt concept și, implicit, o altă etapă a cercetării științifice. În această perspectivă, ne situăm într-o postură total opusă față de etapa construită de Ioan Bianu.

– Aveți în față manuscrisul unui foarte interesant catalog, în limba rusă. Vorbiți-ne despre el.

– Profesorul meu Gheorghe T. Ionescu avea un mare regret. El spunea că toți românii care au fost la studii în spațiul rus trebuia să fi revenit cel puțin cu câte 100 documente fiecare. De altfel, el m-a trimis la B.A.R., să văd dosarul Tocilescu, în care sunt strânse toate documentele legate de misiunea arhivistică a acestuia în Rusia.

Catalogul documentelor românești din Arhivele Istorice de Stat ale Federației Ruse din Sankt Petersburg, cartea despre care mă întrebați, este și un omagiu memoriei profesorului meu. Realizarea acestui proiect nu ar fi fost însă posibilă fără ajutorul unui pro-

fesionist de excepție, consulul general al României la Sankt Petersburg, domnul Ion Bistreanu. Există

foarte multă reticență în Rusia față de români și de România. Domnul Bistreanu a reușit să stabilească relații personale extraordinare în această capitală culturală. Cu ajutorul lui am putut vizita atelierul celor mai mari pictori din Sankt Petersburg, am putut cunoaște pe directorii unor instituții culturale. În acest fel am întâlnit și pe profesorul Aleksandr Rostislavovici Sokolov, directorul general al Arhivelor Istorice de Stat ale Federației Ruse din Sankt Petersburg (*Magazin istoric*, nr. 1/2010). Am putut vedea și registrul cercetătorilor care au trecut pe acolo și am constatat că numărul celor veniți din România este infim. Am încheiat un contract pentru realizarea acestui catalog, care cuprinde toate documentele cu referire la români. Am discutat titlul lucrării cu domnul profesor Sokolov vreme de trei ore. Am ales formula aceasta, pentru că dacă am fi folosit sintagma Țările Române sau altele, am fi restrâns foarte mult aria de cuprindere.

Din momentul apariției acestui catalog, în ediție bilingvă română și rusă, orice cercetător va ști înainte să meargă la Sankt Petersburg ce poate găsi acolo (catalogul oferă și cotele documentelor). Vom comanda și copii după documente, pe care le vom introduce în *DacoRomanica*. Probabil că pentru început vom comanda acele documente care ne vor fi solicitate de cercetători, pentru a asigura o folosire cât mai eficientă a banilor publici.

– Domnule director, vă mulțumesc și vă doresc să aveți puterea să duceți la capăt toate aceste proiecte.

A consemnat Dorin MATEI

cianul Virgil Cândea și continuată acum de fiica sa, Ioana Feodorov, în cadrul Institutului de Studii Sud-Est Europene. Începem digitizarea unor reviste de artă importante din biblioteca Institutului de Istoria Artei. Un dosar tematic, realizat împreună cu aceeași instituție, va fi dedicat

avangardei românești, cu un accent asupra domeniului artelor plastice.

Cred că în cel mult cinci-șase ani, materialele care vor putea fi consultate în biblioteca virtuală a României vor impune în multe situații o regândire a ceea ce s-a scris până acum. Am lansat deja ideea ca în cadrul Academiei Române, a institutelor sale de cercetare să se stabilească o serie de priorități privind abordarea trecutului nostru. Vă pot spune de pe acum că principalele periodice din Transilvania, de după Primul Război Mondial, nu reflectau gradul de entuziasm față de Unire cu care ne-am obișnuit noi din manualele școlare și din scrierile de până acum. Și era normal să fie așa, pentru că toată viața economică, socială și politică a acestei provincii fusese orientată spre Budapesta și Viena și, dintr-o dată, acele legături erau rupte. Nu se puteau recrea peste noapte în noua direcție, spre București. Toată lumea va putea să citească aceste articole din presa transilvăneană de atunci. Tinerii nu se vor mai rezuma doar la manualele de istorie. Și mai sunt multe situații de acest gen. Vor fi multe statui care se vor prăbuși de pe pedestal.

Maniera de a scrie astfel istoria nu a fost specifică doar istoriografiei române. Și cea franceză, de exemplu, a cunoscut perioada romantică. Problema noastră este însă că noi am rămas acolo. Generația noastră, născută după Al Doilea Război Mondial, ar fi trebuit să depășească această fază. Eu nu sunt adeptul demitizării de dragul demitizării, dar sunt adeptul efortului de a pătrunde în arhivele străine, de a cerceta fonduri neabordate până acum și de a scrie istoria așa cum reiese ea din

... și așa va arăta viitorul

izvoare. Democratizarea informației pe care o aduce digitizarea cărții va impune această metodologie.

Apoi, să nu uităm că aproape un sfert din populația României a plecat peste hotare. Dacă în urmă cu trei ani, 60% dintre cei plecați erau dispuși să revină acasă, azi mai puțin

de 30% mai anunță o astfel de intenție. Toți acești români, cel puțin prima generație, vor căuta să păstreze legătura cu poporul din care s-au desprins, să își definească identitatea prin raportare la cultura din care provin. Vor privi către țara de unde au plecat. Ce le putem oferi? Biblioteca Metropolitană a deschis patru filiale la Madrid și una la Padova, dar este mult prea puțin. Prin *DacoRomanica* vor putea avea un contact nemijlocit și continuu cu cultura din care au plecat.

Tot internetul ne permite să prezentăm tot ce avem mai valoros din patrimoniul nostru cultural...

– Academicianul Virgil Cândea avea această idee, a unui muzeu virtual al valorilor culturale produse de români și despre români. El, care cunoștea atât de bine mărturiile românești aflate peste hotare, spunea că nu vom putea niciodată să le adunăm la un loc, altfel decât pe internet.

– Din punct de vedere tehnic, va fi ușor de realizat în momentul când toate aceste instituții care adăpostesc astfel de piese își vor pune patrimoniul pe internet. Prin linkuri se va putea crea un astfel de muzeu virtual. Dar eu mă gândeam la stabilirea unor criterii comune de descriere împreună cu colegii din țările din jur. Noi vom digitiza periodicele de pe teritoriul României, între care se numără și cele în limbile maghiară, germană, bulgară, sârbă sau ucraineană. Va trebui să stabilim, de exemplu, cu colegii de la Budapesta, inclusiv din rațiuni financiare, ce anume au digitizat ei din presa de limba maghiară din Transilvania. Nu are rost să repetăm și noi operațiunea. La fel, noi

mai largă. Portughezii au observat că demnitarii vorbesc o limbă diferită de poporul de rând și au numit-o *limba mandarinilor* sau simplu *mandarina*.

Observație corectă, deoarece demnitarii vorbeau într-adevăr *Guanhua* – limba oficială, obligatorie pentru toți membrii aparatului de stat, proveniți, ca urmare a examenelor imperiale, din toate regiunile țării. În China, încă din cele mai vechi timpuri, a existat o preocupare a guvernanților de a crea o limbă unică, prin care toți locuitorii imperiului vorbitori a numeroase dialecte să se înțeleagă și prin viu grai, nu numai prin scrierea ideogramelor. Primul pas în această direcție a fost crearea limbii oficiale pentru aparatul de stat, care să se constituie drept bază pentru o pronunție unificată. În secolul al XVII-lea, s-a creat *Zhengyin shuyuan* (Academia de ortoepie – pronunție standardizată), care trebuia să realizeze o pronunție standard, având la bază dialectul din Beijing. Deși demersurile nu au dat rezulta-

tele scontate și chiar în secolul al XIX-lea împăratul mai avea dificultăți să înțeleagă spusele demnitarilor săi, în anul 1909 Curtea im-

perială Qing (1644-1911) a decretat dialectul Beijing *guoyu* limba națională, care a devenit cunoscută în străinătate și acceptată chiar de unii lingviști chinezi ca *mandarina*.

După proclamarea, în anul 1912, a Republicii China, demersurile pentru promovarea unei limbi naționale comune s-au accelerat. În 1932, Comisia pentru Unificarea Pronunției a dat publicității *Guo yin chang*

yong ci hui (Vocabularul pronunției naționale a cuvintelor de uz cotidian).

După ce China a devenit Republică Populară, în 1949, în cadrul eforturilor depuse pentru desăvârșirea unității naționale, au continuat în mod susținut și demersurile pentru adoptarea *putonghua* – limba chineză standard, denumire care, în 1955, a înlocuit termenul de *guoyu*. În urma unor dezbateri ale oamenilor de știință, în luna februarie 1956, Consiliul de Stat a promulgat următoarea definiție a *putonghua*: „Limba vorbită comună a națiunii han contemporane este *putonghua*. Aceasta are ca pronunție standard pronunția din Beijing, ca dialect de bază dialectul din nordul Chinei, iar drept normă gramaticală operele literare reprezentative, scrise în *baihua* – limba modernă“, definiție care a stabilit precis și științific normele gramaticii, vocabularului și pronunției *putonghua*. Ideogramele alese semnifică *pubian* – general, atotcuprinzător –

și *gongtong* – comunicare totală, neobstrucționată, pentru a da de înțeles că menirea acestei limbi este asigurarea comunicării totale între toți locuitorii Chinei și emigranții chinezi din lumea întreagă.

„Vă rog, vorbiți limba standard“.
Fotografie din timpul acțiunii de însușire a limbii standard, ce are loc în China, anual, în a treia săptămână a lunii septembrie

D I C T I O N A R

MANDARIN

Dr. ANNA EVA BUDURA

De-a lungul carierei mele de istoric-sinolog, am fost deseori întrebată, de cei ce se întorceau după o scurtă vizită din China, ce înseamnă în limba chineză cuvântul „mandarin“, pe care îl auziseră acolo, referitor la „limba mandarin“, la existența „raței mandarin“ sau a „peștelui mandarin“, de pildă. Pentru a da un răspuns calificat, am început să consult unele dicționare și m-am adresat unor specialiști chinezi.

Informațiile se adunau anevoios, dar, până la urmă, mi s-a conturat răspunsul și am avut bucuria de a răspunde cu date exacte în ce privește nașterea acestui cuvânt și semnificația sa.

Decizia însă de a scrie am luat-o după ce am constatat că faptele aride consemnate în documentele istorice și invocate de mine aveau mai mici șanse de a fi acceptate decât explicațiile cu tentă „exotică“, cu un „parfum aparte“, date cu aplomb de unele persoane „atotștiutoare“ și cu imaginație.

Iată ce am aflat despre cum s-a născut cuvântul „mandarin“.

În vocabularul locuitorilor plaiurilor lusitane există cuvântul *mandar*, care înseamnă a ordona cuiva să facă ceva, și *mando* – putere, ordin, forță militară. Navigatorii portughezi care au plecat la începutul secolului al XVI-lea

să cucerească țările fabulosului Orient, în porturile subcontinentului indian, au auzit deseori cuvântul sanscrit *mantri* sau *mentri*, care desemna o persoană cu funcții oficiale, sfetnic, un om care judecă. Ei au făcut legătura între acest cuvânt sanscrit și cel lusitan, urmând firul logic că o persoană cu funcții oficiale de obicei emite și ordine, urmând ca ele să fie îndeplinite.

Ajunși în China, navigatorii portughezi au intrat în contact cu demnitarii acestei țări și au constatat poziția și importanța lor în luarea deciziilor. Necunoscând limba chineză și, poate, neavând nici înclinația de a învăța un cuvânt nou, i-au denumit *mandarini*. Prima însemnare despre folosirea de către portughezi a cuvântului *mandarin*, pentru a-i desemna pe funcționarii de stat chinezi, precum și posibila ei legătură cu verbul *mandar* am găsit-o în lucrarea lui Matteo Ricci

(*Magazin istoric*, nr. 10/2010) *De Christiana expeditione apud Sinas suscepta ab Societate Jesu* (Cu privire la călătoriile creștine în China întreprinse de societatea lui Iisus), publicată de Nicolas Trigault, în anul 1617. Iată pasajul cu pricina din originalul latin, vol. I, pagina 51: „Lusitani Magistratus illas, a mandando fortasse, Mandarinis vocant, quo nomine iam etiam apud Europaeos Sinici Magistratus intelliguntur“ (Portughezii îi numesc pe demnitarii chinezi *Mandarin*, care probabil își are originea în *Mandando* sau *Mando Mandare*, ce semnifică a conduce, a da ordine. Acum toți europenii cunosc această denumire a demnitarilor chinezi – traducere după versiunea chineză a lucrării lui Matteo Ricci, realizată de He Gaoji, Wang Zunzhong și Li Shen, editată în anul 1983).

Ulterior, cuvântul „mandarin“ a căpătat o conotație

„MICA SUEDEZĂ” ȘI PRINCIPELE CANTEMIR

ȘTEFAN LEMNY, ANNA SVENBRO
(Bibliothèque Nationale, Paris)

Țarul Petru I intervine pentru a-și tempera soldații, după cucerirea Narvei. Fără acest episod din războiul nordic, Lovisa von Burghausen nu ar fi ajuns și pe la Curtea principelui Dimitrie Cantemir și poate nici acesta în exilul din Rusia

Rusia pe care o descoperă Cantemir în timpul exilului său (după înfrângerea de la Stănilești, din 1711) este o țară marcată de războiul nordic (1700-1721), dus împotriva Suediei, și de războaiele desfășurate pe frontul de Sud, contra Imperiului Otoman, o țară expusă, prin acest fapt o dată mai mult, celor mai diferite întâlniri culturale și umane. Aflăm cum a trăit fostul domnitor această pagină a istoriei din mărturiile lăsate de unii contemporani, oameni erudiți sau de rang nobiliar. În schimb, nu se știe aproape nimic despre felul în care el era văzut de oamenii obișnuiți.

În acest sens, amintirile Lovisei von Burghausen constituie o mărturie emoționantă, demnă de interes. Aventura acestei tinere suedeze în Rusia este la antipodul exilului trăit de fostul domnitor: capturată de un soldat rus atunci când armatele țarului au cucerit Narva, în 1704, apoi vândută ca o roabă, ea a trecut de la un stăpân la altul, până ce și-a recăștigat libertatea, revenind în Suedia. În timpul acestei dureroase experiențe, a ajuns și în casa Cantemireștilor.

Mărturiile despre Dimitrie Cantemir, datorate acelor care l-au întâlnit în timpul vieții, constituie o sursă documentară extrem de importantă pentru a-i reconstitui personalitatea, altfel decât prin intermediul propriei opere. Înțelegem de ce istoricii le-au acordat atâta atenție, valorizând orice nouă contribuție

capabilă să lumineze cunoașterea vieții învățatului principe și a contextului în care el a trăit.

Jurnalul de călătorie al ambasadorului polonez Rafael Leszcynski, în drum către Poarta otomană în 1700, a adus una dintre primele mărturii ce prezintă fascinantă

Însușirea *putonghua* este obligatorie pentru fiecare cetățean al Republicii Populare Chineze, pentru ocuparea posturilor în administrația de stat, învățământ etc. Candidații susțin și un examen pentru verificarea cunoașterii acesteia. În fiecare an, în a treia săptămână a lunii septembrie, în China au loc acțiuni pentru însușirea *putonghua* de către întreaga populație.

La partea anecdotică a poveștii cuvântului „mandarin” și-au adus contribuția englezii, prin transliterarea acestui cuvânt după regulile ortografiei limbii engleze: *mandaren*, așa cum se găsește într-un document din anul 1589. Ulterior, comercianții și călătorii englezi veniți în

Împăratul Huangtaiji,
al manciurienilor

China, după înscăunarea dinastiei manciuriene Qing, în 1644, când luau contact cu demnitarii acesteia sau se refereau la ei, foloseau apelativul *man daren* sau *qing daren* (Excelența sa manciuriană sau Excelența sa Qing), în sensul de „mandarin”. De aici s-a născut o concepție greșită, unii a-

jungând să identifice cuvântul „mandarin” cu acest apelativ de *man daren*. Faptele istorice însă arată că cuvântul „mandarin” nu are nicio legătură cu manciurienii, deoarece de-abia în anul 1636 împăratul manciurienilor Huangtaiji a decretat denumirea locurilor de baștină ale triburilor nurbene *Manzhou* – Plaiurile Abundenței, pe nurbeni – *manren* și schimbarea denumirii dinastiei Houjin în dinastia Qing.

In *The New Oxford Dictionary of English*, ediția 1998, se precizează: cuvântul „mandarin”, originar din cuvântul hindi *mantri*, a pătruns în limba engleză în secolul al XVI-lea, prin limbile malaeză și portugheză. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 februarie 2011, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Când a început construcția templului din Edfu ridicat în cinstea zeului Horus?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna noiembrie 2010 este:

De Sf. Dumitru și de Sf. Gheorghe

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de doamna **Saveta Popa, din Oradea**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2011.

Adresa noastră: **Magazin istoric, Of. P. nr. 15, C.P. 15-702, sect. 1, București.**

să deschidă porțile ospitalității pentru 4.000 de refugiați moldoveni, în majoritate țărani, sub conducerea fostului domnitor și a câtorva mari boieri, decizi să-l însoțească pe Cantemir pe drumul anevoios al exilului. Țarul i-a oferit mai multe domenii și reședințe, în care voievodul a trăit ca un mare boier, dar și ca un principe luminat, înconjurat de suita sa de slujitori și de numeroși supuși: țărani liberi sau aserviți, servitori sau de-a dreptul robi. În așteptarea momentului favorabil pentru a reveni pe tronul Moldovei, el s-a cufundat în lecturi și în propriile scrieri, dornic să realizeze diversele proiecte și veghind în același timp pentru a asigura odraslelor sale cele mai bune condiții de învățatură și reușită în noua societate.

Informații risipite ne-au permis să reconstituim câteva aspecte ale tabloului vieții sale: aspectul reședințelor succesive, cadrul în care s-a desfășurat instrucția copiilor sub îndrumarea dascălilor privați, administrarea posesiunilor, portretele unor membri ai familiei, precum cel al soției ei Casandra, stinsă din viață în 1713 etc. Tabloul ce rezultă pare însă destul de static, compus din asamblarea fragmentelor izolate, ca într-un joc de puzzle, fără acțiune și fără viață... Condamnați să trăiască în imperiul lungilor ierni și

al stepelor fără sfârșit, Cantemireștii au avut mereu nostalgia patriei lor moldave, chiar dacă au cunoscut un exil potrivit rangului lor princiar. Un exil totuși cu totul deosebit de acela al altor străini de condiție modestă, cum era cu deosebire cazul numeroșilor suedezi, nevoiți să se încline în fața noilor stăpâni după înfrângerile suferite de Carol al XII-lea și după avansarea trupelor rusești în regiunile baltice.

Au existat și câteva episoade fericite, ca în cazul Martei Skavronskaia, născută într-o familie săracă din Livonia, căsătorită cu un

soldat suedez de rând, înainte de a deveni soția lui Petru cel Mare și împărăteasa tuturor Rusiilor, sub numele de Ekaterina I (1725-1727)! În schimb, cea mai mare parte a populației ajunse sub ocupația rușilor a cunoscut soarta rezervată prizonierilor de război, dacă nu, și mai rău, aceea a robiei.

Acestei categorii de nefericiți actori ai istoriei îi aparține și Lovisa Burghausen. Născută în 1697 la Narva, în familia unor mici nobili suedezi, ea a fost răpită când avea șase ani și jumătate de către un soldat rus. A ajuns, în cele din urmă, în casa prințului Anichita Repnin. După convertirea forțată la ortodoxie, a câștigat treptat afecțiunea „aproape maternă”, după spusele ei, a mamei prințului: în

compania acesteia, alături de alte femei, ea a putut descoperi îndelnicirile tradiționale ale sexului frumos de atunci, cusutul, brodatul, torsul etc.

Din păcate, lucrurile nu s-au petrecut la fel cu soția prințului, care a tratat-o cu asprime. Lovisa își urmează stăpânii în Ucraina, în 1709, cu ocazia bătăliei de la Poltava, terminată prin zdrobitoarea victorie a rușilor împotriva suedezilor. Are apoi ocazia să asiste la întoarcerea triumfală a lui Petru cel Mare la Moscova, când prizonierii suedezi au fost prezentați

Principesa Smaragda, căsătorită Galitzin, fiica lui Dimitrie Cantemir, gravură din secolul al XVIII-lea

moscoviților ca adevărate trofee de luptă.

În 1710, Lovisa a fost căsătorită împotriva voinței sale cu un valet de cameră al prințului Repnin, suedez și el, care a murit trei ani mai târziu, pe un câmp de bătălie; din această căsătorie s-a născut o fetiță, moartă și ea după puțină vreme.

În lanțuri

În 1713, destinul ei intersectează istoria Cantemireștilor, în împrejurări asupra cărora

Dimitrie Cantemir,
ilustrație publicată
într-o tipăritură din Basarabia,
alipită de ruși în 1812

personalitate intelectuală a lui Cantemir, la un an după publicarea *Divanului* și cu mult înainte ca autorul acestei scrieri să se lanseze în multiplele sale preocupări culturale și politice. Oaspetele polonez al Curții ieșene, unde domnea atunci Antioh Cantemir, fra-

tele lui Dimitrie, s-a arătat impresionat de discuțiile subtile pe care le-au angajat pe teme extrem de diverse – despre prietenie, de exemplu, sau despre muzică – și îndeosebi de iscusința interlocutorului în a vorbi latina „ca și cum ar fi învățat în Polonia”.

Regăsim o imagine asemănătoare și la alți contemporani, care au avut ocazia să aștearnă impresiile în diverse rapoarte și memorii, în corespondență și alte lucrări. Compatrioții din Moldova și Țara Românească, întocmai ca străinii, oameni învățați sau diplomați, au remarcat aleasa lui învățătură, profunzimea gândirii, finețea spiritului critic, sensibilitatea artistică și rafinamentul manierelor. Este cunoscut portretul său de „om învățat” lăsat de cronicarul Ion Neculce, portret ce a avut o puternică rezonanță în cultura română. Portretul acesta a fost completat de mărturii, datorate altor persoane, uneori mai puțin cunoscute, care au avut prilejul să-l întâlnească pe domnitor, îndeosebi în perioada părăsirii sale în Rusia.

Este cazul lui Frederic Cristian Weber, reprezentantul diplomatic al Hanovrei la Sankt Petersburg, care l-a întâlnit pentru prima oară pe Cantemir la 14 martie 1714, cu prilejul unei petreceri. Impresionat de personalitatea fostului domn, el s-a grăbit să consemneze momentul în jurnalul pe care îl ținea: „Este un om învățat, care are gustul conversației”.

Frederic Wilhelm von Bergholz, consilierul lui Karl Frederic de Holstein, ginerele

lui Petru cel Mare, alt oaspete al lui Cantemir, ne lasă o descriere nu mai puțin măgulitoare. Dimitrie Cantemir, scria acesta în memoriile sale despre societatea rusă, „vorbește bine latina și este un om foarte învățat”. El distingea cu același prilej deosebita frumusețe a Anastasiei, a doua soție a principelui, și inteligența deosebită a fiicei sale, Maria, născută din prima căsătorie, care „se remarcă a fi o femeie foarte învățată și care vorbește la perfecțiune greaca și italiana”.

În fine, Jacques de Campredon, trimisul diplomatic al Franței în Rusia, scria la rândul-i, în rapoartele expediate la Versailles, că fostul domn al Moldovei i se părea a fi o persoană „foarte perspicace, înzestrată cu mult spirit și rafinament”. Imaginea este bine reținută de cardinalul Dubois, principalul ministru francez, în timpul regenței lui Filip de Orléans, care scria, la 17 iulie 1722, ambasadorului său în Rusia că prințul „este foarte învățat și luminat”.

Departate de a fi complete (am mai putea aminti jurnalul lui Ilinski, biografia fiului lui Dimitrie, Antioh etc.), asemenea mărturii reflectă opinia ce exista în înalta societate cu privire la domnul moldovean.

Un trofeu de luptă

Memoriile tinerei suedeze Lovisa von Burghausen, ignorate până acum de cante-mirologi, prezintă un interes cu totul deosebit. Lectura lor ne oferă pentru prima dată informații despre biografia voievodului moldovean prin prisma mărturiilor lăsate de un personaj de condiție extrem de simplă, în linia studiilor reclamate odinioară de Nicolae Iorga, când pleda pentru scrierea unei istorii așa cum au văzut-o cei „mici”.

Înfrângerea rușilor pe frontul de Sud, la Stănilești, în iunie 1711, l-a constrâns pe țar

Antioh,
fiul care a slujit Imperiul Rus

Eroină de roman

Dar o așteptau alte necazuri. Pentru a rezista unei noi tentative de căsătorie forțate, ea a fugit de la stăpâni. Prinsă de urmăritori, a fost readusă acasă și pedepsită cu asprime. Timp de șase luni, a fost ținută cu lanțuri la mâini și la picioare, ce i-au provocat nenumărate răni.

Doar două ființe i-au alinat suferința: cele două fete ale lui Dimitrie Cantemir, Maria și Smaranda. Reușind să cumpere serviciile celui ce o supraveghea pe Lovisa, ele au adus-o în timpul nopții în iatacul lor, pentru a-i îngriji rănilor.

În anul 1714, Cantemir se deplasează un timp la Sankt Petersburg, lăsând în întregime grija gospodăriei capitanului Ivanov și soției acestuia, o persoană care nu o avea la inimă pe tânăra suedeză... Firul povestirii întâmplărilor trăite de Lovisa în casa Cantemireștilor se oprește, din nefericire, aici, din cauza lacunelor menționate ale manuscrisului. Știm că are loc o nouă evadare a Lovisei, încununată de astă dată de succes.

Cantemir este marele absent din povestirea Lovisei, o absență ce nu face decât să confirme că prințul, ca orice mare senior, păstra distanța față de supușii săi, lăsând în seama intendenților de Curte grija de zi cu zi a administrării treburilor gospodărești. O distanță cu atât mai de înțeles în cazul unui cărturar, despre care știm (din evocarea lui Antioh) că stătea cufundat ziua întreagă în biroul său. Lovisa își pomenește stăpânul doar în mod indirect, vorbind când de „prințul moldav“, când de „prințul turc“, când de „Demetrius Constantinovici“. Câteva rânduri din povestirea sa conțin chiar o scurtă prezentare a împrejurărilor în care acesta din urmă a ajuns în Rusia, prezentare ce reflectă perspectiva pe care o puteau avea suedezii asupra acțiunii aceluia ce se aliase cu Petru

cel Mare împotriva sultanului și a regelui lor, Carol al XII-lea. De aceea, ea vorbește despre „trădarea“ lui Cantemir față de sultan, termen folosit și de Voltaire, dar care nu este potrivit pentru a defini acțiunea unui domn ce dorea să câștige libertatea țării sale față de Poartă.

Relatarea datorată Lovisei nu conține nicio mențiune despre meritele intelectuale, literare și artistice sau despre manierele lui Dimitrie Cantemir. Ea nu descrie decât detalii ce-au marcat în mod direct existența ei. Nu acordă nicio atenție personalității stăpânului, total străin de soarta și suferințele ei, spre deosebire

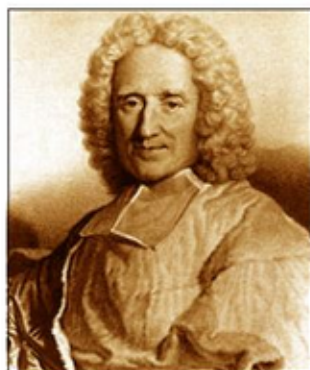
de fiice, care au înconjurat-o cu afecțiune. Imaginea pe care și-o face slujnica despre stăpân apare astfel diferită de impresiile iluștrilor vizitatori de obârșie nobilă sau de condiție intelectuală deosebită. Omul de mare cultură, cu înclinații filosofice, literare și artistice, radia în ipostaza de cărturar luminat doar acelor ce beneficiau ei înșiși de luminile culturii. Desigur, o asemenea lectură rămâne izolată, cum izolată se dovedește această mărturie din partea actorilor „mici“ ai istoriei, cărora le aparține și Lovisa. Grație povestirii pe

Pentru Marta Skavronskaia, războiul nordului a fost o șansă: a ajuns țarina Ekaterina I

care ne-a lăsat-o, ea a reușit să scape de anonim, soarta rezervată celor de condiția ei, aruncând o rază firavă de lumină și asupra Cantemireștilor.

Povestirea ei a ocupat un loc considerabil printre celelalte mărturii literare și istorice ale epocii, făcând din Lovisa von Burghausen o figură emblematică a suferinței prizonierilor suedezi. Drama vieții ei a devenit tema unor adaptări ulterioare, iar în 1999, a unui roman, semnat de scriitoarea suedeză Colibrine Sandström, intitulat *Mica suedeză*. Prin Lovisa, Cantemir devine, în Suedia, personajul unei opere literare, însuflețit de mărturia istorică transmisă de eroina acestor întâmplări și de imaginația autoarei contemporane. ■

Cardinalul Dubois

vom reveni. Firul existenței sale se pierde apoi pentru un timp (din cauza unor lacune în documentul despre care vom vorbi), pentru a se reînnoi în 1717: se afla atunci la un alt stăpân, în Siberia, de la care

reușește să fugă, datorită în bună parte ajutorului primit de la importanta colonie de prizonieri de război suedezi stabiliți aici. Ascunzându-se dintr-un loc în altul, ea a ajuns până la urmă într-o localitate pierdută din Siberia, unde a avut surpriza, într-o zi de Crăciun, să-și regăsească părinții, făcuți și ei prizonieri în aceleași împrejurări ale cuceririi Narvei. Tânăra s-a reconvertit tot atunci la religia luterană a părinților și, după puțin timp, s-a căsătorit cu un duhovnic militar. După semnarea păcii dintre ruși și suedezi, în 1721, ce a stipulat repatrierea prizonierilor, cuplul a putut reveni în Suedia. În 1729, Lovisa a rămas văduvă și s-a căsătorit (pentru a treia oară), în 1731, cu noul pastor al comunității luterane din Njurunda.

Întâmplările acestei vieți zbuciumate, atât de interesantă pentru noi, pentru că s-a intersectat cu traiectoria Cantemireștilor, nu ne-ar fi fost cunoscute dacă n-ar fi supraviețuit un document de o valoare deosebită: povestirea acestei vieți, citită cu ocazia înmormântării Lovisei (20 ianuarie 1734) și păstrată într-un manuscris la Arhivele Naționale din Stockholm, unde a fost transmisă în 1771 de către parohia Njurunda, aparținând episcopiei de Medelpad. Documentul, publicat într-o bună ediție critică încă de la finele secolului al XIX-lea, este într-o stare proastă de conservare și prezintă unele lacune, îndeosebi în ceea ce privește sfârșitul șederii Lovisei la familia Cantemir.

Din lectura sa se vede că narațiunea e făcută la persoana a treia, ceea ce lasă să se înțeleagă că peripețiile acestei vieți sunt prezentate de o altă persoană decât cea care le-a trăit. Autorul își încheie povestirea vorbind de „lacrimile

amare vărsate acum pe rămășițele [...] pământești“ ale nefericitei eroine.

Alf Alberg, autorul unei lucrări despre viața femeilor în epoca lui Carol al XII-lea, atribuie paternitatea scrierii celui de-al doilea soț al Lovisei, pastorul protestant Lars Sandmark. Dar, după altă opinie, ar fi vorba, de fapt, de ultimul ei soț, Peter Sundberg, succesorul lui Sandmark ca pastor la Njurunda. În fine, s-a vorbit chiar de o dublă paternitate, textul lăsat de al doilea soț fiind rescris și poate revăzut de cel de al treilea soț. În orice caz, e vorba de o compoziție ce comportă mai mulți autori, între care, în primul rând, eroina faptelor relate, în calitatea ei de povestitoare a propriilor amintiri.

Lovisa se afla în serviciul prințului Repnin când Dimitrie Cantemir vine la Moscova cu o parte a familiei sale, în 1713. Aflată în vizită la prinții ruși, Casandra Cantemir a dăruit prințesei Repnin „o piatră prețioasă de mare preț“, după cum aflăm din jurnalul vieții Lovisei. Dornică să răspundă printr-o atenție pe măsură, prințesa rusă a îndemnat-o pe distinsa invitată să-și aleagă la răndu-i darul pe care și l-ar dori. Casandra a pronunțat atunci numele tinerei suedeze.

Perioada petrecută de aceasta sub acoperișul familiei Cantemir e relativ scurtă, în raport cu anii trăiți la alți stăpâni: în linii generale, între 1713 și 1717. Din păcate, este chiar intervalul asupra căruia manuscrisul prezintă câteva lacune. Sărmana suedeză a devenit atunci victima rivalităților și geloziilor ce existau între slujitorii principelui. Detaliile sunt banale: bunăoară, faptul că bucătăreasa din casa Cantemireștilor, in-

vidioasă pe simpatia de care se bucura tânăra suedeză în detrimentul fiicei sale, a pus chiar la cale s-o otrăvească. „Grație protecției divine, dar și competenței medicului“, aflăm din povestirea vieții sale, ea a reușit să scape.

Anichita Repnin

Una dintre loviturile reușite de sovietici în Basarabia a fost revolta de la Tatarbuniar (1924); în imagine, un grup de participanți

„Și aceasta avea să reprezinte un pas înainte”, continua el.

Lenin și Stalin erau de acord că „popoare întregi reacționare” trebuia să fie „șterse” pentru cauza progresului revoluționar, atunci când intrau în contradicție cu mișcarea socialistă mondială. În vreme ce Stalin părea să reconsidere categorisirea drept „contrarevoluționari” a slavilor de sud, ținând cont de performanțele unor Cristian Rakovski, Gheorghe Dimitrov și Boris Ștefanov, românii au rămas în gândirea sovietică contrarevoluționari incorrigibili – un inamic care aștepta să își manifeste ostilitatea.

Inainte de sfârșitul lunii ianuarie 1918, conducerea bolșevică de la Petrograd a tras concluzia că România transforma Basarabia într-o platformă pentru operațiuni contra revoluției ruse. La sfârșitul anului, spre mijlocul lunii noiembrie, Comisariatul Poporului pentru Afaceri

Externe a desemnat România „centrul contrarevoluției din sud” și a reconfirmat „starea de război cu România”. În vreme ce în nord amenințarea contrarevoluționară era atribuită mai multor state, membre ale Antantei sau ale Puterilor Centrale, în sud pericolul principal era identificat în mod explicit de către liderii bolșevici: românii. Basarabeni, proclama Comisariatul, erau așadar obligați să ia armele „la fel cu toți cetățenii din teritoriile ocupate de inamic”.

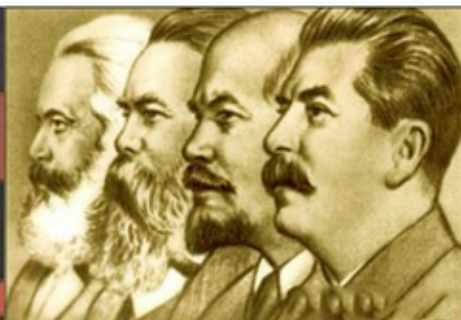
Atunci când forțele militare române și polone au împiedicat, împreună, forțele sovietice să facă joncțiunea cu Armata Roșie ungară, în 1919, și mai ales după ce războiul sovieto-polon a izbucnit în 1920, Polonia și România au fost desemnate împreună drept amenințarea militară primară pentru regimul sovietic și ținta principală a spionajului militar sovietic. Judecata emisă de

către comandantul șef al Armatei Roșii, Ioachim Văteș, stabilea fără echivoc faptul că principalul pericol pentru puterea sovietică îl reprezenta „un atac comun polono-român contra Rusiei Sovietice”. Această judecată a dominat planificarea strategică și politica de securitate a U.R.S.S. pentru următorii 16 ani.

Temerile au determinat la mijlocul anilor '20 elaborarea de către sovietici a unei strategii a războiului de partizani preventiv. Generalul Mihail Frunze, al cărui tată era român de origine, aflat în fruntea Consiliului Militar Revoluționar al frontului de Sud între 1919-1921, a reorganizat bandele de partizani care operau de-a lungul frontierei cu România și în interiorul acesteia. Reorganizarea a fost sprijinită de batalionul revoluționar și unitatea navală, alcătuite din vorbitori de limba română, create de Cristian Rakovski, care era șeful Direcției politice în cadrul Consiliului Militar condus de Frunze.

Efortul a căpătat un impuls deosebit la sfârșitul anului 1925 și începutul anului 1926, când unități de genști, tehnice și de securitate din cadrul Directoratului de Informații Militare și CEKA au fost subordonate în mod direct organelor de informații ale Districtului Militar Ucrainean. Obiectivul lor era să pregătească „operațiuni active de partizani în spațiile armatei invadatoare”, inclusiv să recruteze și să antreneze

În volumul *With Friends Like These... The Soviet Bloc's Clandestine War Against Romania* (Cu astfel de prieteni... Războiul clandestin al Blocului sovietic contra României; cu un Cuvânt înainte de general dr. Ioan Talpeș), apărut la Editura Mili-

Cei patru părinți ai marxism-leninismului aveau aceeași părere proastă despre români

tară (Magazin istoric, nr. 12/2010), Larry L. Watts se ocupă și de originile și rațiunile istorice ale nencrederii Rusiei bolșevice, apoi ale U.R.S.S., față de România. Vă prezentăm în continuare un fragment din această incursiune istorică.

DIVERSIUNEA BASARABEANĂ

LARRY L. WATTS

Din decembrie 1917, amenințarea militară românească era prezentă deja în gândirea sovieticilor, cu mai bine de un an înainte de primele ciocniri polono-sovietice, după ce trupele române începuseră să dezarmeze și să alunge forțe de sece ori mai mari din Moldova. Repetarea acestui fenomen în Basarabia ce le aparținea rușilor la scurtă vreme după ce Petrogradul a instituit starea de război cu România, la 13 ianuarie 1918, i-a conferit acestuia locul de onoare între amenințările străine.

Totuși, desemnarea românilor drept inamici de către autoritățile bolșevice avea rădăcini mult mai adânci.

THE SOVIET BLOC'S CLANDESTINE WAR AGAINST

Moștenire de la predecesorii țariști era „resentimentul strategic” față de un popor și un stat care reprezentau singurul obstacol non-slav în fața „arcului slav”, care se întindea din Rusia, prin Dobrogea în Bulgaria, Macedonia, Serbia, Bosnia, Croația și Slovenia. După cum remarca un strateg britanic, o Românie latină și orientată către Occident nu putea figura în desenul panslav al Rusiei și nu exista „vreo legătură, vreo simpatie între cele două”.

Pentru bolșevici, una dintre sursele cele mai puternice și persistente de animozitate față de români venea din

sovinismul justificat prin ideologie, izvorât din revoluțiile de la 1848. Potrivit lui Karl Marx și Friedrich Engels, dintre europenii din Est doar polonezii și ungurii erau „pur-tătorii standard de progres” și, lucru și mai important, popoare „revoluționare”, care jucau un rol activ în istorie”. Românii erau considerați un popor „neviabil” și „degenerat”, un „popor fără istorie”, lipsit de „capacitatea de a supraviețui” și fără speranță să atingă „vreun fel de independență”, destinat doar asimilării. Mai rău, românii erau acuzați că s-au situat de partea reacțiunii, atunci când revoluționarii unguri, conduși de

Kossuth, le-au refuzat libertatea și drepturi egale. Astfel, pentru Marx și Engels ei se dovediseră „un popor contra-revoluționar”, în vreme ce ungurii erau un popor „revoluționar”, demn să fie sprijinit. Potrivit lui Engels, românii, ca și slavii de sud, erau, fără tăgadă, „pur-tătorii standard ai contrarevoluției și aveau să rămână astfel până la completa lor extirpare sau pierdere a caracterului național”, pentru că „întreaga lor existență era ea însăși un protest contra unei mari revoluții istorice”. Revoluția avea să îi „anihileze”, făcând să dispară „până și numele”, ștergându-i „de pe fața Pământului”.

La începutul celui de Al Doilea Război Mondial, problemele teritoriale basarabească și transilvănească erau strâns legate în gândirea sovietică. Politica dusă de Komintern de a cere ca România să cedeze aceste teritorii, alături de Bucovina și Dobrogea, a fost revigorată după criza cehoslovacă din 1938, când Moscova a început să își declare sprijinul pentru pretențiile iredentiste ale regimului Horthy. Intențiile Moscovei față de Basarabia, sprijinul ei pentru pretențiile ungare față de Transilvania și încurajarea pentru pretențiile bulgare față de Dobrogea au devenit explicite (dacă nu încă publice) aproape imediat după semnarea Pactului Ribbentrop-Molotov, în august 1939. La începutul lunii decembrie, șeful străin al Partidului Comunist Român – și militant pentru secesiunea Dobrogei –, Boris Ștefanov, a publicat un articol în ziarul Kominternului, în care sugera iminenta cedare a provinciilor românești și argumenta necesitatea stabilirii unor baze militare sovietice pe teritoriul ei.

In prima jumătate a anului 1940, ministrul german la Budapesta raporta, cu uimire, despre deschiderea cu care ministrul sovietic în capitala ungară încuraja Ungaria să întreprindă acțiuni militare în cazul Transilvaniei, exprimându-i aceeași idee și ministrului german. Moscova presa Bulgaria să ceară toată Dobrogea, cu

scopul evident de a crea o frontieră comună între Uniunea Sovietică și Bulgaria. Atunci când au primit felicitările ofițerilor de informații militare bulgari legate de anexarea Basarabiei, omologiilor lor sovietici au replicat „că este posibil să ne întâlnim din nou pe Dunăre”.

La 26 iunie, Moscova a somat România să îi predea Basarabia și Bucovina de Nord. Toate proprietățile au fost expropriate și s-a introdus un program de deznăționalizare și rusificare, începând cu interzicerea alfabetului latin și închiderea

tuturor școlilor laice și confessionale românești. Biserica ortodoxă a fost trecută din ascultarea Mitropolitului Basarabiei în cea a Patriarhului rus, distrugând astfel un element fundamental al organizării sociale și conștiinței naționale. Dar cel mai brutal aspect al acestei campanii a implicat eliminarea fizică a populației de etnie românească din zonă. Această epurare etnică abia deghizată a fost supervizată de conducătorul Ucrainei, Nikita Hrușciiov, care participase activ și la „eliberarea” provinciei. ■

Mihail Frunze

personal din sate și să facă depozite clandestine de arme, muniții și provizii.

Si mai impresionantă era amploarea campaniei de dezinformare. S-a depus un efort imens pentru a dezvolta o campanie de propagandă care să justifice expansiunea teritorială a U.R.S.S. pe seama României și a Poloniei, descriindu-se natura agresivă și reacționară a guvernelor lor și starea de oprimare a minorităților dintre granițele lor. Stalin s-a implicat personal în această campanie; el scria: „Disponem de posibilități deosebite. Totul este în mâna noastră: radio, cinema, presă.” Operațiunile politice și de propagandă contra României erau conduse de secția româno-basarabească a Kominternului din Odessa, secția română a Kominternului cu sediul la Paris și secția basarabească a Biroului Balcanic, tot cu sediul la Paris. S-au tipărit publicații precum *Zece ani de*

ocupatie sângeroasă în Basarabia, în 1928, și *România în războiul antisovietic*, în același an, în ambele România fiind descrisă drept „cea mai sălbatică monarhie din Europa”.

În martie 1925, Biroul Politic a adoptat o rezoluție cu titlul *Despre munca în Basarabia*, stabilind strategia regională și pentru străinătate a propagandei în vederea recuceririi acestei provincii. Nou creată „Societate a basarabenilor” avea ca scop „intensificarea luptei pentru eliberarea Basarabiei de sub jugul străin”. În aprilie 1925 au fost prezenți la congresul de creare 4.000 de membri; dintre aceștia, doar 15% erau oficial membri ai partidului comunist. „Condițiile istorice concrete” cer Societății, a stabilit congresul, să lucreze în subteran pentru „eliberarea basarabenilor de sub jugul burghezic și al proprietarilor de pământ străini”, mai curând decât să ceară realizarea

imediată a acestui obiectiv, din moment ce „lupta U.R.S.S. pentru rezolvarea problemei basarabene” se desfășura la nivel diplomatic.

Societățile basarabene din Statele Unite erau dirijate prin intermediul unui „Birou secret pentru studiul problemei basarabene”, cu sediul la Moscova, care includea reprezentanți ai Comitetului Central al partidului comunist, Statului Major al Armatei Roșii, Comisariatului Poporului pentru Afacerile Externe, Asociației Unionale pentru Relații Culturale cu Străinătatea, Komintern și conducerea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești. În martie 1940, societățile basarabene din S.U.A. au primit următoarele misiuni: să obțină recunoașterea dreptului populației basarabene de a se desprinde din România, pentru că această provincie „a fost încorporată cu forța în Regatul Român”; să convingă opinia publică americană că o eventuală intervenție militară sovietică în România ar trebui interpretată ca un caz de „asistență armată acordată de U.R.S.S. în urma unei cereri exprese din partea populației basarabene”; să mențină o campanie de presă care să arate „situația nefericită a regiunii, starea de înfometare a populației și necesitatea unei asistențe din afară, pentru a scăpa de jugul represiunii românești; să strângă fonduri pentru „lupta de eliberare”.

Bela Kun (extrema stângă) și Leon Troțki (în centru)

Casa pe care și-a construit-o cu mare trudă

de copii, unde am îndurat mult de foame și frig. Când am terminat patru clase de liceu, puterile tatălui meu erau sleite din punct de vedere material. Nu mai avea niciun mijloc pentru a putea plăti suma mică pentru întreținerea mea lui Titu Ioanide. Pentru acest motiv, a luat hotărârea să mă ia acasă și să mă țină la coada plugului [...] Eu însă, fără să știe tata, m-am pregătit în acea vară și toamna m-am prezentat la examenele pentru bursă la trei școli din Iași: Școala Normală „Vasile Lupu”, Liceul Militar și Școala Superioară de Comerț. La toate aceste trei școli am reușit la examene, obținând burse complete. Am ales însă dintre toate Școala Superioară de Comerț, la a cărei terminare aveam asigurat un post de funcționar. În tot timpul primilor trei ani de școală mi-am menținut bursa, locuind în internatul școlii. Tatăl meu suporta numai costul hainelor. Mi-a făcut însă un costum gros de șiac, rezolvând problema pe trei ani. În anul trei al școlii, pentru a termina mai repede, ca să-mi pot câștiga pâinea singur, am făcut într-un singur

an două clase: a treia și a patra [...] Menționez că în timpul vacanțelor mari, pentru a putea să câștig ceva, lucram pe moșia Onești a lui Barbu Știrbey sau chiar în atelierul mecanic al moșiei.“

A venit apoi la București, cu dorința să se înscrie la Academia de Comerț. „Primele două luni am dus-o foarte greu, fiind obligat să fac diferite munci manuale, figurant la teatru etc. La sfârșitul anului 1925 am fost numit funcționar diurnist la Direcția Datoriei Publice din Ministerul de Finanțe, cu un salariu de 3.100 lei pe lună brut, cu care abia puteam trăi.“ S-a înscris la Academia de Comerț, iar în primăvara lui 1927 a fost numit funcționar la Banca Minelor, cu un salariu de aproape 4.000 lei. În august 1927 (la 28 iulie, potrivit dosarului său de la B.N.R.) este încadrat la Banca Națională ca impiegat diurnist, cu salariu de 5.500 lei. În 1928 termină studiile universitare și pleacă să își satisfacă studiul militar cu termen redus.

La venirea lui Mitiță Constantinescu ca guvernator al

B.N.R., este transferat de la Serviciul Secretariat la Serviciul de Studii, mai întâi ca bibliotecar ajutor pentru ziare și reviste, apoi ca referent la secția Materii Prime și Publicații. În 1940 era șeful Serviciului de Studii. „În toamna anului 1942 mă aflu în concediu în comuna Plugari, din județul Iași, la părinții mei. Aici am primit o telegramă semnată de doi funcționari ai Băncii [...], care, din ordinul guvernatorului, îmi aduceau la cunoștință că s-a întrerupt concediul și mă cheamă la București.“ Fusesse numit comisar al prețurilor în cadrul Ministerului Economiei Naționale. Fusesse ales și în baza unei lucrări pe care o redactase în anul 1940, *Statistica prețurilor de gros din București, 1935-1939*, publicată cu un *Cuvânt înainte* al guvernatorului Mitiță Constantinescu. Între cei care l-au însoțit la noul post s-a numărat și Aurel Vijoli (*Magazin istoric*, nr. 6/2004).

A rămas acolo până la 11 februarie 1945, când și-a dat demisia, „primită de dr. Petru Groza în urma unor îndelungate stăruințe.“ A revenit în B.N.R., unde a fost numit inspector al sediilor. La 17 noiembrie 1947 a fost pus în disponibilitate. Anterior, „am primit din partea Băncii și a Ministerului Economiei misiunea de a lucra în diferite comisiuni care au pregătit stabilizarea monetară, iar în august și septembrie 1947 am condus operațiunea stabilizării în județele Bacău, Roman și Iași.“

A fost angajat la Textila Românească, în calitate de expert contabil. În 1948 a fost delegat de Corpul experților contabili din București pe

MIHAIL ROMAȘCANU ÎN DOSARELE SECURITĂȚII

CRISTIAN PĂUNESCU

Legitimația de doctorand

„... Plugarul este veșnic în mișcare și greșit se susține deseori că țărănul român este leneș, că el muncește numai trei luni pe an mai greu și că în celelalte trei sferturi din an el ar trăndăvi și nu ar face nimic [...] Pe spinarea plugarului se duce în țara noastră tot greul și el este acela care susține și suportă în chipul cel mai larg grelele sarcini impuse de nevoile statului [...] Dacă munca pe care o depune plugărima noastră ar fi mai disciplinată decât azi, desigur că multe din relele de care

suferim n-ar mai exista [...] este o problemă pe care dacă nu vom deslega-o astăzi, generațiile viitoare ne vor blestema. Cred că a venit timpul să se cheltuiască mai multă energie pentru educarea profesională a plugarilor noștri.“

Astfel își încheia Mihail Gr. Romașcanu Căldărul plugarului, tipărit în revista Economia națională, în anul 1932. Erau 22 de pagini în care descria cu știința celui care le practicase în vremea copilăriei toate muncile pe care un țăran le face de-a lungul unui an. Erau rânduri pline de căldură și respect pentru munca trudită a celor ce lucrau glia.

Am prezentat cititorilor revistei Magazin istoric (nr. 7/2008) o serie de documente din arhiva Băncii Naționale a României despre acest personaj. Revenim acum cu alte mărimi

turii, cele din dosarele fostei Securități fiind inedite.

Pagină din declarația dată în penitențiarul Sighet, mai 1954

Într-o *Declarație* olografă, dată la 16 mai 1954, pe când se afla la Sighet, deținut fără să fi fost condamnat, Mihail Romașcanu scria: „M-am născut la 23 aprilie 1906 [data diferă de cea menționată într-o Autobiografie redactată după eliberare, unde apare 26 aprilie, aceeași cu cea din certificatul de deces], în comuna Lunca, din județul Botoșani, în satul Zlăturoaia [...] Primele patru

clase primare le-am făcut în satul Zlăturoaia, fiind ținut în gazdă de un frate al mamei, Alecu Nănescu. Am fost dat în gazdă, deoarece în acea vreme, adică în 1913, când am fost înscris la școala primară, părinții mei locuiau pe moșia lui Știrbey, la Onești, într-o casă mică, așezată în mijlocul câmpului, la o depărtare de circa 5 km de orice așezare omenească. Ultimul an al școlii primare l-am făcut în târgul

Sulița, din județul Botoșani, unde am stat în gazdă la un cunoscut al tatei [...] Am terminat școala primară în anul 1918. În toamna aceluiași an am fost dus de tatăl meu la Iași, la o rudă a sa, Titu Ioanide...”

S-a prezentat la examenul de admitere la Gimnaziul „Alexandru cel Bun”, a fost admis și l-a absolvit în anul 1922. „În tot acest timp, am stat în gazdă la Titu Ioanide, un om foarte sărac, cu o casă

guvern, a interzis a se mai tipări restul de volume, iar cele trei volume tipărite au fost confiscate de către organele polițienești. Restul de manuscrise, care se aflau la biroul de studii, au fost cerute de Horia Sima, prin generalul Dona, Prefectul poliției Capitalei. Acestea au fost ridicate și duse de către Săndulescu Godiu, funcționar la biroul de studii din B.N.R., la Președinția Consiliului de Miniștri și predate probabil lui Horia Sima, care le ceruse. Romașcanu Mihail nu a avut nimic în comun în acest timp cu manuscrisele, deoarece numitul nu se mai afla la B.N.R. și deținea calitatea de secretar general în Ministerul Coordonației. Actualmente se află concentrat la Ministerul Economiei Naționale.

La fișele acestei Direcțiuni, atât Romașcanu Mihail, cât și Săndulescu Godiu nu sunt cunoscuți.

Pentru a ne face o idee despre cum trebuie citite documentele dintr-o astfel de arhivă, iată ce scria într-o *Notă de căutare*, din 25 mai 1954: „Numitul Romașcanu, împreună cu un oarecare Săndulescu Godeci [!], a predat cele șapte volume manuscrise,

intitulate *10 ani de domnie* ale lui Carol [al] II-lea, de la tipografia lui Sima, în loc să i-o dea conducătorului de legionari în anul 1941.” În același document se preciza că „nu figurează în fișele Dir[ecției] Generale, nici în cartea lui Codreanu «pentru legionari», nu figurează. Este necunoscut.”

O *Notă-extras* elaborată de arhiva Securității la 19 ianuarie 1952 rezumă materialele existente la dosarul lui Mihail Romașcanu. O notă informativă, scrisă la mașină și nesemnată, elaborată la 7 iunie 1941, în care se arăta că Mihail Romașcanu s-a înscris în toamna anului 1940 în organizația legionară, făcând parte din cuibul «Gemeni». A participat la câteva ședințe de cuib, a contribuit cu cotizații și diferite ajutoare. În timpul guvernării legionare a ocupat funcția de secretar general la Ministerul Coordonației. Există un tabel scris la mașină, fără dată și nesemnat, cu membrii organizațiilor legionare identificați și cercetați în cursul anilor 1942-1944, în care figura și Mihail Romașcanu. În ziua rebeliunii ar fi fost văzut venind la birou în cămașă verde (un referat din 4 martie 1943). Într-un alt dosar

apare o notă informativă, întocmită la 2 noiembrie 1944 de Agentura I, potrivit căreia Mihail Romașcanu ar fi condus organizația legionară din Ministerul Economiei Naționale. Materialul era scris la mașină, fără a fi semnat. Într-un alt dosar apare o notă informativă întocmită la 21 noiembrie 1944, care îl acuza că a fost legionar, colaborator notoriu al lui Ion Antonescu, filo-german, a încurajat comerțul firmelor germane. La fel, textul era scris la mașină și nesemnat. În alt dosar apare un tabel scris la mașină, fără dată, al B.N.R., cu funcționari disponibili, în care apare Romașcanu ca fiind legionar, element antidemocratic, a îmbrăcat uniformă legionară. Mai era un text bătut la mașină și ciorna scrisă cu cerneală, care conținea informația că a predat împreună cu legionarul Săndulescu Godiu manuscrisele a șapte volume din cartea menționată lui Horia Sima.

Dacă această din urmă afirmație era demonstrată clar de referatul menționat al Siguranței Generale, celelalte afirmații rămân neclare și neprobate de vreun document ferm. ■

Mihail Grigore Romașcanu a redactat mai multe lucrări, dintre care amintim: *Tezaurul român de la Moscova*; *Banca Națională și creditul agricol*; *Contribuțiuni la istoria monetară a Principatelor*; *Eugeniu Carada*; *Vânătoarea în România*.

A colaborat la *Enciclopedia României*, vol. IV: *Economia națională. Circulație, distribuție și consum*, scriind, alături de C.C. Giurescu și N. Georgescu-Roegen, capitolul *Comerțul exterior* și, împreună cu Pant. M. Sîtescu (directorul revistei *Analele Băncilor*), capitolul *Băncile comerciale*.

ENCICLOPEDIA
ROMÂNIEI

IV

ECONOMIA NAȚIONALĂ
CIRCULAȚIE, DISTRIBUȚIE ȘI CONSUM

lângă Tribunalul Ilfov. Această perioadă nu apare însă în cartea de muncă. La 6 mai 1950 a fost arestat. Potrivit fișei matricole penale redactată la Penitenciarul Sighet, era înalt de 1,75 m, avea fața rotundă, ochii albaștri, părul cărunt. În iulie 1955 părăsea penitenciarul, fără să fi suferit vreo condamnare. Cu un an înainte a fost chemat la mai multe discuții cu ofițeri de securitate, uneori și pentru a acoperi chemarea altor deținuți. Concluzia finală a fost: „Prezentul material a fost cules de noi în vederea recrutării ca informator a deținutului contrarevoluționar Romașcanu Mihail. Deoarece în timpul studiului s-a ajuns la concluzia că acesta nu ar lucra cinstit cu organele noastre, nu se mai continuă verificarea lui în vederea recrutării.” Dosarul lui avea să mai fie studiat de ofițeri de la Direcția a III-a a Securității, în 1962 și 1967.

La 8 iunie 1956 a fost angajat funcționar la Serviciul financiar în cadrul T.R.C.L.B. București, Întreprinderea 4, Drumuri, Poduri și Căi Ferate.

A fost restructurat la 19 iulie 1958. Menționa într-o autobiografie că trăiau, el și soția, din pensia acesteia, de 525 lei lunar. Potrivit cărții de muncă, a fost reangajat în 1963, la O.C.L. „Aprozar”. Era pensionat în anul 1966. A murit la 13 februarie 1981, la Hârlău. Ultimul lui domiciliu era în strada Dristor nr. 97.

In timpul arestării, lui Mihail Romașcanu i s-a reproșat activitatea legionară. Ce stătea la baza acestei acuzații? În mai 1941, Ministerul de Finanțe trimitea Siguranței Generale a Statului o adresă prin care solicita verificarea unor informații despre Gheorghe Exarhu, Mihail Romașcanu și Caradzea „censor B.N.R., legionar, văr cu Papanaș și Caranica”. Exarhu ar fi avut livret militar fals, iar Romașcanu ar fi fost legionar și ar fi predat manuscrisele a șapte volume lui Horia Sima, în loc să le trimită lui Antonescu. În referatul înaintat de Corpul Detectivilor, Grupa I, se spunea despre Romașcanu: „În toamna anului 1940 s-a

înscris în mișcarea legionară, făcând parte din cuibul «13 Gemeni», având ca șef pe Gh. Giacomo C. 8 Răzleți, Familia Gh. Mateescu. Activitatea sa în acest timp s-a manifestat prin a participa la câteva ședințe de cuib, a contribuit cu cotizații și diferite ajutoare. În timpul guvernării legionare, numitul a ocupat funcțiunea de Secretar General la Ministerul Coordonării. După rebeliune nu a mai manifestat niciun fel de activitate în legătură cu mișcarea legionară.

Cu privire la manuscrisele menționate în nota alăturată, s-a stabilit că sub guvernul Tătărescu s-a hotărât din inițiativa Ministerului Propagandei și în coroborare cu B.N.R., tipărirea unei lucrări omagiale intitulată *10 ani de domnie ai Regelui Carol al II-lea*, care lucrare urma să apară în zece volume. Din această lucrare nu a[u] apărut decât trei volume, care s-au tipărit la «Cartea Românească», sub îngrijirea biroului de studii de la B.N.R., unde era șef în acest timp Romașcanu Mihail. Când a venit mișcarea legionară la

S-a născut la 26 aprilie 1906. La 3 octombrie 1929 s-a căsătorit cu Constanța (născută Georgescu). A fost angajat ca diurnist la B.N.R., la 28 iulie 1927. Din 1934 a trecut la Serviciul studii, iar din 1936 la serviciul acorduri internaționale. La 9 martie 1940 l-a înlocuit pe Vasile Dimitriuc la conducerea Direcției studii. În perioada septembrie 1940-august 1941 a fost secretar general la Ministerul Coordonării și Statul Major Economic. În 1942 a fost numit comisar general al prețurilor în cadrul Ministerului Economiei Naționale.

La 11 februarie 1945 și-a dat demisia și a revenit în B.N.R., unde a fost numit inspector al sediilor. La 17 noiembrie 1947 a fost pus în disponibilitate. Arestat în 5 mai 1950, a rămas în penitenciar până în 1955, fără să fi fost condamnat.

A murit la 13 februarie 1981.

Legitimăție de serviciu
din 1956

Puterilor Aliate din timpul războiului [...]

Ce demersuri a făcut guvernul român ca să intre în posesiunea valorilor depuse spre conservare în Rusia? [...]

Rog pe dl. ministru al Afacerilor Străine să binevoiască să răspundă: ce informațiuni are d-sa asupra tezaurului român de la Moscova și când va proceda la restituirea integrală a valorilor cuprinse în acest tezaur?*

Savel Rădulescu era împunător să dea, în ședința din 18 februarie 1935, un răspuns evaziv. „[...]” consecvent cu gestul simbolic făcut de ministrul Sovietelor la București în ziua de 14 decembrie, Guvernul sovietic ne pune acum la dispoziție toate arhivele noastre, cuprinse în peste 1.000 lăzi, aflate azi pe teritoriul sovietic“. Nu se spunea nimic despre rezervele Băncii Naționale sau alte valori!

Fondul problemei era abordat de președintele partidului Liga Apărării Național-Creștine, A.C. Cuza, în ședința din 19 februarie 1935. „Dar ce conțin aceste lăzi? Pot să conțină cine știe ce hârtii de la Curtea de Conturi, fără nicio valoare, și dacă mi-ai dat o mie de astfel de lăzi, nu mi-ai dat nimic. Noi, d-le ministru, cerem ceva mai pozitiv, noi cerem, ca o condițiune a

A.C. Cuza, cel care încerca să dea un sens gestului sovieticilor

restabilirii relațiilor noastre prietenești, definitive, cu Rusia căci nu pot fi relațiuni prietenești cu o țară care ne nedreptățește în modul acesta să ni se restituie tezaurul de la Moscova, întreg, așa precum a fost preluat de Guvernul rusesc, în care noi am avut încredere, dându-i-l cu titlul de depozit și nu ca pradă de război, cum s-ar avea aerul să se spună [...] Noi nu primim cu mărunțeaua tezaurul de la Moscova, ci îl primim în totalitatea lui. Acesta este dreptul nostru și nu renunțăm la el. (Aplauze pe băncile LANC)*.

Același A.C. Cuza încerca să descifreze semnificația obiectelor restituite de sovie-

tici. „Ne-au restituit un kilogram tip, pe urmă ne-au restituit un metru tip, precum și nouă termometre. D-lor, aceasta îmi aduce aminte de povestea sciților, care au trimis anumite semne lui Darius, care venise să inunde Sciția. Eu cred că tot așa au voit să ne spună și Sovietele. Prin restituirea kilogramului tip, să ne cântărim puterile (ilaritate); prin restituirea metrului acela, voind să ne spună măsurați-vă întinderea posibilităților dvs. (ilaritate); prin restituirea celor nouă termometre de înaltă precizie, voind a ne spune să le întrebuițăm pentru constatarea temperaturii la care s-a ridicat entuziasmul nostru în luptele pe care le ducem (ilaritate).

In orice caz, nu știu ce o fi cu această restituire, dar eu găsesc că este extrem de ridicolă să-mi dați voie să întrebuițez acest cuvânt, fiindcă noi nu suntem aici în relațiuni diplomatice [...] Noi suntem hotărâți să luptăm până la urmă pentru această chestiune și îndeosebi, dacă este vorba să fim eleganți în politică, ținem să ni se restituie giuvaerurile care aparțin M.S. Reginei Maria, giuvaeruri la care noi nu putem renunța, precum nu renunțăm la tot ceea ce ne aparține.“ ■

ARMA STRĂMOȘILOR
(Biverb: 6, 4)

S + R = K

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluție rebus: **CONDUCĂTORII RUSIEI**, nr. 12/2010

S – MOS – R – G – STRA – STEPA – AURITI – UM – ELTIN – NOTA – IENICERI – ANA – CER – NE – V – NG – VIN – C – AH – ODA – ITA – RARI – SCUT – BULB – PROBE – STATE – LER – UC – CADEA – I – ITI – ALEAN – COROANA – EA – VIVAT – ARII

Soluție joc: **OPERA LUI MACHIAVELLI**, nr. 12/2010

PRINCIPELE
(PRIN – C – I – PE – LE)

Din Parlamentul de altădată

TEZAURUL DE LA MOSCOVA

CARMEN BURCEA

În 1934, Nicolae Titulescu, ministrul român al Afacerilor Străine, și omologul său rus Maxim Litvinov au ajuns la un acord privind restabilirea relațiilor diplomatice bilaterale. Ele fuseseră întrerupte după victoria revoluției bolșevice. Din cauza problemelor în litigiu dintre cele două țări – în primul rând, refuzul sovieticilor de a recunoaște unirea Basarabiei și tezaurul evacuat în timpul Primului Război Mondial și nereturnat – momentul a fost multă vreme amânat.

În acest context, s-au declanșat dezbateri în Parlament privind restituirea tezaurului de la Moscova. În ședința din 13 februarie 1935, deputatul Romulus Seișanu îl interpela pe ministrul Afacerilor Străine.

Nicolae Titulescu în vizită la ministrul U.R.S.S. la București, Ostrovski (în centru, soția acestuia)

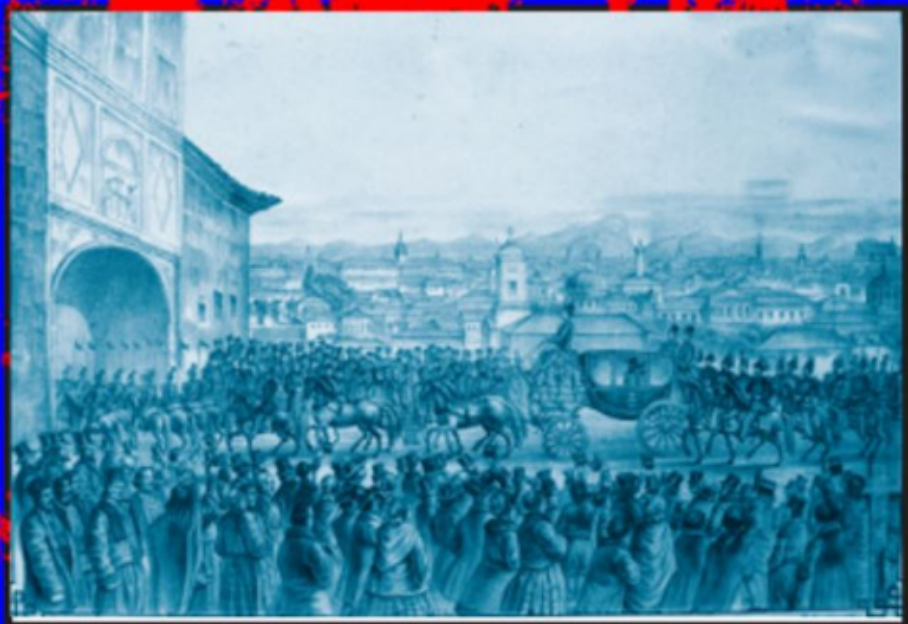
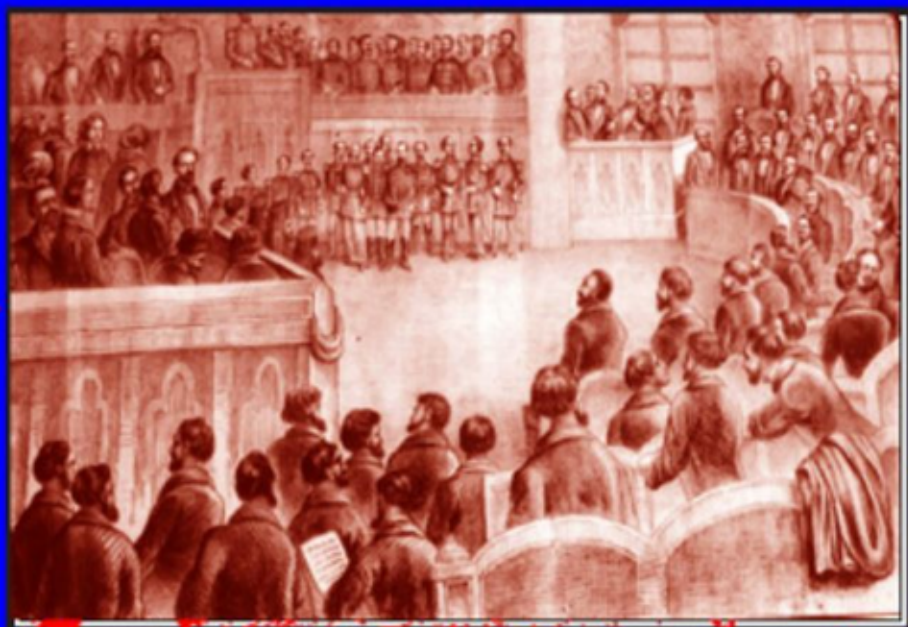
În ziua de 14 decembrie 1934, dl. Ostrovsky, reprezentantul diplomatic al U.R.S.S. din București, s-a prezentat la Ministerul Afacerilor Străine și a remis d-lui subsecretar de Stat Savel Rădulescu câteva obiecte din tezaurul nostru de la Moscova, și anume: un metru-etalon, un kilogram etalon și nouă termometre de înaltă precizie. Cu acest prilej, reprezentantul diplomatic sovietic a declarat că este fericit să facă o dovadă simbolică de prietenie a U.R.S.S. față de România, prin începutul de restituire a obiectelor ce fac

parte din tezaurul român de la Moscova.

Reamintesc că acest tezaur, după protocoalele și procesele verbale încheiate de reprezentanții autorizați ai Guvernelor rus și român, la 16 februarie 1917 și la 27 iulie 1917, a fost evaluat la cifra globală de 7 miliarde și jumătate lei aur. Compoziția sa este următoarea: stocul metalic în aur al Băncii Naționale – primul transport din 1916 – 314.580.456 franci, 84 centime și 574.523 franci, 57 centime – al doilea transport; bijuterii evaluate la 7 milioane franci, aparținând

Majestății Sale Regina Maria, depozitele Casei de Depuneri și Consemnațiuni, valorile și arhivele mai multor instituții financiare și bancare, documente istorice, cărți rare, tablouri și altele, aparținând Academiei Române și Pinacotecii, precum și numeroase titluri, efecte, acte de proprietate, testamente etc., aparținând cetățenilor români, în valoare de peste două miliarde lei. Toate aceste valori au fost depuse în 1.631 de casete, la Kremlin și respectiv Sudnaya-Kasna, în trei compartimente închise și sigilate sub garanția Guvernului rus și a Guvernelor

*Deschiderea Camerei din București de către domnitorul ALI. Cuza,
la 29 februarie 1860, litografie de C. Danielis, ...*

... și alaiul domnitorului se îndreaptă către Camera legiuitoare

ALBUM ISTORIC

*În ianuarie 1859, la 5 și 24, prin dubla alegere
a lui Alexandru Ioan Cuza, Moldova și Țara Românească
se uneau, formând nucleul în jurul căruia, în 1918,
se realiza România. Să rememorăm momentul de acum 152 ani
prin câteva imagini de epocă*

București la 1859, văzut din Dealul Mitropoliei, gravură în lemn

*Solemnitatea deschiderii Divanului Ad-hoc,
23 septembrie 1857, litografie*

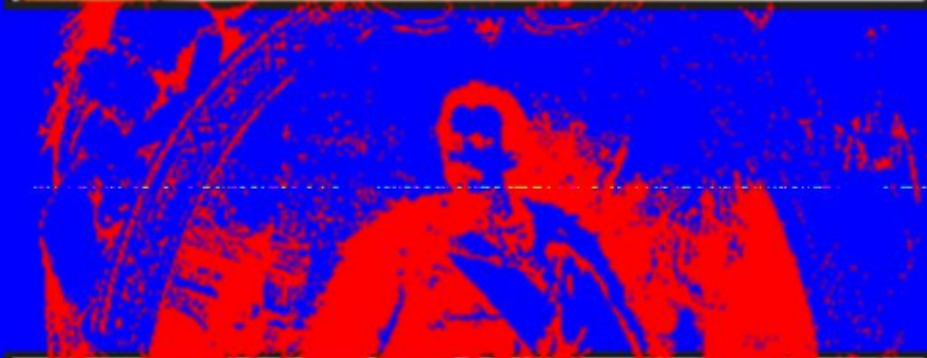

Iași. Inaugurarea Statuiei Cuza-Vodă...

... și Monumentul Unirii din Iași

Tronul domnitorului A.I. Cuza și al doamnei Elena

Palatul Domnesc în vremea lui A.I. Cuza (fosta Casă Golesecu)

noi, gândindu-ne la atât de importanta interdicție de comunicare a mutului sau la comunicarea cu mesaj criptat a grupului. Pe la 1900 Th. Speranția face următoarea observație: „Dar din câți au dat explicație despre *călușeri* nimeni pre cât știu nu ne-a spus ce caută acolo *mutul*, căci se știe că la *călușeri* este un mut. Și altceva: câți au vorbit despre *călușeri* și au dat și explicație cuvântului *călușeri* l-au explicat de la *cal*. Cu toate acestea, în limba noastră există cuvântul *căluș*, care nu însemnează *cal*, nici *căluț*, ci însemnează de obicei o bucată de lemn care se pune în gură. Vorba românească *i-a pus călușul în gură*, adică l-a oprit să vorbească... Nu cumva *mutul* de la *călușeri* este în vreo legătură cu *căluș* (*căluș* de *pus* în gură)?” (*Asupra jocului de călușeri*).

Tot *căluș* se numește *scripetele itelor*, cele care în cadrul unor practici rituale sunt folosite pentru a „încurca și descurca” drumurile și acțiunile oamenilor. Putem asocia *călușului* și sensul dat de „bețisorul care face să fie declanșate capcanele de lemn”. Aluzie la prezența plantelor sacre, usturoi și pelin, care patronează și protejează, din înălțimea steagului, grupul și pe care acțanții și participanții le consumă sau le poartă în scop terapeutic și profilactic poate fi și sensul cuvântului *căluș* când desemnează un „mă-nunchi de mai multe alune verzi” (alunul este un copac cu atribute și puteri parti-

Jocuri de căluș în diverse zone ale țării pp.34-36

culare, folosit în acte magice; și bețele colindătorilor, de exemplu, se fac din lemn de alun). *Călușar* este și *cepu* lăsat pentru rod la vița de vie: „când taie via, lasă un crac acolo, unu-ntr-o parte și unu la mijloc, ăl-ai zice *călușar*, două coarde și un *călușar*”. (În legătură cu sensul acesta pot fi invocate cuvintele pe care Iisus le-a adresat apostolilor: „Eu sunt via, voi sunteți mla-dițele“.)

Tot *căluș* este „bucata de fier pe care se sprijină grindeul plugului și care se introduce în găurile pravățului pentru a regla adâncimea braz-dei” (M. Marin, I. Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*). Cel mai nou sens, care nu

poate fi ignorat, este cel care se referă la „un rotocol de postav pe umărul drept al uniformei soldaților, care nu lasă să alunece cureaua puștii”. Acesta poate fi legat de caracterul de performanță coregrafică a jocurilor *călușerești* interpretate în mediile militare. Etnoco-reologul Andrei Bucșan a sugerat ca termen de proveniență latinescul *collusium*, cu sensul de „asociație secretă”, „asociație de joacă”. Termenul prin care este denumit ritualul astăzi a suferit modificări, revizuirii și diversificări, îmbogățiri ale sensului de-a lungul a aproape două milenii.

Bărbații vindecători

Raportat la calendar, *Călușul taumaturgic* se dovedește a fi exclusiv un ritual al Rusaliilor, care are dată mobilă de execuție. Ca durată, poate acționa începând de la trei zile, o săptămână, opt, nouă, zece zile, la mai multe zile („în săptămâna Rusaliilor, timp de 40 de zile cât joacă”, „trei săptămâni, cât țin Rusaliile” A. Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea*). Anchetele Atlasului Etnografic Român înregistrează o perioadă de timp variabilă „de la Strodul Rusaliilor (miercurea care premerge joia a patra dintre Paști și Rusalii)”.

În tot acest interval, *călușarii* pun diagnosticul bolnavilor „luați din *căluș*” sau „de iele” și operează vindecări. Folosind

Dansul popular jucat în preajma Rusalilor de un grup de băieți, cunoscuți călușari, își continuă povestea lui simbolică în acest număr, în aceeași interpretare provocatoare.

CĂLUȘ ȘI CĂLUȘAR. O VIZIUNE NECONVENȚIONALĂ

SABINA ISPAS

Nu există suficiente argumente care să ne determine să derivăm numele complexului ritual de la cuvântul cal și să-i identificăm pe călușari cu „mânji”(!), cum par a sugera unele comentarii (C. Ginzburg, Istorie nocturnă). Nu este probată o legătură directă între animal și funcția acestei manifestări, pe care cu greu am putea-o reduce la o simplă celebrare a unui cult cabalin străvechi, a cărui supraviețuire este greu de justificat.

Nu excludem prezența simbolică a animalului în anumite momente ale ritualului, când este posibil să fi avut un rol mai apropiat de cel al calului amintit în textele poetice ale colindelor de Crăciun decât de cel al calului ca divinitate. Dată fiind caracteristica manifestării, nu se pot ignora nici relațiile ce s-ar fi putut stabili cu textul Apocalipsei, dominat de pre-

zența celor patru cai, sau cu sfinții militari, numeroși în calendarul ortodox, unii dintre ei comemorați la începutul primăverii, dar și cu simbolică populară de esență creștină, în care îngerii se prezintă călare în fața muritorilor.

Se cade să reflectăm asupra sensului și originii termenului *căluș* și a semnificațiilor care s-au nuanțat în cursul procesului de identificare a obi-

ceiului și de dobândire a polifuncționalismului acestuia, al specializării componentelor lui.

Nicio legătură cu calul

Căluș este acel „lemnșor vertical care se pune între dinții unui animal ca să nu poată mușca” și nici să se poată manifesta sonor, am completa

adunați discipolii lui Iisus după Înălțare, împreună cu Maria, mama Lui, și femeile slujitoare, „din cer, fără de veste, s-a făcut un vuiet, ca de suflare de vânt ce vine repede și a umplut toată casa unde ședeau ei [...] și au început să vorbească în alte limbi“.

Avem a face cu o confrerie, a cărei coeziune este consfințită printr-un eveniment misterios, prin care bărbații sunt înzestrați cu calități excepționale de comunicare și cu putere taumaturgică. Ei vindecă un bărbat olog, pe care „apucându-l de mână dreaptă l-a ridicat și îndată fluierile picioarelor și gleznele lui s-au întărit și sărind, a stat în picioare și umbla, și a intrat cu ei în templu, *umblând și sărind și lăudând pe Dumnezeu*“.

Femeile nu dobândesc calități de taumaturgi, dar sunt copărtate la tot ce urmează a fi înfăptuit, ele fiind slujitoare ale grupului. La această dată se celebrează întemeierea bisericii, care reunește pe cei vii cu cei adormiți, acum are loc cea mai importantă pomenire a morților din an, Moșii de Rusalii, a cărei pregătire cade în sarcina femeilor. Intervalul în cursul unei zile când se execută *Călușul* este cuprins numai între răsăritul și apusul soarelui, când se încheie ziua liturgică, care începe după apusul soarelui.

Ceata călușarilor activează în a doua parte a zilei liturgice, spre deosebire de

ceata colindătorilor feciori, care oficiază în timpul unei zile liturgice, adică între apusul și răsăritul soarelui, chiar în ziua de Crăciun, 24 spre 25 decembrie. O analiză a particularităților rituale, care, pe de o parte, ar prezenta asemănările și, pe de alta, diferențierile dintre cele două cete masculine, ar putea aduce perspective interesante asupra conceptului de purtător de harismă în cultura populară românească. Tema este complexă și nu a fost niciodată abordată în cercetările etnologice de la noi.

„Legarea“ în ceata Călușului nu se face numai pentru numărul de zile în care ea funcționează într-un an, ci pe o durată mult mai mare, care are o evidentă *funcție de consacrare* și durează trei, cinci, șapte, nouă ani. Autoritatea vâtafului este „pe

viață“, el urmând să o transmită, împreună cu toate sarcinile ce decurg din aceasta, unui urmaș ales. Transferul pe linie masculină este un transfer de tip sacerdotal, care amintește de actele din timpurile apostolice.

Un clopoțel și un ciucure

Călușarii sunt niște *prezențe harismatice*, purtătorii unor daruri speciale, pe care Sf. Duh care lucrează în lume le împărtășește fiecăruia după cum voiește, celor botezați, în general. Sunt harisme speciale pentru slujirea în biserică, date apostolilor și prorocilor, care devin „păstori“, „învățători“. Sunt harisme extraordinare, spectaculare, temporare și personale, nemăntuitoare, semne pentru necredincioși, cum ar fi: darul prorocirii, facerea minunilor, puterea de a alunga demonii, vorbirea în alte limbi. Între asemenea harismatici pot fi plasați călușarii în momentul sacru care este perioada teofanică a Rusaliilor. Purtători de harismă au fost și colindătorii în timpul în care ritualul colindatului se practica cu toată autoritatea și gravitatea cuvenite.

Calitățile care îi consacră ca vindecători funcționează numai atâta timp cât este ridicat steagul Călușului, care este activat anual în perioada Rusaliilor. Fără el, ceata nu are identitate, autoritate și nici nu poate opera vindecarea. Simbolica

drept terapii jocul și muzica, specializate, însoțite de purtatul și consumul unor plante cu valențe sacre, calități profilactice și terapeutice, folosite în ritual, cum ar fi pelinul și usturoiul sau materii care posedă valori asemănătoare, sarea, apa, și, datorită înzeștrării speciale, *harisma*, pe care o dobândesc odată cu intrarea în ceată, *călușarii pot vindeca bolnavii numai în aceste zile din an*.

Suferințele pe care le tratează sunt boli ale sistemului nervos, care provoacă paralizii, pierderea capacității de comunicare, uneori crize de epilepsie. Acestea se declanșează în urma călcării interdicțiilor de a nu lucra în zilele de Rusalii, semn al nerespectării sărbătorii sau pătrunderii în spațiile interzise, ce revin, de drept, în acea perioadă, ielelor – locul unde au jucat ielele. Suferințele sunt, în fapt, sancțiuni aplicate pentru neascultare și sunt înălțurate prin performarea ritualurilor de devoțiune răscumpărătoare și de purificare, prin cântecele interpretate de lăutari și dansurile executate de călușari. (Instrumentiștii care interpretează melodiile jocurilor nu fac parte din ceată, nu sunt înzeștrați cu harismă, dar trebuie să cunoască întregul repertoriu al jocurilor călușărești.)

Sărbătoarea creștină a Cincizecimii se plasează ca un ax central al evenimentului. Apreciem că forma arhaică a *Călușului taumaturgic* era cea care se desfășura între Ispas și Rusalii, cu variante opt, nouă, zece zile de legământ.

Înălțarea (Ispas, de la vechiul slav Supasu, „Mântuitorul“) era sărbătorită în Orient, la anul 332 (Eusebiu de Cezareea, *Despre sărbătoarea Paștilor*), în a 50-a zi după Paște, odată cu Rusaliiile, „era un fel de otpust al marii solemnități liturgice a Răscumpărării“ (Braniste, *Liturgica generală*). Înălțarea cade totdeauna într-o zi de joi, la 40 de zile după Înviere. Intervalul dintre Paște și Rusalii numără nouă zile de joi, joile „grele“ sau „păzite“, în care interdicțiile de lucru sunt foarte stricte. Cele două sărbători s-au separat pe la sfârșitul secolului al IV-lea. Rusaliiile, sărbătoare numită popular Duminica mare, a zecea zi după înălțare și a 50-a după Paști, celebrează Pogorârea Sf. Duh peste apostoli și întemeierea bisericii creștine la Ierusalim. Este urmată de Lunca Rusaliiilor, când se prăznuiește Sf. Duh ca persoană a Treimii, în iconografie prezentat sub forma unui porumbel (mai ales la Botezul Domnului, 6 ianuarie, și în Icoana Sf. Treimi), iar în reprezentarea Cincizecimii, sub forma limbilor de foc care pogoară peste apostoli, conform istorisirii din *Fapte* (II, 1-4).

Teologul creștin roman Tertulian consideră perioada

celor 50 de zile ca o „zi de sărbătoare prelungită“, o bucurie spirituală a credincioșilor, care obișnuiau să cânte *Aleluia*, nu posteau și nu îngenunchiau la rugăciune. Sărbătoarea are rădăcini în iudaism, în „sărbătoarea secerișului sau „ziua pârgilor“, mulțumire pentru strângerea recoltei, când la templu se aducea snopul legănat de orz, în luna mai-iunie. O prefigurare a Pogorârii Sf. Duh era conținută în această zi în care se celebra și primirea Legii de către Moise pe Muntele Sinai, când prezența divină este percepută ca o Teofanie autoritară, care îl sperie pe om printr-o solicitare intensă și poate deveni primejdioasă pentru cel care se apropie prea tare de energia divină: „nu va rămâne în viață, fie om, fie dobitoc“, îl avertizează Iahve pe Moise, când îl sfătuiește să-i țină departe pe oameni de muntele unde profetul urma să primească Legea.

Între răsăritul și apusul Soarelui

Între data celebrării sărbătorii creștine a Rusaliiilor și perioada în care se desfășoară *Călușul* taumaturgic este o legătură evidentă, chiar determinantă, de subordona-

nare. *Călușul* și călușarii împlinesc actele rituale numai în acest interval, care se prelungește cu o zi – până marțea, după Rusalii –, cea instituită pentru celebrarea Sf. Duh. Acum 2.000 de ani, într-un spațiu izolat, „camera de sus“, unde se aflau

Pastila de cuvinte

Cuvântul jubileu are o veche și interesantă istorie. Și fiindcă istoria sa este veche, am să încep cu... începutul.

La originea sa îndepărtată, cuvântul provine din termenul ebraic *yôbhel*, care însemna „corn de berbec; trâmbiță cu care se anunța o sărbătoare”. La evrei era obiceiul ca la șapte ani (anul sabatic), pământul să fie lăsat să se odihnească. Denumirea de „an sabatic” vine de la termenul sabat „repaos pe care evreii îl iau sâmbăta, de vineri după apusul soarelui până sâmbătă tot la apusul soarelui” (sâmbăta era considerată a șaptea zi a săptămânii, dat fiind că numărătoarea începea cu ziua de duminică). Din secolul trecut, expresia an sabatic se folosește, după modelul englezescului sabbatical year, și pentru a desemna „anul de concediu acordat, în diverse țări, profesorilor universitari sau salariaților din sectorul privat, pentru a le permite să se consacre cercetărilor lor”.

JUBILEU ȘI IOAN

Academician MARIUS SALA

Tot la evrei, exista obiceiul ca după 49 de ani (deci după un ciclu de șapte ori câte șapte ani) să se sărbătorească anul veseliei, care urma după un an sabatic. Era o sărbătoare foarte importantă. Acest al cincizecelea an, sărbătorit în sunetul trâmbiței, proclama eliberarea din sclavie și anularea tuturor datoriilor.

Cuvântul ebraic a intrat în latina bisericească în forma *jubilaeus* (așa apare în *Vulgata*, prima traducere a *Bibliei*). Forma latină *jubilaeus* (în loc de *jobelaus*, evoluția așteptată a ebraicului *yôbhel*) se explică prin atracție paronimică, adică prin apropierea sa, datorită asemănării formale, de lat. *jubilare* „a scoate strigăte”, verb vechi din limbajul popular, care în latina

creștină a ajuns să însemne „a scoate strigăte de bucurie; a cânta de bucurie”. Cuvântul latinesc a fost împrumutat de franceză, în secolul al XII-lea, devenind verbul fr. *jubiler*. Lat. *jubilare* este puțin atestat, în Evul Mediu, cu sensul creștin. A fost reluat, în jurul anului 1752, cu sensul modern „a se bucura”, fără exteriorizarea sentimentului de bucurie. Din latină a fost împrumutat de limbile romanice și *jubilaus*, care a dat fr. *jubilé*. Româna l-a luat

pe *jubileu* din franceză și latină.

În franceză, cuvântul *jubilé* a evoluat, în terminologia Bisericii catolice, la sensul de „indulgență; iertare, plenară și generală, acordată pentru un an (sfânt) de Papă, cu condiția de a se practica diverse ritualuri de devoțiune”. Ultimul *jubileu* a fost jubileul anului 2000; primul jubileu a fost dat, în 1300, de Papa Bonifaciu al VIII-lea, la Roma.

Astăzi, cuvântul *jubileu* are sensul obișnuit de „sărbătoare ce are loc în onoarea unei persoane care a împlinit un număr mai mare (de obicei 50) de ani de căsătorie, de domnie; sărbătorire comemorativă a unui eveniment important”. Cei mai mulți vorbitori uită sau nu știu că termenul ar trebui să fie folosit pentru sărbătorirea a 50 de ani!

Carol Popp de Szathmari, „Târgul Drăgaica”

acestui poate fi descifrată urmărind orice indicație din literatura despre simbologie și heraldică, dar poate fi decipatată și printr-o analiză detaliată a procesului recompunerii lui anuale, al „dezgropării” lui.

Tehnica de recoltare a lemnului amintește de cea a braudului funerar „în ordinea jucătorilor... tăiau toți, se curăța lemnul tot pe mestește”. Copacii au o poziție distinctă în multe ritualuri, ca și ramurile verzi de tei, salcie sau nuc, florile. Călușarii își imprimă identitatea pe steag, fie prin punerea mâinilor, fie cu împunsăturile de ac, prin care fiecare participă la fixarea plantelor și textilei din vârf, fie trec pe sub un arc alcătuit din sabia mutului sprijinită de steag. „Jurământul se face punând... toți mâinile pe steag, afară de Mut” (T. Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*).

Rolul mâinii în ritual, în exprimarea voinței divine, în vindecare sau pedepsire este de a transfera parte din identitatea, personalitatea fiecărui călușar steagului, care devine trupul călușului, alcătuit din toate trupurile membrilor cetei reunite în acest fel. Steagul nu este un însemn al cetei, ci însăși ceata. Acest tip de identificare este o substituție. Acțiunile sunt importante, prin ele se realizează reunirea energiilor care au fost dispersate la „îngroparea” Călușului, ele sunt activate de câte ori se ridică sau se dezgropă steagul.

Anual, odată cu ridicarea steagului, se testează integritatea grupului, credințioșia lui, eficiența. Tot cu acest prilej se face și completarea cetei, dacă este necesar. Îngroparea și dezgroparea steagului în fiecare an este semn al continuării misiunii.

Trunchiul de copac pe care se înalță steagul Călușului nu este străin de forma primară a crucii, care se numea stâlp, pe care încă îl mai întâlnim atestat în câteva localități din sudul României, plasat la mormânt, la capul mortului. În Vechiul Testament crucea a fost prefigurată prin diferite obiecte sau semne: toiegele lui Aaron și Moise – care se înrudesce cu multe dintre însemnele de autoritate și putere sacerdotală întâlnite în formele arhaice de colindat, cu instrumentele folosite de membrii cetei de colindători, cu bețele călușarilor –, stâlpul pe care Moise a ridicat șarpele de aramă, semnul „tau” (litera grecească).

Între însemnele particulare, de la acoperământul capului (amintim mitra sacerdotală, coroana imperială, embleme ale puterii, autorității) la pie-

sele costumului anume purtat numai în timpul când funcționează ceata, atrage atenția culoarea roșie, purtătoare a valorilor sacrificiale, dar și a celor legate de viață, sănătate, nemurire, care este și culoare arhierescă, semn că acei care o folosesc au atribuții sacerdotale. Clopoței împreună cu ciucurii roșii care înconjoară gleznele călușarilor amintesc de costumul preoțesc descris în Biblie „... meilului [veșmânt preoțesc în Vechiul Testament] i-au făcut pe la poale ciucuri de mătase violetă, stacojie și vișinie și de în răsucit; i-au mai făcut și clopoței de aur curat și au pus clopoței printre ciucurii de la poalele meilului... de slujbă așa: un clopoțel și un ciucure, un clopoțel și un ciucure...” (Bețele sau curelele încrucișate peste piept și spate – asociate frecvent cu piese din costumul soldătesc – amintesc o componentă a veșmântului liturgic, *orarul*, specific treptei diaconești. Derivat din latinescul *oro, orare*, „a se ruga”, el „arată firea cea nevăzută a îngerilor și atârând pe umeri, însemnează aripi” (Braniște). Dimitrie Cantemir semnaleză o informație

despre costumul călușăresc ca formă de travesti: „Se adună o dată pe an îmbrăcați în haine muieresti, își pun o coroană pe cap, împletită din foi de pelin amestecate cu alte flori, imită vocea femeiască și, ca să nu-i cunoști, își acoperă fața cu o pânză albă”. ■

(Va urma)

O formă de travesti

Femeile din spatele bărbaților celebri

ANNE CHAMBERLAIN

THEO STANCIU

Puține personaje din istorie au avut nenorocul să treacă, într-o perioadă scurtă de timp, de pe culmile gloriei aproape la uitare. Neville Chamberlain, premierul britanic din preajma celei de-a doua conflagrații mondiale, a fost unul dintre ele.

Din păcate, după cum remarcă unul dintre cei mai recenți biografi ai omului politic britanic (Robert C. Self, *Neville Chamberlain: a biography*, Neville Chamberlain: o biografie, 2006), în ciuda tuturor realizărilor, mai mult sau mai puțin controversate, Neville Chamberlain a rămas o figură neînțeleasă, subevaluată și judecată greșit.

„Am învățat să uit“

Arthur Neville s-a născut la 18 martie 1869, în familia unuia dintre cei mai renumiți oratori ai timpului și, în același timp, importanți oameni politici britanici, Joseph Chamberlain (8 iulie 1836-2 iulie 1914), care nu a reușit să atingă poziția de premier mult dorită, ci numai pe aceea de primar (*Lord Mayor*) al Birminghamului. Din a doua căsătorie a acestuia, cu verișoara primei consoarte (Harriet Kenrick, decedată în octombrie 1863, la scurt timp după ce dăduse naștere celui de al doilea copil, Joseph Austen, 1863-1937, cel care a ocupat, ulterior, funcția de ministru de Externe și a câștigat Premiul Nobel pentru Pace, în 1925), Florence Kenrick, a apărut și viitorul prim-ministru al familiei. Dar parcă un blestem teribil urmărea familia Chamberlain: la puține ore după ce îl născuse pe al cincilea copil, în februarie 1875, Florence și pruncul au pierit.

Pentru Joseph viața parcă se sfârșise. Bântuit de iremediabila tristețe, și-a dedicat tot timpul carierei publice. Pentru copii a rămas

mai mult o apariție de care, după cum a notat mai târziu Neville, mai mult se temeau și o respectau, decât o iubeau...

Joseph a încercat din răspuț să-i imprime lui Neville, celui de-al doilea băiat, o educație aleasă; primului născut îi fusese trasată, încă de la naștere, cariera politică. Viitorul premier nu s-a dovedit la început prea atras de învățătură. Nedorind să își lase fiul fără un viitor asigurat, „Josh cel insistent“ (cum a rămas în istorie) l-a trimis să învețe contabilitate. În doar șase luni, grație talentului astfel descoperit, Neville s-a transformat din ucenic în angajat cu normă întreagă.

Pentru familia Chamberlain au venit, din nou, timpuri grele. De astă dată, din punct de vedere financiar. Părea că Neville, alături de fratele mai mare, Austen, puteau deveni salvatorii averii pierdute în colonii. Și, mai mult, puteau pune bazele unei adevărate afaceri de succes, bazată pe cultivarea miraculoasei plante sisal, din ale cărei lungi frunze se extrăgeau fibre rezistente, utilizate apoi la fabricarea de frânghii, saci sau țesături aspre. Spre sfârșitul anului 1890, cei doi frați au ajuns în Bahamas, iar, aproape de Crăciun, s-au convins că se aflau în fața unei mine de aur.

Din păcate însă, judecata din Birmingham nu s-a potrivit cu cea din Bahamas. După ce Neville Chamberlain a petrecut șase ani departe de casă, luptându-se cu singurătatea, cu privațiunile unei vieți într-o cvasi-sălbăticie și, mai ales, cu o teribilă și devastatoare

Fără îndoială, Ioan este cel mai răspândit nume de persoană nu numai la români, ci la toate popoarele europene. Ion este forma mai nouă a lui Ioan, refăcută de la vocativul *Ioane* (după modelul *doamne – domn*). Etimologia sa îndepărtată o găsim în numele ebraic *Johanán*, format din *Jo-* (abreviere normală și curentă pentru *Jahve* (= *Iehova*), care însemna „Dumnezeu“, și este etimonul îndepărtat al lui *Ilie*) și din verbul *hanan* „a face o favoare cuiva, a avea milă“ (de unde îl avem pe *Ana*). Deci cuvântul compus *Johanán*, care însemna „*Jahve* (= *Iehova*) este milos, a făcut o favoare“, era, la origine, o formulă de mulțumire adresată divinității, care a favorizat nașterea unui copil mult așteptat de părinți. Din ebraică, a intrat în greacă (*Joánnēs*) și în latină (*Johánnēs*). La noi, ca în multe alte cazuri de nume de persoană, a pătruns prin slavona bisericească, unde ajunsese din greacă.

Cum se explică răspândirea atât de largă a acestui nume, la toate popoarele europene? Explicația o găsim în cultul unui număr impresionant de mare de martiri sau de sfinți creștini cu acest nume (după diverse calendare, sunt peste 70). Cea mai mare popularitate o are *Ioan Botezătorul*. Biserica a introdus cultul martirilor și al sfinților pentru a înlocui proslăvirea vechilor zei ai păgânismului. Vechile credințe și practici păgâne au fost acceptate, în parte, de noua religie, cea creștină; schimbarea principală s-a produs însă la ni-

Sfântul Ioan Botezătorul predicând
(tablou de Pieter Bruegel cel Bătrân)

velul numelor, de exemplu *Dumnezeu* în loc de *Zeus* (nume de martiri și de sfinți în locul numelor altor divinități sunt multe, în calendarul popular, până astăzi). Să nu uităm că, încă de la romani, în cadrul colectivităților de agricultori, luna iunie este luna solstiului de vară, care marchează începutul unui anotimp important. La romani, 24 iunie era ziua zeiței *Fortuna*. La creștini, în această zi avem nașterea lui Ioan Botezătorul, ce coincide cu datini străvechi, dintre care amintesc doar *Drăgaica*, veche sărbătoare agricolă numită *Sânziene*. În numele *Sânziana* sau *Sâmziana* se regăsește lat. *Sanctus Dies Iohannis*, deci avem numele latinesc *Iohannis* moștenit din latină.

In alte limbi, numele corespunzătoare lui *Ioan/Ion* sunt atât de frecvente, încât prin *Ivan* se poate înțelege „rus“, prin *Iános* „maghiar“, după cum prin *Ion* se înțelege „român“. La germani, faptul că *Iohannes*, cu diminutivul *Hans*, a fost de multe secole cel mai folosit nume de botez, a dus la evoluția sa spre poreclă (*Groshans* înseamnă „lăudăros, fanfaron“, iar verbul *hänself* cu sensul literal „a-i zice cuiva *Hans*“ are valoare depreciativă

și înseamnă, de fapt, „a lua în râs“). În franceză, antroponimul *Jean* era folosit ca nume comun cu sensurile de „prost; încornorat; popă“ și a fost întrebuințat în vocabularul jocului de table, devenind chiar, în compuse ieșite din uz, un element cu valoare depreciativă: *jean-bête* „imbecil“, *jean qui ne*

peut „neputincios“. Au dispărut, din franceza actuală, și compusele cu *jean* care denumeau obiecte: *jean des Vignes* „vin“, *jean du Bos* „băț“, *jean de Blanc* „ostie“ (la protestanți). Unele însă s-au păstrat, cum sunt *jean-foutre* „pierde-vară“ sau *gros-jean* „nătărău“.

In română, de la *Ioan* s-a creat cea mai bogată familie din onomastica românească: *Ioana*, *Oana*, *Oană* (25 de boieri ai lui Ștefan cel Mare se numeau așa), *Ioaneta*, *Neș(u)*, *Ioaniță*, *Oancă*. De la *Ion*, formă specific românească, s-a format numele de familie *Ionescu*, dar și *Ionea*, *Onu*, *Oancea*, *Ionașcu*, *Ionel*, *Nica*. De la *Ivan*, împrumutat de la slavi, avem *Ivancea*, *Vancea*, *Ivănuș*, *Ivașcu*. De la *Iovan*, luat din sârbă, provin *Iovan(c)a*, *Iovăniță*. De la *Ian*, de origine greacă, avem și pe *Iane*, *Ienăchiță*, *Iancu*, *Ene*, *Nacu*. De la *Ianoș*, din maghiară, derivă *Ioanăș*, iar de la *Hans*, din germană, *Hana*, *Haneș*. În plus, există multe împrumuturi occidentale recente, cu aceeași bază: *Jan(a)*, *Gianina*, *Gioni* sunt doar câteva exemple. Cu sens peiorativ, apare și la noi în expresia *a vorbit și nea Ion, că și el e om*. ■

nalitatea lui Neville. După unii dintre cei mai duri critici, se părea chiar că țința pasiunii atât de puternice a reputatului afacerist din familia Chamberlain nu era prea dotată din punct de vedere intelectual. Și, totuși, pasiunea s-a dovedit fără limite; căci, după cum spune proverbul dragostea e oarbă!

Dar timpul a dovedit că fusese o alegere corectă. Anne a fost soția perfectă. I-a dedicat viața în întregime, iubindu-l fără încetare și mândrindu-se peste tot cu realizările sale. Mai mult chiar, a știut să le țină aproape și pe cele două surori ale lui Neville, Ida și Hilda, cu care acesta stabilise, încă din copilărie, o legătură specială. „Faptul că nu ați fost îndepărtate de noua mea familie – le scria Neville, în 1928 – se datorează tocmai talentului special al Annei, spiritului ei deschis”. Situația oarecum aparte a fost recunoscută și de Hilda, pentru care sosirea Annei în clanul Chamberlain a reprezentat o adevărată oază de fericiere. „Ea nu a încercat niciodată să ne separe, ci chiar și-a deschis inima în fața noastră, dormică să ne împărtășească tot și ascultându-ne păsurile, lucru pe care foarte puține soții sunt capabile să îl facă”.

Încredere totală în abilitățile soțului

Dragostea pasională a grăbit nunta: în noiembrie 1910 Neville și Anne se logodeau. Noul an 1911 i-a găsit deja un cuplu cu acte în regulă. Pentru Neville și o zi în plus ar fi fost prea mult: „Te iubesc și te doresc mai mult decât oricând, nu mai pot să fac nimic fără tine [...] este imposibil să petrec fie și un moment în lipsa ta”.

Anne Chamberlain (și în p. 43 sus)

Joseph Chamberlain și-a îndrăgit, la rândul său, de la început viitoarea noră. Cu ocazia căsătoriei – „o ceremonie foarte, foarte drăguță”, cum a catalogat-o Hilda, câțiva ani mai târziu – le-a oferit celor doi un dar în valoare de 1.000 de lire sterline, mare parte fiind constituit din bijuterii pentru Annie. Luna de miere și-au petrecut-o în străinătate, în Algeria și Tunisia ambii fiind pasionați de călătorii. (Ironici, unii analiști contemporani i-au atribuit eșecul în politica externă tocmai lipsei de experiență, de cunoaștere a lumii, ca și mentalității provinciale limitate.

Însă realitatea a fost cu totul alta: deși a fost prim-ministrul care a călătorit cel mai puțin în timpul mandatului, Neville Chamberlain reușise să exploreze, anterior, aproape întreaga Europă, părți din Africa de Nord, India, Burma și Ceylon).

Fericitul tablou de familie s-a completat rapid, prin nașterea a doi copii: Dorothy Ethel (m. 1994) – cadoul perfect adus sub bradul Crăciunului lui 1911 și, în ianuarie 1914, Frank Neville (m. 1965). În ciuda diferențelor, cei doi au avut multe pasiuni în comun, precum dragostea pentru muzică și artă, în general și, în special, pentru viața la țară. Anne și-a însoțit deseori soțul în lungile plimbări prin natură, încercând să-și învingă oboseala, căci Neville se dovedea un prea rezistent și

temerar excursionist. În ceea ce privea gusturile pentru literatură – cu toate că nu o impresionase Shakespeare –, citea cu plăcere Dickens și Thackeray și, mai ales, lucrări cu subiect istoric.

Și în plan social, Anne s-a dovedit soția ideală pentru un

Neville Chamberlain, Benito Mussolini, împreună cu cei doi miniștri de Externe, lord Halifax și contele Ciano, la Opera din Roma, ianuarie 1939

Familia Chamberlain, în 1905:
*Joseph (tatăl; în dreapta), Austen în centru
și Neville, împreună cu cele două surori*

căldură, afacerea s-a dovedit un eșec de proporții: 50.000 de lire sterline (după unele calcule, echivalentul a aproximativ 4,2 milioane de lire sterline de astăzi).

„Am învățat să uit și să mă dedic unei alte cauze, cu tot sufletul“ scria, la întoarcerea în Anglia, în vara anului 1896, Neville. Cu un serios sprijin venit din partea unui unchi, în noiembrie 1897, Neville Chamberlain a intrat cu adevărat în afaceri, cumpărând o cunoscută firmă producătoare de utilaje portuare, Hoskins & Company, la care, timp de 17 ani, a ocupat poziția de director general, conducând-o spre succes.

Nici pe departe o viață de burghez tipic

Dar viața lui nu a însemnat numai compania recent achiziționată. Durul businessman era atras de plimbările prin natură, de studiul plantelor și de tot felul de activități sportive în aer liber. După cum avea să remarce, cu multă ironie, mai târziu, comparându-se cu unul dintre adversarii politici de renume și cel căruia avea să-i ia locul la șefia guvernului: „Știam fiecare floare; S[tanley] B[aldwin]; 1867-1947, premier al Marii Britanii în mai multe perioade: 1923-1924; 1924-1929; 1935-1937] nu cunoștea niciuna. Știam fiecare copac; S.B. nu știa niciunul. Pescuiam și vânam; S.B. nu practica niciunul dintre aceste sporturi. Acum el este recunoscut ca un om de la țară, iar eu, ca un orășean!“

Rupt atâtă vreme de cultura și civilizația europeană, în timpul experienței din Bahamas, s-a aplecat cu și mai multă aviditate asupra lecturii și muzicii. Bun cunoscător al operei

lui Shakespeare, în același timp, s-a dovedit și un pasionat al creației lui Beethoven (care a rămas, conform amintirilor celor care l-au cunoscut, pentru întreaga viață, „principala sa dragoste“).

Ajuns la 41 de ani, Neville părea încununarea burlacului convins, deloc impresionat sau pasionat de atracțiile unei societăți în continuă modernizare. În 1910, în vizită la casa mătușii, Lilian Cole (o canadiană căsătorită, inițial, cu fratele lui Joseph, Herbert, iar, după moartea primului soț, cu Alfred Cole), și-a descoperit jumătatea, Anne de Vere Cole. A fost dragoste la prima vedere, vegheată de mătușa Lilian, care devenise, încă de la intrarea în familia Cole, apropiată de cei trei copii. Dintre odraslele rămase fără tată – un maior ce a servit în armata britanică în India, unde și-a și găsit sfârșitul, răpus de holeră –, Anne a fost favorită.

Viitoarea doamnă Chamberlain s-a născut în 1883, într-o familie în care latura irlandeză din partea mamei – Jane de Vere – a rămas dominantă. Frumoasa de 29 de ani a devenit, imediat, „cea mai scumpă și mai dulce fată“, cum a prezentat-o surorilor, în numeroase scrisori, îndrăgostitul, chiar dacă ea declarase – destul de sec, încă de la primele întâlniri – că nu citise niciodată *Hamlet*...

O adevărată atracție a contrariilor: venită dintr-o familie cu trecut și legături în lumea militară, Anne reprezenta o reală întruchipare a sociabilității, umorului, expansivității, dar și a lipsei de punctualitate și a impulsivității – caracteristici atât de îndepărtate de perso-

La Birmingham,
*cu familia omului politic australian
William Morris Hughes (în stânga),
Neville, alături de soție și cei doi copii*

i-au mai dat, din când în când, unele probleme –, medicii i-au descoperit un cancer intestinal. Internat, în iulie 1940, pentru o simplă operație, a fost imediat externat, fără a i se da tulburătoarea veste. Caracter puternic, s-a reîntors imediat la lucru. Dar, nu pentru mult timp. Se acumulase o prea grea povară pe umerii săi, de acum, bătrâni și oboșiți. La 22 septembrie și-a înaintat demisia premierului Churchill. A refuzat orice onoruri, chiar și decorarea cu același Ordin al Jartierei, cu care fusese înnobilit fratele său, Austen, ca recunoaștere a eforturilor în ceea ce privea politica externă. Ar fi declarat cu cea ocazie, cu aceeași ironie fină și seacă, ce i-a caracterizat mare parte din viață: „prefer să mor doar ca dl. Chamberlain, la fel cum a fost cunoscut și tatăl meu“!

S-a stins la 9 noiembrie, având-o alături pe Anne, credincioasă până la sfârșit. Văduva, care a mai trăit până la 12 februarie 1967, a încercat, din răspuțuri, alături de restul

familiei Chamberlain, să refacă memoria soțului.

Mai mult chiar, încă din timpul războiului, familia Chamberlain l-a angajat pe istoricul Keith Feiling să scrie o biografie oficială, punându-i la dispoziție toate documentele necesare. Cartea a apărut în 1946 și a devenit, cum aveau să recunoască și alți confracți mulți ani mai târziu, una dintre cele mai „impresionante și persuasive biografii într-un singur volum“. Și se pare că eforturile nu au fost în zadar... Mai ales

după desecretizarea unor documente guvernamentale, multe dintre lucrările de specialitate focalizate pe acea perioadă îi conferă personalității lui Neville Chamberlain o imagine mult mai favorabilă. Peste ani, o foarte interesantă reconsiderare a conciliatorismului britanic, în ansamblu, dar și a rolului deținut de N. Chamberlain, îi aparține lui Bernard Cook, autorul unui studiu despre așa-numitul „sindrom München“ (*Magazin istoric*, nr. 2/2009). ■

Fratele Annei de Vere Cole – Horace – a fost unul dintre cei mai renumiți autori de farse din istoria Marii Britanii. La una dintre cele mai cunoscute – pusă în practică la începutul lui februarie 1910 – a participat și viitoarea scriitoare Virginia Woolf (pe atunci, Stephen), alături de un grup de prieteni apropiați. Cei șase, deghizați cu turbane, costume orientale și bărbii false, s-au dat drept membrii unei delegații oficiale din Abisinia. Au fost atât de buni în interpretare (avându-l ca... traducător pe fratele Virginiei, Adrian), încât, făcând uz de poziție, au reușit să obțină o cușetă pentru personalități la trenul ce avea să-i ducă la o navă ancorată în portul din Weymouth.

În extrema stângă, Virginia Woolf, iar în cea dreaptă, Horace de Vere Cole

Anterior, printr-o telegramă bine gândită, căpitanul fusese anunțat să-și pregătească corabia pentru ilustra vizită. Pentru a fi întâmpinați cum se cuvine, deoarece marinarii nu au găsit drapelul Abisiniei, l-au ridicat pe cel al Zanzibarului! Încântați de primire, oaspeții „străini“ și-au manifestat aprecierea prin exclamații: „Bunga! Bunga!“

Și, ca farsa să fie completă, Horace de Vere Cole a anunțat și presa, trimițându-i cotidianului *Daily Mirror* o fotografie cu ilustrele personaje.

Câțiva ani mai târziu, când adevăratul împărat al Etiopiei, Menelik al II-lea, a vizitat Anglia, a fost întâmpinat peste tot de strigăte ale copiilor: „Bunga! Bunga!“... ■

nou intrat în politică. Stilul simplu, amplificat de un farmec aparte, a transformat-o atât în gazda perfectă, cât și într-o abilă și admirată luptătoare, capabilă să câștige inimile celor din jur și să promoveze orice cauză. Total devotată soțului, credea cu sfințenie în succesul lui și era ferm convinsă că Neville nu se putea înșela niciodată.

Cei doi își împărtășeau totul de la problemele casnice și până la complicatele afaceri politice.

Neville îi respecta totdeauna judecata și ținea cont de criticile aduse. După cum le-a mărturisit deseori surorilor, „mintea ei funcționa ca a omului de pe stradă” și tocmai de aceea trebuia să îi urmeze întocmai sfaturile. Succesul politic nu s-a lăsat așteptat: alegerile generale din 1918 i-au adus postul de parlamentar din rândul conservatorilor, iar, din 1923, după ce a refuzat un post minor într-un minister, a devenit conducătorul, pe rând, al Ministerului Sănătății și, apoi, al celui de Finanțe, legându-și numele de o serie de importante reforme. Renumele astfel câștigat, în postura de abil ministru de Finanțe, l-a propulsat, în iunie 1933, pe coperta cunoscutei reviste *Times*. Reușise să ridice, economic, o țară scurtcircuitată de șomaj și datorii după cum, metaforic, s-a exprimat într-un discurs în fața Camerei Comunelor: „Acum am încheiat povestea *Casei umbrelor* și ne-am putut așeza, în această după-amiază, să savurăm primul capitol din *Marele speranțe*” (referire la două cunoscute romane aparținând lui Charles Dickens).

Cheia succesului

Și, astfel, la împlinirea a 25 de ani de căsnicie, Neville le-a spus tuturor, fără a se înșela nicidecum, că Anne a fost „pentru mine cheia succesului; m-a încurajat când am fost disperat; m-a ghidat mereu cu sfaturi utile; niciodată nu m-a lăsat să uit fața umană care se ascunde în spatele politicii”. Un an mai târziu, în mai 1937, noul premier al Marii Britanii, Neville Chamberlain, declara, cu

aceeași sinceritate, presei: „niciodată nu aș fi ajuns aici, dacă Annie nu m-ar fi ajutat; nu numai că i-a fermecat pe toți, ci i-a și făcut să se gândească că cineva care ar avea o asemenea soție nu ar putea nicicând să fie un spirit rău. În plus, mai mult ca oricând, prin blândețea și delicatețea ei, m-a transformat, nelăsându-mă să fac o greșită impresie de duritate, care, de altfel, nici nu mi-era vreodată în intenție”.

Anne i-a rămas alături și când gloria și succesul l-au părăsit. Ziua de 10 mai 1940 a însemnat demisia din poziția de șef al guvernului și preluarea postului de Lord Președinte al Consiliului de Coroană. În iulie 1940, odată cu publicarea polemicii intitulată *Guilty Men* (Vinovații, sub pseudonimul „Cato”, alter ego pentru trei ziariști), ce acuza

proasta politică de pregătire pentru război și, mai ales, deciziile lui Chamberlain, reputația omului politic britanic a fost profund zdruncinată. Neville părea că nu mai putea suporta, inclusiv din punct de vedere fizic. Cu toate că până atunci se bucurase de o sănătate destul de înfloritoare – doar atacurile de gută

La 71 ani, prin fața Palatului Buckingham

Interferențele dintre români și „oaspeți” (și alți străini) sunt și ele numeroase, mai întâi pe Pământul Crăiesc, unde sașii s-au așezat în chip compact printre români, dar și în alte diferite locuri. „Oaspeții” din Maramureș, grupați în patru și apoi cinci târguri (Visc, Hust, Teceu, Câmpulung la Tisa și Sighet), au primit largi privilegii. La 8 mai 1342, în Adunarea Generală a Transilvaniei de la Turda, prezidată de voievod, nobilii țării s-au plâns că cei care-i trăgeau pe ei în judecată sau îi judecau, fie venetici (*advene*), fie localnici, lungeau prea mult pricinile. Cu alte cuvinte, între nobilii sau egalii acestora care apelau la justiție în Transilvania anilor 1340 mulți erau proveniți de curând din afara țării și provocau o anumită reacție de respingere din partea localnicilor sau a împământeniților. Sunt și numeroase situații în care „străinii” erau tot din interiorul regatului și chiar al Transilvaniei, uneori de pe moșii vecine. Zeci și sute de sate s-au întemeiat, repopulate ori au crescut ca număr de locuitori prin roiri din zone vecine, prin mișcări de populație din aproape în aproape. De multe ori, regii donau moșii cu condiția ori cu recomandarea expresă a „împodobirii” lor cu noi locuitori. Un exemplu datează din 3 februarie 1343, când regina Elisabeta, voind „să înzestreze cu mulțime de

poporeni” moșiile lui Laurențiu, fiul lui Andrei de Thyba, aflate în comitatele Satu Mare, Ung și Zemplén, porunca comiților, castelanilor, nobililor și altora care aveau iobagi să îngăduie acestora, dacă ar voi, să plece liber în pomenitele comitate, pe zisele moșii. Astfel, multe regiuni, chiar dacă fuseseră oarecum compacte în vechime, s-au amestecat mult din punct de vedere etnic.

„Limba națiunii lor”

Numeroase interferențe s-au semnalat de timpuriu între români și sași. În 23 iunie 1250 este pomenită expediția militară de pe la 1210-1213, trimisă din sudul Transil-

vaniei în ajutorul țarului româno-bulgar Asan Borilă, în care sașii, românii, pecenegii și secuii luptau împreună, sub aceeași conducere a lui Ioachim, comite de Sibiu. Diploma ioaniților de la 1247 pare să semnaleze un curent de trecere a unora dintre sași din Transilvania spre Oltenia, unde ființau cnezatele și voievodatele românilor.

În secolul al XIV-lea sunt menționați „oaspeți” în diferite locuri: la 9 septembrie 1343, vicecomitele de Timiș și juzii nobililor atestă un conflict între magistrul Moise, fiul lui Laurențiu, și magistrul Nicolae, zis Orrus (adică „Rusul”), ai cărui slujitori, împreună cu „oamenii” din satul Mera, ar fi provocat daune moșiei Sângeorz (dispărută, în

zona Deta) și cnezului său numit Lucaciu. La 2 august 1351, acei „oameni” din satul Mera, din Banat, numiți abia acum „oaspeți”, erau din nou în conflict cu același magistrul Moise, fiul lui Laurențiu de Ozlar. Tot atunci (6 august 1351), apar „oaspeții” din satele Zeleus și Huzthy (probabil Hust, azi ambele în Ucraina), reclamați de nobilul Ștefan, fiul lui Nicolae de Wyhel, înaintea adunării nobililor din comitatele Satu Mare și Ugocea, deoarece, în alianță cu românii Sărăcin, Nicolae, Valentin și Luca, fiii voievodului Crăciun de Bilca, ar fi cotoplit moșiile Ciunga, Șard, Racoța, Mistița, Dobolț

Regina Elisabeta (1353-1382) a rămas regentă după moartea soțului ei. A trebuit să facă față mai multor revolte ale nobililor croați, care doreau să profite de minoratul fiicei ei, Maria. A fost întemnițată și executată de aceștia (în imagine, o reprezentare din secolul al XIX-lea)

În numărul trecut am văzut cum a decurs conviețuirea românilor cu secuii, în primele secole ale Evului Mediu. Să urmărim în continuare relațiile dintre români și unguri, respectiv sași. Textul face parte din volumul „Din mâinile valahilor schismatici...”. Români și puterea în Regatul Ungaric medieval (secolele XIII-XIV), ce urmează să apară la Editura Litera.

pugnați ai Gyula ducă țării

CUM AU TRĂIT ROMÂNII CU UNGURII, SAȘII ȘI SECUII

Regele Ștefan îl capturează pe Gyula (miniatură din Cronica pictată de la Viena)

Academician IOAN-AUREL POP

În lumea rurală, masiv românească cu anumite excepții, stăpânii nobili (ori asimilați nobililor) dominau satele. Un document din 31 mai 1342 dă de știre regelui că s-a cercetat de către capitulul din Agria neînțelegerea dintre Toma Szécsényi, voievodul Transilvaniei, și fiul fostului palatin Dózsa de Debrecen, cu privire la moșia Chalanus (Ungaria) și că pomenitul domn voievod ar fi adus 120 de martori nobili, în vreme ce fiul fostului palatin au adus foarte mulți nobili și nenobili, anume unguri, cumani și români, în număr de aproape 3.000, dintre care mai mult de 300 erau nobili. Această sursă arată că în unele împrejurări, la procese, de exemplu, ungurii, cumanii și românii puteau fi și împreună.

Asocierile se făceau însă nu numai în spiritul legii, ci și împotriva ei. Astfel, la 26 februarie 1365, Petru, vicevoievodul Transilvaniei, cerea conventului din Cluj-Mănăstir să cerceteze plângerea nobililor de Dăbâca împotriva lui Ștefan și Gheorghe Rubek, ai căror supuși, aproape 700 de oameni, români și unguri, au strămutat un număr de iobagi și au provocat mari pagube pe moșiile Sănpetru Almașului și Hida (Județul Sălaj) ale reclamanților. La fel, abatele mănăstirii din Cluj-Mănăstir reclama înaintea vicevoievodului Transilvaniei și a nobililor țării întruniți în adunare,

în martie 1375, la Turda, că iobagii, deopotrivă români și unguri, ai magistrului Ioan, fiul lui Toma (Tomaș), comitele de Valeșu (din care se vor trage familiile Losonch și Bánffy), din moșiile Nușfalău și Crasna (Județul Sălaj), au atacat posesiunea Aghiresu (Județul Cluj) a menționatei mănăstiri, producând numeroase pagube.

Satul Nușfalău, alături de satele Laz, Valcău și Giumelcis, este pomenit încă de la 1 mai 1342, tot în legătură cu iobagii lor români și unguri (ai magistrului Donch, comite de Crasna), acuzați că ar datora unele plăți și ar folosi ilegal pământurile, livezile, pădurile lui Napakur de Bozieș. Tot așa, la 1384, iobagii unguri și români ai nobililor de Putnok sunt capturați, răniți și jefuiți de nobilii de Telegd (locuind cu toții în regiunea Bihorului). Un document din 21 februarie 1381 pune în lumină un atac din anul precedent, instigat de magistrul Ioan, fiul hanului Ioan de Medlşa, contra lui Ioan, fiul lui Toma de Osvarău, atac dus prin intermediul a 1.050 de iobagi ai săi din 20 de sate, la care s-au adăugat și iobagii români dintr-o altă posesiune a aceluiași magistrul Ioan. În cele mai multe cazuri, nu este vorba despre acțiuni spontane, de asocieri între români și unguri din proprie voință, ci de instrumentări venite din partea unor stăpâni (sau a oficialilor lor) aflați în rivalitate cu alții.

Vestimentația unui iobag

Prima reacție a individului și a colectivității etnice față de străini este, de regulă, negativă, oriunde și oricând. Natural, de silă și din obișnuință, se impune conviețuirea, dar aversiunea continuă, în general, mocnit, din ambele părți, cu impunerea „dreptății” celor puternici împotriva celor slabi și supuși. În acest cadru se derulează și în Transilvania și Ungaria numeroase episoade cu implicații etnice în Evul Mediu, între toate etniile din regiune. Le vom avea în vedere pe cele dintre împrișnați români și ceilalți locuitori, încercând să evidențiem semnificațiile lor. Prima mărturie vine din Țara Hațegului, în 1315, la câteva decenii după ce aceasta fusese desprinsă, prin concursul autorităților ungare, de legătura firească avută cu voievodatul lui Litovoi, situat cândva deopotrivă în Transilvania și Oltenia, pe axa Jiului (Jiurilor). La 9 iunie 1315, regele Carol Robert poruncește capitlului din Alba Iulia (dintr-o Transilvanie agitată și încă nesupusă, de pe urma răzvrătirii voievodului Ladislau Kán) să cerceteze plângerea judeului de Hațeg, privitoare la „anumiți români” care i-ar fi cotropit un pământ al său „ereditar”, numit Brătunia, Brătua

sau Bătrâna (Brethonia, azi Sarmizegetusa, în județul Hunedoara).

Din alte mărturii reiese că acei „anumiți români” erau cnezii Dan și Stanislau, probabil, prin înaintașii lor, vechi stăpâni la Brătunia, depozitați de un oficial (nobil) care se pusese în serviciul puterii centrale și care primise act de donație pentru acel pământ. Firește, autoritățile îi socotesc pe cnezii Dan și Stanislau uzurpatori, ei fiind până la urmă lipsiți de moșia respectivă, pretenția lor neavând sorți de izbândă înaintea „drepturilor” judeului de Hațeg. Este un exemplu în care dreptul cnezial obișnuit, tradițional, românesc trebuie să cedeze înaintea noilor principii de drept, legate de stăpânirile nobiliare.

Dar, în aceste vremuri de început ale dinastiei angevine, în care actul scris nu era încă atotputernic, nu se întâmpla mereu așa. De exemplu, peste patru ani, la 13 aprilie 1319, cnezul Baciș și fiul său Iuan se plâneau comitelui de Caraș că Pavel

zis Oloș ar fi mutat cu silnicie satul său Agriș (dispărut, în județul Caraș-Severin), pretinzând că ar fi al său. După o cercetare, magistrul Simion, comitele de Caraș, atestă că Baciș avea dreptate, pomenitul Pavel fiind oprit de la folosirea pământului respectiv.

Dreptatea este totuși relativă, fiindcă descendenții cnezului român aveau să fie apoi în proces cu descendenții lui Pavel Himfy (puternică familie de magnați, stăpâni peste o mare parte a Banatului). Porecla de „Oloș”, însemnând „Italianul”, poate să ateste o origine străină a purtătorului ei sau o experiență a sa în lumea peninsulară. În aceleași locuri, este consemnat un alt nume cu implicații etnice, la 30 august 1333: un slujbaş al magistrului Pavel Magyar, zis de Temeskuz (însemnând literal „Între Timișuri”, care era și numele unui district), împreună cu cnezul român Brătean (Bratan), ar fi venit cu silnicie asupra moșiei Remetea a magistrului Pavel Himfy (apro-

al Curții reginei) și a fraților lui. Conflictul nu se termină aici, fiindcă peste zece ani (la 18 decembrie 1343), același cnez Brătean de Șoșdia (Bratan kenezius) și fiii săi, Grigore și Fanta, sunt acuzați de Benedict, fiul lui Pavel Himfy, că ar fi atacat și jefuit moșia Remetea (azi Remetea-Pogănici). În

Locul unde se înalță cetatea Unguraș

și două Kapulnamezew (din comitatul Ugocea).

La 4 august 1366 apar „oaspeții” din Călnic, obținând înaintea adunării sașilor de la Sibiu o livadă, o pădure, o apă și niște câmpuri, împreună cu un sat românesc numit Neger. „Oaspeții” alături de iobagi români sunt consemnați (în 26 iulie 1368) pe pământurile abatelui Otto din Cluj-Mănăstur, în satele Mănăstur, Leghia, Băgara și Zarmarteluk Inferior (dispărut, lângă Căpușu Mare, județul Cluj). Înaintea adunării nobililor Transilvaniei, prezidate de vicevoievodul Ioan, sunt reclamați, de nobilii de Beclean, la 8 iulie 1371, „oaspeții regești” din Vița (aparținători de cetatea Unguraș), fiindcă ar fi arat moșia Beudiu. La 19 iunie 1376, apar „cetățenii și oaspeții” din târgul Caran, în conflict cu nobilii români de Măntic (în Banat).

„Oaspeților” veniți de departe, din afara Ungariei, li se adăugau unii ajunși printre români din regiuni mai apropiate, chiar din interiorul regatului, dinspre apus. Acestora nu li se spunea, de regulă, „oaspeți” decât prin excepție, din necunoaștere sau dacă erau veniți în chip organizat, ca urmare a unei inițiative a autorităților. Pe lângă oaspeții sași, românii îi percep ca străini și pe nobili (cu excepția acelor „țări” în care nobilimea provenea din cnezimea românească), precum și pe oamenii simpli unguri. Primul element deosebit era confesiunea

sau credința religioasă, altul era limba, dar se adăugau și altele. De aceea, alături de conviețuirea pașnică, esențială pentru derularea vieții și care a predominat de-a lungul timpului, s-au înregistrat și numeroase conflicte, între unguri și oaspeți, pe de o parte (chiar dacă nu reuniți), și români, pe de alta.

Aceste dispute nu au avut decât rareori cauze etnice, dar au fost uneori percepute și așa și, prin repetare, au creat o anumită mentalitate. Pricinile sunt de cele mai multe ori legate de pământuri și alte bunuri, dar precizând mereu etnia celor implicați – prin simplul fapt că se făcea această distincție –, documentele evidențiază o anumită sensibilitate, timidă inițial, dar

tot mai puternică în timp. Firește, nobilii unguri și românii merg mână în mână adesea, fiindcă au interese comune, la fel cum țărani iobagi se reunesc uneori dincolo de etnie și confesiune. E greu de spus când o fac de nevoie, mânați de forțe exterioare, și când o fac din impuls propriu. Suntem însă convinși că țărani revoltați la 1437 și care semnavă cu mândrie drept „comunitatea cetățenilor unguri și români din părțile Transilvaniei” se aflau la un loc din rațiuni proprii, interne, care depășeau etnia și confesiunea. Dar atunci când numeroasele comunități rurale românești, conduse de cnezii și voievozii lor – încă stăpâni liberi sau deveniți subordonați –, protestau contra nobililor, bisericii catolice și altor persoane și instituții ungare, aveau în minte subminarea puterii lor, dar și a specificului lor.

Când românii din Regatul Ungariei, „dinspre tătari”, nu erau mulțumiți cu slujba preoților unguri și cereau Sfântului Scaun (prin mijlocirea călugărilor minoriți), în jurul anului 1380, măcar un prelat cunosător al „limbii națiunii lor”, firește că scoteau în prim-plan, din impuls interior, etnia, chiar și fără să fie conștienți pe deplin. Ei nu o făceau, cu siguranță, din dorința de a fi catolicizați, ci din aceea de a sublinia aversiunea față de străinul de altă limbă, care atenta la identitatea lor.

Carol Robert de Anjou
(miniatură din *Cronica pictată de la Viena*)

Din monografia Europa de Răsărit în câmpul de forțe al marilor puteri. Problema Transilvaniei. 1940-1946, volum apărut la Moscova (în toamna anului 2008), am început să prezentăm în numărul trecut discuțiile din cabinetele de la Moscova, Budapesta și București privind soarta Transilvaniei, pe fundalul conflagrației mondiale. Iată continuarea tragicelor evenimente.

Refugiați basarabeni în 1940

MĂRUL DISCORDIEI

TOFIK M. ISLAMOV, TATIANA A. POKIVAILOVA (Moscova)

La 25 iunie 1940, cu o zi înaintea înmânării ultimatumului României, șeful guvernului sovietic, într-o convorbire cu ambasadorul Italiei, A. Rosso, a făcut o declarație privind poziția U.R.S.S. față de pretențiile ungare și bulgare: „U.R.S.S. nu are nicio pretenție față de Ungaria. Cu Ungaria avem relații normale. U.R.S.S. consideră pretențiile Ungariei față de România ca fiind întemeiate. Cu Bulgaria U.R.S.S. are, de asemenea, relații bune, de bună vecinătate. Există temeiuri să devină și mai apropiate. Pretențiile Bulgariei față de România, ca și față de Grecia, au un temel [sublinierile autorilor].“

Cei doi vecini ai României aveau parte de formulări atent gândite și identice numai în ce privește pretențiile teritoriale față de ea. În rest, se observa existența unei diferențe clare în abordarea sovietică față de Ungaria și Bulgaria, în esență față de două subregiuni ale

Europei Centrale și de Sud-Est. Punerea accentului pe „relații normale“ cu Ungaria și dezinteresul subliniat al Uniunii Sovietice față de problemele Europei de Mijloc exprimau dorința de a se mulțumi doar cu atât, de a nu merge mai departe, de „normalizare“, adică de a nu încerca

să-și afirme influența în regiunea Europei de Mijloc. Declarația sprijinului pentru pretențiile bulgare nu numai față de România, dar și față de Grecia și, în mod deosebit, intenția de a stabili cu Bulgaria „relații apropiate“ erau egale cu emiterea pretențiilor de influență prioritară în

același timp și în același cadru (la 11 martie 1344), vicecomitele de Caraș și cei patru juzi ai nobililor atestă o plângere a lui Benedict, fiul lui Pavel Himfy, contra lui Mihail cel Mic, slujitorul lui Bedre, cnezul Dobrotă, Lucaciu, fiul lui Mircea, prigonitorii unui supus (iobag) din Remetea al reclamantului, dus cu forța în satul lui Bedre, numit Sântămărie-Orlea (Bodugazunfolua, dispărut), și jefuit de bani, sabie, tolbă, arc, haină și sumanul de postav gros. Se văd, cu acest prilej, și vestimentația unui iobag din Banat din acei ani, și armele pe care le purta.

Își fac singuri dreptate

În 1357-1358, cnezii Gri-gore, Lupu (Farkas) și Nicolae, fiii lui Socol, s-au aflat într-un aprig conflict (urmat apoi de o împăcare) cu nobilul Ioan Pecenegul, pentru moșiile numite Secaș (Secășeni, în județul Caraș-Severin), pe care pomeniții cnezii le aveau din vechime și care le fuseseră confirmate de regele Carol Robert. În fața adunării nobililor din comitatul Timiș, prezidată de palatinul Ungariei, iese la lumină, în 8 iulie 1364, o altă neînțelegere gravă dintre Andrei, zis Torma, fiul lui Ioan de Zlawotynch, și Dumitru, fiul lui Matei, cnez de Comian (Komyan, localitate dispărută, lângă Șemlacu Mare, județul

Timiș), care, în urmă cu patru ani, ar fi provocat răni menționatului Andrei și pagube pe pomenita moșie Zlawotynch (dispărută, lângă Gătaia, județul Timiș).

Multe dintre aceste fapte veneau ca reacții la acaparea pământurilor cneziale de către nobili. Cei mai puternici nobili de acest fel erau cei din familia Himfy, intrați în conflicte cu mulți dintre cnezii și micii nobili români locali. Un exemplu cunoscut este legat de pământul Valea (Voya), pentru care s-a derulat un șir de procese și contestații în justiție. La 30 mai 1371, capitulul din Cenad consemnează o împăcare între Nicolae banul, fiul lui Pavel Himfy, cu fratele său Petru, pe de o parte, și Dumitru, Ladislau și Mihail, fiii cnezului Dan de Duboz, pe de alta, în urma unui

grav conflict, presărat cu omoruri, arderi de case, pagube și vătămări, nedreptăți, tulburări și fapte de silnicie, pricinuite de unii altora. De altminteri, încă din 1369, Petru Himfy se plânga regelui că românul Dan de Duboz și iobagii săi culegeau abuziv foloasele și roadele posesiunii sale Ersig (județul Caraș-Severin) și că arseseră un sat al său. Posesiunile Duboz și Ersig aveau hotar comun. La 1370, Pavel Himfy era în dispută cu Radul, voievod și comite de Cuiesti (în Depresiunea Al-măjului), care ridicase fânul de pe o moșie a sa. Alt român, cnezul Neacșu, era acuzat la 1376 că ridicase patru boi și un car încărcat cu grâne, bunuri ale lui Benedict și Nicolae Himfy, pe care le dusesese în satul său, numit „Satul lui Neacșu” (Nexefolua, dispărut, în Banat). În același an, Dumitru Micul și cu pomenitul cnez Neacșu au strămutat pe un iobag de pe domeniul Călina al lui Benedict și Nicolae Himfy pe domeniul cetății Cuiesti. Toate aceste conflicte nu erau întâmplătoare, ele decurgând din treptata acapare a satelor cneziale de către familia Himfy. Cnezii încercau să-și recupereze posesiunile cotoprite de Himfy și, nereușind, de multe ori strâneau pentru ei roadele acelor posesiuni sau comiteau alte acte de protest, calificate, din perspectiva autorităților, drept hoții, jafuri, violențe. ■

Reprezentare a unui țărăn român iobag din secolul al XVIII-lea

(Va urma)

Membri ai comunității germane din Basarabia merg la muncă...

ardeau de nerăbdare să readucă la sânul țării „cea de a doua patrie“, Transilvania, cu armele în mâini, și nu prin mijloace oarecare. Și asta din două motive: în primul rând, în virtutea tradiției istorice, nobilimea ungară se mândrea cu faptul că strămoșii ei, călăreți liberi, au cucerit (nu au „dobândit“) patria cu sabia în mână, or, dreptul de a cuceri era privit drept cel mai demn și eficient. În al doilea rând, conflictul militar permitea rezolvarea radicală a problemei, fără amestecul unor intermediari, prezentând inamicului învins o notă de plată completă, fără compromisuri și jumătăți de măsură, și, ceea ce este mai important, fără concesiile inevitabile într-o asemenea situație.

Capitularea Bucureștilor în fața Moscovei, la 27 iunie 1940, a eliminat practic soluția militară în conflictul ungaro-român, pentru că și cele mai înfierbântate capete de la Budapesta și-au dat seama că, singură, Ungaria nu putea învinge România. Cu toate acestea, la 1 iulie, s-a dat ordin de mobilizare, iar peste două zile Armata 1 ungară s-a apropiat foarte mult de granițele țării vecine. Era mai degrabă o demonstrație militară, nu o intenție serioasă de deschidere a unor acțiuni armate. La 2

iulie, regele Carol al II-lea, într-o scrisoare personală adresată lui Hitler, solicita colaborarea și garanții

...și ministrul sovietic V.M. Molotov (pe coperta publicației britanice Time)

germane privind intangibilitatea României. Românii făceau eforturi să-l îmbuneze pe Hitler, cu promisiuni de asigurare a unor furnizări masive de petrol, iar ungurii – de cereale. Germanii aveau nevoie de amândouă, și de petrol și de cereale, nu ori de una, ori de alta. De aceea, diplomația germană nu era interesată într-un focar de război în sud-est. Începea să-i determine pe români a face concesiile, iar pe unguri a avea sentimente pașnice.

În aceste zile, pentru Budapesta importanța poziției Moscovei a crescut. Ca răspuns la întrebarea directă a guvernului ungar cu privire la comportamentul Uniunii

Sovietice în caz de conflict între România și Ungaria, Molotov a făcut, la 4 iulie, două declarații importante pentru unguri: 1. U.R.S.S. consideră cererile teritoriale ungare ca fiind întemeiate; 2. în cazul unui conflict ungaro-român, Uniunea Sovietică nu se va amesteca.

Dar Kremlinul nu era satisfăcut cu cele obținute. Nu-i erau de ajuns Basarabia și, pe deasupra, Bucovina de Nord, câștigate de la România la sfârșitul lui iunie 1940, în urma ultimatumului sovietic. Voia ceva mai mult. Ce anume? Nici până azi nu se poate da un răspuns foarte clar. Alipirea Bucovinei de Sud la U.R.S.S.? Influență în România? Hegemonie? Transformarea României în sferă de influență, monopol? Probabil că da. Nu avem motive să afirmăm că el urmărea desființarea acestui stat, așa cum fusese desființat statul polonez.

La mijlocul lunii iulie, ministrul Afacerilor Externe al Ungariei, I. Csáki, a făcut remarca „modestă“ că relațiile Ungariei cu U.R.S.S sunt mai bune decât cu România și chiar decât cu Iugoslavia. Luând cuvântul la reuniunea comisiei parlamentare pentru Afaceri Externe, I. Csáki s-a încumetat ca, în timpul unei singure ședințe, să amintească de trei ori despre Uniunea Sovietică și de fiecare dată pe un ton extrem de amical. Ca răspuns la întrebarea lui Brodi, deputat din Transcarpatia, „despre propaganda din Ucraina transcarpatică în favoarea U.R.S.S.“, ministrul a declarat imperturbabil că el poate „să-și exprime doar satisfacția pentru relațiile ungaro-sovie-

U.R.S.S.-ul nu era mulțumit doar cu alipirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, chiar dacă nu urmărea desființarea României ca stat

partea de est a Peninsulei Balcanice.

Discuția cu ambasadorul italian nu a lăsat nicio îndoială

asupra hotărârii Moscovei de a lua în totalitate asupra sa inițiativa în problema românească, de a acționa de una singură, fără a aștepta intervenția Ungariei și Bulgariei, iar, dacă ar fi fost nevoie, împotriva dorinței Berlinului și Romei de a nu se opri de la „folosirea forței”. Aluzia a fost înțeleasă și acceptată.

De la Berlin a sosit neobișnuit de repede un răspuns pozitiv, pe fond, la problemele înaintate conducerii naziste. La 25 iunie, Schulenburg a prezentat acest răspuns lui Molotov. Esența lui consta în patru poziții de bază: „1. Guvernul german recunoaște pe deplin drepturile Uniunii Sovietice asupra Basarabiei și oportunitatea ridicării acestei probleme României; 2. Germania, având în România mari interese economice, este deosebit de interesată în rezolvarea problemei basarabene, pe cale pașnică, și este gata să susțină guvernul sovietic în acest sens, exercitând la rândul ei influență asupra României; 3. Problema Bucovinei este nouă și Germania consideră că fără ridicarea ei s-ar ușura mult rezolvarea pașnică a problemei Basarabiei; 4. Guvernul german, interesat de numeroșii germani care locuiesc în Basarabia și Bucovina, speră că problema strămutărilor va fi rezolvată de guvernul sovietic, în spiritul acordului cu privire la strămutarea germanilor din Volinia.” [În cursul transferurilor de populație care au urmat după împărțirea Poloniei între U.R.S.S. și Germania nazistă, comunitățile germane din regiune au fost transferate în

***Retrocedarea Basarabiei către U.R.S.S.
a distrus teza despre integritatea teritorială
a României***

regiunile poloneze anexate de Germania nazistă. Spre sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, autoritățile naziste au evacuat aceste așezări germane. Cele mai multe așezări evreiești și poloneze din zonă au fost distruse în timpul purificărilor etnice naziste și ucrainene – *n. trad.*]

Punctul care conținea rugămintea adresată U.R.S.S. de a-i trata cu bunăvoință pe germanii din Bucovina era echivalent cu recunoașterea *de facto* a pretențiilor sovietice asupra Bucovinei. Concesia forțată din partea Germaniei a favorizat adâncirea dezacordurilor ei cu Uniunea Sovietică.

Budapesta a luat decizia privind trecerea la acțiune în

Capitularea rapidă a Bucureștilor a provocat o dezamăgire evidentă conducerii ungare, care în secret

își dorea un conflict militar între U.R.S.S. și România. „Rezolvarea pașnică a conflictului cu România citim într-o informare a reprezentanței diplomatice sovietice de la Budapesta, de la sfârșitul anului 1940 a provocat o totală aprobare din partea tuturor cuceririlor ungare și a determinat un comunicat guvernamental privind justetea deplină a cerințelor U.R.S.S. [față de România – *nota autorilor*], deoarece în primul rând faptul retrocedării către noi a Basarabiei a distrus teza despre integritatea României, oferind Ungariei posibilitatea de a-și prezenta propriile pretenții. Cunoscuta nemulțumire față de finalul pașnic al conflictului exista în rândul conducerii militare, care elaborase planul războiului împotriva României, contând pe un conflict sovieto-român.”

Aici, trimisul plenipotențiar comitea o greșală crasă. Problema consta nu doar în pasiunea generalilor pentru jocuri de război și zăngănit de arme. Toate vârfurile politice ale Ungariei horthyiste

Premierul Teleki Pal...

problema transilvană încă din ziua tragică pentru România de 27 iunie 1940, când a fost obligată să se despartă de Basarabia și Bucovina de Nord.

... și intrarea trupelor ungare în Transilvania, în 1940, în urma dictatului

cu Ungaria un tratat comercial și de navigație maritimă, avantajos pentru ea, care a fost pus de acord și semnat în termen record, la 3 septembrie 1940.

Ideea convocării unei conferințe internaționale asupra problemei transilvane, dacă ar fi fost sprijinită de alte țări interesate, ar fi avut un rezultat pozitiv din punctul de vedere al intereselor Ungariei, dar ar fi adus avantaje mult mai mari Uniunii Sovietice, pentru că participarea la o asemenea conferință ar fi plasat-o brusc în rândul statelor care hotărâau soarta Europei de Sud-Est. Dar așa ceva nici Hitler, nici Mussolini nu ar fi acceptat. Până la urmă, problema transilvană s-a rezolvat cum a propus Molotov, adică la o conferință internațională. Dar fără Uniunea Sovietică!

Deocamdată, în iulie 1940, în relațiile sovieto-ungare, se instaurase luna de miere: ambele părți se întreceau în amabilități una față de cealaltă. Moscova răspundea cu o operativitate neobișnuită la tot felul de rugăminți și intervenții ale ungarilor. Într-un cuvânt, totul mergea bine și ambele guverne se pregăteau să facă un schimb rapid de atașați militari. La Budapesta domnea o dispoziție excelentă, dar și pentru că, în prima săptămână a lunii iulie, au dispărut temerile privind o posibilă intervenție a Iugoslaviei în cazul conflictului dintre Ungaria și România.

Vești bune soseau și de la Sofia, despre pregătiri militare accelerate ale Bulga-

Hitler și Mussolini îi refuză lui Stalin vreun rol în reglementarea problemelor teritoriale din Europa Centrală

rici (mobilizarea unui corp de armată și a trei armate). Ceea ce era mai important, bulgarilor le trecuse teama de Turcia. Cel puțin așa considera ministrul ungar al Afacerilor Externe, I. Csáki, edulcorând puțin tabloul, deoarece, în realitate, bulgarii continuau să fie neliniștiți din cauza concentrării de trupe turcești la granița lor. Cu toate acestea, la 5 iulie, la întâlnirea cu trimisul Bulgariei la Budapesta, Tocev, „care a vorbit mult despre Dobrogea,” contele, fără să stea pe gânduri, l-a sfătuit pe bulgar să recomande guvernului său „să înceapă!”

Ungaria însăși era, după cât se pare, pregătită în mod real să pornească lupta pentru Transilvania. După cum scria în raportul său trimisul plenipotențiar sovietic la Budapesta, N.I. Șaronov, ministrul ungar al Afacerilor Externe „i-a comunicat cu plăcere” că „mobilizarea s-a finalizat, că efectivele armatei ajunseseră la 1 mi-

lion de baionete, că în seara acestei zile se termină ultimele transporturi legate de deplasarea trupelor și că

Ungaria este gata să înceapă războiul [sublinierea autorilor].“

În continuare, el a spus că țara sa va începe războiul imediat „dacă va fi ucis cel puțin un ungar în Transilvania...”, în pofida sfaturilor aliaților noștri din Axă. Diplomatul ungar i-a comunicat, „în cel mai mare secret”, despre întâlnirea pe care urma ca el, împreună cu premierul Teleki, să o aibă cu Hitler, Ribbentrop și Ciano. Aluzia transparentă la „sfaturile aliaților” demonstra că aceștia din urmă nu erau interesați în declanșarea unui conflict militar între Ungaria și România. De aici reiese că, în 1940, blocul germano-italian a reprezentat acea singură forță care i-a reținut pe unguri de la atacul împotriva românilor. Pacificatorii de la Berlin și Roma au făcut acest lucru în numele războiului, al celui război care se desfășura în Vest, dar, mai mult, al celui război care se pregătea în Est, împotriva U.R.S.S. În acest viitor război antisovietic, am-

belor țări, și Ungariei și României, li se pregătise o soartă identică, de sateliți ai Germaniei.

La Arbitrajul de la Viena, Hitler și Mussolini au ignorat Uniunea Sovietică. Ceea ce a rănit dureros orgoliul lui Stalin. Dar a rănit și prestigiul U.R.S.S. printre țările mici ale Europei. ■

Grigore Gafencu primit de V.N. Barkov, șeful protocolului din Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe, la 10 august 1940, pe peronul gării din Moscova

În românește de Florentina DOLGHIN

“tice”. Aceste cuvinte aveau un destinatar concret, Bucureștiul, și se înscriseră perfect în cadrul pregătirii diplo-

matice a cuceririi Transilvaniei. „Ungurii pot încheia extrem de ușor o alianță cu U.R.S.S.”, declara ministrul ungar al Afacerilor Externe trimisului României la Budapesta, șantajându-și, evident, conlocutorul și netresărind deloc la rostirea minciunii, deoarece știa perfect că niciuna dintre părți nu era pregătită pentru încheierea unei asemenea alianțe.

Dar ispita demonstrării unei pregătiri de război, cel puțin cu scopul de a exercita presiuni atât asupra României, cât și asupra propriilor aliați, era pentru unguri mai mare decât oricând în vara anului 1940. Cauza era una singură: lipsa evidentă de interes a lui Hitler și a lui Mussolini cum am văzut de a forța transpunerea în viață a speranțelor transilvane ale ungurilor. În această situație, ungurilor li se părea că Uniunea Sovietică devenea singura putere pe care se putea sprijini țara lor.

La 3 iulie 1940, guvernul Ungariei, prin trimisul său la Moscova, Kristoffi, s-a adresat Uniunii Sovietice cerând sprijin în problema Transilvaniei, se pare fără a solicita aprobarea prealabilă a Berlinului. Kristoffi l-a întrebat direct pe Molotov, cu dorința vădită de a atrage U.R.S.S. în conflict ungaro-român pe problema transilvană: nu ar putea guvernul sovietic „să exercite influențe asupra Iugoslaviei, pentru ca aceasta să rămână liniștită, în cazul în care Ungaria va fi nevoită să intre în conflict cu România”? Cu alte cuvinte, era vorba să fie tem-

Moscova dorea ca problema Transilvaniei să fie rezolvată în cadrul unei conferințe internaționale, la care să fie invitată și ea

perat Belgradul să nu intervină în sprijinul aliatei sale, România, în cazul unui atac ungar. Întrebarea a fost pusă direct, fără subtilitățile diplomatice obișnuite în asemenea situații. Evident, Kristoffi nu și-a luat prin surprindere conlocutorul. Comisarul poporului nu și-a exprimat nici mirarea, nici indignarea. În principiu, nu a respins rugămintea – altfel, nu prea obișnuită – a ungurilor. A declarat doar, făcând trimitere la faptul că practic relațiile cu Iugoslavia nu fuseseră stabilite, nu avusese loc un schimb de reprezentanți diplomați, că „o asemenea intervenție din partea noastră ar fi prematură.”

La 4 iulie a avut loc o nouă întâlnire. De data aceasta,

formă personală, indirectă. L-a întrebat pentru început pe Kristoffi dacă Buda-

pesta a primit vreă informație de la guvernul Italiei. Aflând că trimisul nu știe nimic despre asta, i-a expus poziția sovietică. Guvernul sovietic, a declarat comisarul poporului, „consideră relațiile sale cu Ungaria normale, U.R.S.S. nu are nicio pretenție față de Ungaria: guvernul sovietic consideră că pretențiile Ungariei față de România sunt întemeiate”. Urma ceva nou: „... aceasta va fi poziția adoptată de reprezentanții U.R.S.S. în cazul convocării unei conferințe internaționale, unde, eventual, s-ar ridica problema pretențiilor Ungariei față de România”, a adăugat Molotov.

Importanța ultimei declarații consta în faptul că, în primul rând, ca formă, amintea de o obligație deja asumată. În al doilea rând, ea releva disponibilitatea U.R.S.S. de a participa la rezolvarea problemei transilvane într-o conferință internațională. În al treilea rând, declarația era întărită de promisiunea, fără niciun echivoc, de a-și menține poziția declarată (adică recunoașterea temeiniciei pretențiilor ungare) și la conferința preconizată. Totodată, Molotov a propus să încheie

Ministrul german Schulenburg ...

inițiativa a fost de partea sovietică. Molotov a hotărât să informeze guvernul Ungariei despre atitudinea Uniunii Sovietice. A făcut-o într-o

... și întâlnire Horthy-Hitler la Berchtesgaden

Coloană cu capitel floral

Edfu a fost capitala celei de a doua noma (provincie) a Egiptului de Sus. Latinii au numit mai târziu locul Apollinia Magnum. Aceasta, deoarece zeul Horus – patronul nomei – a fost redenumit Horus-Apollo, permițând o mai lejeră manifestare religioasă a locuitorilor (egip-teni, nubieni, greci, romani). Populația actuală

este de aproximativ 6.000 locuitori, dar în perioadele fierbinți ale anului locul trebuie evitat.

Deși de dată recentă față de istoria atât de veche a Egiptului, templul lui Horus de la Edfu este extrem de prețios pentru istoria acestei țări. Cel mai bine preservat dintre toate construcțiile antice de aici, pereții și coloanele sale prezintă texte cu informații despre detaliile de construcție și scopul lucrărilor.

Zeul Horus, unul dintre cei mai vechi (din epoca predinastică – 3.000 î.H.), întruchipat ca șoim sau o creatură zoomorfă cu cap de șoim, era unul dintre cei mai onorați zei din foarte bogatul panteon egiptean, fiind zeul boltei cerești și al războiului.

Templele vechilor egipteni erau locuințele exclusive ale zeilor. De aceea, în interiorul lor nu aveau acces decât preoții, slujitori ai zeului respectiv. Templele erau construite pe măsura zeilor, ceea ce trebuia să impună „pământurilor” o stare de spirit deosebită, ce reducea ființa umană la o simplă miniatură.

Complexul templului se află într-o incintă înconjurată de un zid, cu o înălțime de șase metri, constituind astfel o zonă fortificată. Intrarea în templu se face printr-un portal

enorm, de 17 m înălțime, având în dreapta și stânga două turnuri de forma unor trunchiuri de piramidă, de 33 m înălțime. Turnurile, cu câte zece niveluri, aveau pereții perforați, pentru a permite luminii să intre înăuntru. De asemenea, erau practicate în zid deschideri pentru arborarea drapelelor. Nu este exclus ca aceste construcții să fi folosit drept locuințe slujitorilor templului.

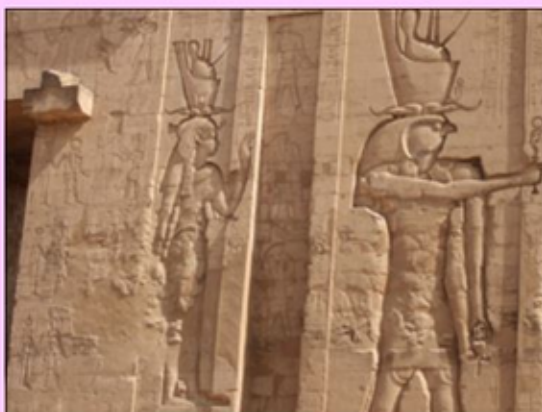
Dincolo de poartă a fost lăsat un scuar, înconjurat de colonade, terminate printr-un capitel rectangular de granit. Scuarul continuă printr-o alee largă, străjuită de trei rânduri de coloane, fiecare rând având șase coloane de 16 m înălțime și terminându-se prin capitelluri cu motive florale, în formă de lotuși sau pa-

piruși. Lungimea întregii construcții este de 129 m, iar lățimea atinge 44 m.

După modele standardizate

Recunosc că, intrând pentru prima oară în incinta unei astfel de construcții, am fost copleșit. Coloanele imense care constituiau hipostilul (încăpere mare, cu tavanul susținut de coloane) păreau că spri-

jină nu o simplă boltă arhitectonică – de mult dispărută –, ci însuși cerul, încins la alb de căldura soarelui. În același timp, creau cotloane

Zeul Horus purtând coroana dublă a Egiptului, simbolizând unirea celor două regate: de Sus și de Jos

Coloane, parte a hipostilului

TEMPLUL DIN EDFU

ALEX BACALL

În anul 332 î.H., Alexandru cel Mare al Macedoniei cucerește Egiptul de la persani, aproape fără luptă. Această a doua perioadă a stăpânirii persane în istoria Egiptului fusese extrem de dură, a reprezentat chiar o perioadă de decădere în istoria marelui stat de pe Nil. Alexandru cel Mare a fost privit ca un eliberator, nu ca un cuceritor. Iar el s-a și comportat în consecință, plin de considerație față de tradiția egipteană, fiind profund impresionat de cultura, arta și religia acestui popor. De altfel, într-un pelerinaj la marele oracol al zeului suprem al egiptenilor, Amon, a și fost declarat fiu al acestuia.

Astfel, a fost înființată, pentru scurt timp, dinastia macedoneană. În anul 304 î.H., ca o continuare a acesteia, a urmat la tronul Egiptului dinastia ptolemeică. În anul 30 î.H., ea a cedat sub cucerirea romană.

Odată cu dinastia macedoneană, începe revirimentul vechilor tradiții egiptene. Este o renaștere a culturii, iar noua capitală inaugurată de Alexandru Macedon, Alexandria, devine un centru activ de cultură și, prin biblioteca sa, un depozitar al cunoștințelor acumulate de-a lungul mileniilor. Este timpul în care renasc templele, arta scribilor și comerțul.

Tradițiile impuneau ridicarea așezămintelor de cult pe malul vestic al Nilului, iar gre-

cii au continuat-o, permițând construirea unor asemenea edificii și în timpul dinastiilor lor.

Templu și fortăreață

La 590 km în amonte de Cairo, pe malul stâng (vestic) al Nilului se află Edfu. Aici, în anul 237 î.H. (sub Ptolemeu al III-lea), a început construcția unui templu – la 500 m de mal –, ridicat în cinstea zeului Horus, construcție care s-a încheiat în anul 57 î.H., în timpul domniei reginei Berenice a IV-a.

ce a ajutat ulterior atât la ridicarea monumentelor, cât și la descoperirea și folosirea coloranților de origine minerală. Aceștia sunt atât de rezistenți în timp, încât decorează și astăzi pereții templelor sau ale mormintelor. Tot astfel au descoperit și gipsul (sulfat de calciu hidratat, natural, cu duritate foarte mică), care prin calcinare și în amestec cu apa a putut fi aplicat ca mortar pe pereții de piatră, într-un strat destul de gros, pentru a se sculpta în el basorelieful și scrierea cu hieroglife, în loc ca acestea să fie incizate direct în piatra mai dură, ce alcătuia suportul. Se poate spune, pe bună dreptate, că fără a cunoaște acest material și procesul lui de punere în operă, viața spirituală manifestată prin scriere ar fi luat o cu totul altă direcție, iar alabastrul – o varietate fibroasă fină de gips – a fost folosit pentru realizarea unor minunate obiecte de artă.

S-a spus dintotdeauna că Egiptul ar fi un dar al Nilului. Fluviul parcurge în Egipt o distanță de 1.200 km, din lungimea lui totală de 6.670 km, și aduce nu numai apă, ci și un climat suportabil. Nilul era purtător de viață: pe malurile lui, animalele, respinse de arșița deșertului, ca și oamenii găseau un loc de refugiu.

O mare însemnătate pentru egipteni o avea revărsarea anuală a apelor fluviului (Nilul este acum regularizat la intrarea în Egipt, prin barajul de la Assuan). Vechile inundații care se produceau aduceau și depuneau stratul regenerativ de mâl plin de substanțe nutritive atât de necesare culturilor vegetale de pe maluri, ca și necesarul de apă în acel climat de o secetă severă. Dar, dincolo de aceasta, oamenii trebuia să cunoască momentul creșterii apelor, pentru a se feri din calea lor. Ceea

Nilometru

ce a determinat necesitatea aflării din timp a momentului inundațiilor. Preoții erau aceia care trebuia să-l anunțe, dar și să asigure bunăstarea cultivatorilor din zonă.

În fața templului, s-au făcut amenajări legate de fenomen. Prima era un enorm bazin de retenție, umplut de apele umflate ale fluviului. Apa colectată era folosită în perioada de secetă. Cea de a doua și mai importantă era un puț adânc, executat la o mare distanță de malul apei și în apropierea templului. Acesta a fost săpat până sub nivelul hidrostatic al apei fluviului, cu care făcea legătura printr-un canal subteran orizontal, astfel că nivelul apei din puț reflecta nivelul apei Nilului.

Măsurătorile făcute asupra nivelului apei din puț indicau și cele mai mici oscilații ale nivelului fluviului, astfel că începerea creșterii apei putea fi anunțată ca preludivul inundațiilor. Preoții puteau vesti în avans apropierea pericolului. În prezent, sistemul este numit oficial – oricât ar părea de pueril – „nilometru”.

Astăzi timpul nilometrului a trecut. Regularizările Nilului asigură o curgere uniformă și permanentă a gigantului fluviu. De pe malurile lui în aval, au dispărut crocodilii și hipopotamii. Crocodilii mai pot fi văzuți lenevind pe maluri, dincolo de lacul de acumulare Nasser, creat în spatele barajului. Pentru felahi (țărani) viața este grea aici, iar trecutul, oricât ar fi el de glorios, se pare că mai dăinuie doar în amintirea ghizilor turistici.

Puțini dintre egiptenii de azi mai sunt urmașii celor din vechime. Limba, religia, obiceiurile și chiar etniile inițiale au dispărut sau s-au schimbat – și nu numai în bine –, iar trecutul nu ne mai apare decât ca vestigii în muzee, cărțile de istorie și săpăturile arheologice. ■

Turnurile de la intrarea în templu

**Coloana pe care se observă
mortarul aplicat și încrustat
cu hieroglifice**

de întuneric, în care umbra ștergea cu totul orice imagine, făcând invizibil pe oricine s-ar fi aflat acolo.

Am ajuns la Edfu, parte a Egiptului de Sus, după un drum lung, o combinație de călătorie pe uscat și pe Nil. Deși era luna aprilie, tempe-

ratura ajunsese deja la aproximativ 43° C și mă întrebam cum au putut ziditorii templului să execute o muncă fizică atât de grea în asemenea condiții. Răspunsul l-am găsit în eventualele oscilații climatice în timp, care, cu ani în urmă, ar fi putut permite efortul. O altă explicație ar fi să se fi lucrat numai dimineața și seara sau noaptea, la lumina făcliilor, ceea ce ar fi redus mult și timpul de execuție.

Deși templul ca atare nu este foarte vechi – după standardele civilizației egiptene –, vestigiile anterioare sunt scoase în evidență aici prin datarea unor ruine la suprafață mai vechi sau în săpăturile arheologice. De exemplu, zidurile de incintă, interioare și exterioare, datează din perioada Vechiului Regat (2575-2134 î.H.) și arată un înalt grad de ocupare a zonei, deoarece dimensiunea unui templu putea să indice nu numai numărul de preoți-slujitori ai zeilor, ci și mărimea populației din jurul templului.

Pe de altă parte, templul în sine, deși construit mult mai recent decât celelalte, este o copie fidelă a templelor clasice, începând cu cele ridicate în timpul Vechiului Regat, cu cca 2.500 de ani înainte.

Nu numai arhitectura, dar și inscripțiile și decorațiile au fost identice. Acestea, ca și reprezentările zeilor, au un anume format standardizat, absolut identic în nenumăratele lor apariții. Atât mărimea, cât și înfățișarea sunt aidoma în toate repetițiile, fie ele în cadrul aceluiași templu, fie în temple diferite, închinat altor zei, din alte zone ale regatului, variate în timp și spațiu.

Aceste modele standardizate apar ca și când ar fi reproduse întocmai de-a lungul mile-

niilor. Folosirea lor de către constructorii-artiști, fără nici cea mai mică modificare, s-ar putea datora unor școli speciale, în care cunoștințele au fost transmise din generație în generație. Suntem puși în fața unor sisteme excepționale de arhivare și comunicare, ce depășesc cunoștințele actuale.

Foarte interesantă este și modalitatea în care era executată incizarea reprezentărilor grafice fie ele zeități, hieroglifice sau simple decorațiuni. În marea lor majoritate, acestea erau un fel de basoreliefuluri nu foarte adânc sculptate. Inciziile și basoreliefulurile erau preferate reprezentărilor tridimensionale, întrucât umbrele produse de mișcarea soarelui pe boltă le scoteau în evidență trăsăturile, subliniindu-le adâncimea și dându-le viață.

Cu ajutorul nilometrului

Nilul, în cursul lui major – așa cum curge prin Egipt – nu transportă decât aluviuni fine, măr și substanțe nutritive. Pe malurile lui nu se găsesc elemente mari, care să fi putut fi folosite la fabricarea uneltelor de piatră, așa încât, din paleolitic și până în neolitic, unica sursă de obținere a pietrei a fost extragerea ei – și în special a silexului – din roca din jur. Miile de ani scurși în folosirea pietrei până la sfârșitul neoliticului, atunci când a izbucnit brusc civilizația egipteană, au condus la o bună cunoaștere a rocii înconjurătoare, ceea

Curtea interioară spre naos

pări din interiorul guvernului național-legionar se înrăutățiseră într-o asemenea măsură, încât o ruptură părea inevitabilă. Conducătorul statului s-a decis să întreprindă un prim pas în direcția clarificării situației. La 9 ianuarie 1941 a solicitat ministrului plenipotențiar german Wilhelm Fabricius să transmită la Berlin dorința sa de a efectua o vizită în Germania, în vederea discutării anumitor chestiuni de politică internă și externă a României. Conducerea Reichului, informată cu privire la disensiunile Antonescu-Legiune, a decis să intervină în vederea medierii conflictului, invitându-i simultan pe Horia Sima și generalul Ion Antonescu în Germania. Liderul Gărzii a declinat însă invitația. Oficial, Sima a invocat faptul că el și Conducătorul statului nu pot lipsi concomitent din țară, dar într-o convorbire ulterioară cu ministrul plenipotențiar Wilhelm Fabricius a sugerat că „nu se consideră suficient de pregătit pentru a se prezenta în fața Führerului”.

La 14 ianuarie 1941, generalul Ion Antonescu însoțit de ministrul plenipotențiar Wilhelm Fabricius a plecat pe calea aerului spre Germania. Întâlnirea cu Adolf Hitler s-a desfășurat în aceeași zi. În cadrul convorbirii, generalul Antonescu a enumerat greșelile comise de Legiune, subliniind că era decis să ia asupra sa răspunderea guvernării și să conducă „cu Legiunea, fără Legiune și chiar împotriva Legiunii”. În replică, Führerul a arătat că relațiile dintre

Antonescu a reușit să îi câștige sprijinul lui Hitler

România și Germania nu erau condiționate de existența „unei organizații române identice sau adoptate după partidul național-socialist”. Hitler l-a chestionat inclusiv pe ministrul plenipotențiar Wilhelm Fabricius cu privire la disensiunile dintre generalul Antonescu și Horia Sima, cerându-i opinia. Diplomatul german a afirmat răspicat că „Sima nu era omul care să poată conduce o mișcare ca aceea a Gărzii de Fier. Sub conducerea lui, această mișcare nu putea avea succes și fără îndoială ar compromite NSDAP-ul, dacă acesta ar intra în relații cu el”.

Alea iacta est! (zarurile au fost aruncate!). La sfârșitul convorbirii, Hitler a

rostit propoziția care nu mai lăsa niciun fel de dubii în privința opțiunii germane, pecețuind astfel soarta Legiunii: „Dar, orice s-ar întâmpla, el, Führerul, este convins că Antonescu este singurul om capabil de a călăuzi destinele României.”

Generalul putea fi mulțumit de rezultatele vizitei: obținuse în sfârșit mână liberă în problema Gărzii. Conștient de importanța planurilor militare ale celui de-al III-lea Reich, care reclamau stabilitate politică în România și participarea armatei române la viitoarele operațiuni militare, Antonescu a știut să valorifice aceste atuuri, întărind convingerea conducerii germane că era persoana cea mai potrivită pentru îndeplinirea sarcinilor trasate României. Revenit în țară, generalul a adoptat o atitudine intransigentă față de Legiune, dând de înțeles acesteia că se bucura de încredere deplină din partea Germaniei naziste. Chiar a doua zi, el a adresat lui Horia Sima o scrisoare redactată în termeni fermi, ce constituia un amplu rechizitoriu la adresa metodelor de guvernare adoptate de Gardă în cele aproape patru luni scurse de la accederea la putere: „Nu poate nega niciunul dintre dumneavoastră că, pornind de la aceleași convingeri și temeri, am luptat, am propovăduit și am făcut, la începutul instaurării regimului, eforturi aproape supraomenești pentru a face să înceteze dezordinea. Nu am reușit să mă fac ascultat. Din contră, dezordinile s-au înmulțit și

La 6 septembrie 1940, în fața Palatului Regal

Aliați de nevoie: Ion Antonescu și Horia Sima

ianuarie 1941

ANTONESCU ȘI LEGIUNEA

La 6 septembrie 1940, regele Carol al II-lea abdică. Peste opt zile România era proclamată „stat național-legionar“. Era oare viabilă această nouă formulă politică, dat fiind faptul că între cele două grupări din interiorul guvernului național-legionar existau diferențe semnificative, atât în privința obiectivelor urmărite, cât, mai ales, a metodelor utilizate? Preocupați de această chestiune, Conducătorul statului și Horia Sima au publicat în presa vremii numeroase comunicate, ce încercau să acrediteze imaginea unității și a înțelegerii depline ce domnea între cele două tabere. Dincolo însă de „pretinsa unitate“ și „colaborare“, atât de mediatizate, un observator imparțial și atent al evenimentelor politice desfășurate în România la sfârșitul lunii septembrie și în cursul lunii octombrie 1940 ar fi constatat că bătălia pentru obținerea puterii totale în stat începuse.

OTTMAR TRĂȘCĂ

Disensiunile dintre generalul Ion Antonescu și Mișcarea Legionară, apărute la scurt timp după constituirea guvernului național-legionar, s-au manifestat pe fondul concepțiilor diametral opuse privind politica internă, structurile economice, reformele ce trebuia aplicate în cadrul societății românești și ritmul acestora. Divergențele s-au reflectat în schimbul de scrisori din luna octombrie 1940, dintre generalul Ion Antonescu și Horia Sima, comandantul Mișcării Legionare. Cămășile verzi reproșau Conducătorului statului faptul că refuza să transpună în practică prevederile decretului din 14 septembrie privind monopolul politic al Legiunii. Generalul permitea în mod tacit existența și funcționarea în

continuare a vechilor partide politice și se opunea categoric înfăptuirii așa-numitei „revoluții legionare“. În schimb, generalul Ion Antonescu, fire conservatoare și autoritară, străin de orice inovație ideologică și revoluționară, acuza conducerea Gărzii de instituirea unei dualități la nivelul structurilor de conducere politice și economice ale statului, ce paraliza practic întreaga activitate a acestuia. El solicita în termeni fermi separarea actului de guvernare de activitatea de partid și, îndeosebi, concentrarea întregii puteri în stat în mâna unui singur om.

Relațiile dintre cele două grupări aflate la guvernare s-au deteriorat iremediabil în cursul lunii noiembrie, pe fondul abuzurilor legionare și al accentuării radicalismului Gărzii de Fier. Profund nemul-

tumită de poziția deținută în cadrul guvernului și, mai ales, de „tutela“ exercitată de generalul Antonescu, Mișcarea Legionară și-a intensificat presiunile pentru obținerea monopolului politic în stat și înfăptuirea revoluției legionare. „Dezideratele“ Gărzii intrau în contradicție cu programul politic al Conducătorului statului, axat pe ordine, liniște și muncă. Erau, în opinia generalului Ion Antonescu, elemente indispensabile realizării obiectivelor politice interne și externe ale noului regim: depășirea dificultăților economice și politice create de cedările teritoriale și aflulxul de refugiați, respectiv redobândirea provinciilor pierdute în vara aceluiași an, în favoarea U.R.S.S. și Ungariei.

La începutul anului 1941, relațiile dintre cele două gru-

ofere un sfat. Von Ribbentrop, în urma consultării cu dictatorul nazist, i-a comunicat următoarele: „Dat fiind că a curs sânge, generalul să intervină energic și să facă curățenie. Apoi, sub conducerea sa să întemeieze din nou Legiunea”. În memoriile sale, generalul Erik Hansen confirmă convorbirea telefonică dintre Wilhelm Fabricius și Joachim von Ribbentrop. Mai mult, Hansen susține că, ulterior, ministrul de Externe al Reichului a luat din nou legătura telefonic cu Legația germană din București și, în lipsa lui Wilhelm Fabricius, a solicitat opinia generalului Hansen cu privire la Conducătorul statului, respectiv Horia Sima. Generalul Hansen și-a expus într-o manieră neechivocă opțiunea în favoarea generalului Ion Antonescu, pe care l-a caracterizat drept „garantul ordinii și securității în țară”. După câteva minute de consultări cu Hitler, Ribbentrop i-a comunicat lui Hansen decizia prin care Conducătorul statului obținea câștig de cauză în disputa cu Legiunea. Potrivit afirmațiilor lui Hansen, Hitler l-a sfătuit pe Antonescu să acționeze împotriva Mișcării Legionare la fel cum procedase el însuși în cazul Röhm (*Magazin istoric*, nr. 3/1967) în 1934: „să înlăture liderii recalcitranti, dar să mențină Garda ca organizație și să preia conducerea ei”.

Punctul de vedere oficial german a fost reiterat la puțin timp

Hans Otto Roth...

prin intermediul instrucțiunilor adresate de Auswärtiges Amt ministrului plenipotențiar Wilhelm Fabricius. Cu aceasta soarta legionarilor era practic pecetluită. Având sprijinul german, generalul a ordonat armatei să reprime puciul cămășilor verzi. În seara zilei de 23 ianuarie 1941, Conducătorul statului era stăpân pe situație. Întrucât generalul își manifestase intenția fermă de a-i trage la răspundere pe cei vinovați de rebeliune, reprezentanții serviciilor secrete naziste i-au luat sub protecție pe liderii marcanți ai Gărzii. Ei au fost ulterior transportați pe diferite căi în Germania, unde au fost internați

în lagăre de muncă în calitate de azilanți politici.

În cursul operațiunilor desfășurate de armată în vederea reprimării rebeliunii, și-au pierdut viața, numai în București, 21 de ofițeri, subofițeri și soldați, iar 53 de militari au fost răniți. În întreaga țară au fost ucise 374 persoane și 380 rănite. Rebeliunea legionară a cauzat numeroase pierderi de vieți omenești și în cadrul comunităților evreiești din România. În intervalul 21-24 ianuarie, numai la București, au fost asasinați 120 de evrei (116 victime identificate, 4 necunoscute), masacrele fiind săvârșite în pădurea Jilava, Splaiul Unirii, pe șoselele Fundeni și Pantelimon și în cartierul Bucureștii Noi.

Chiar dacă generalul Ion Antonescu a obținut câștig de cauză în lupta pentru putere cu Mișcarea Legionară, înfrângerea rebeliunii nu a însemnat, automat, consolidarea poziției sale. Ea a rămas foarte fragilă în lunile ce au urmat, atât pe plan intern, cât și în raporturile cu Germania. Decizia Führerului de a-l sprijini pe Conducătorul statului, în detrimentul legionarilor, a fost motivată în mare măsură

de interesele strategice de natură politică, economică și militară ale Reichului în acest areal geografic. Decizia sa a trebuit să fie respectată, firește, de către toate forurile germane aflate în subordine, fără excepție. Totuși, ea nu a fost receptată cu entuziasm, ci, mai degrabă, cu reticență de către cercurile partidului

... și Ulrich von Hassell

s-au agravat ca acte de insubordonanță în stat, comise de acei care, fiind numiți de dv., se știu acoperiți și susținuți de dv. Într-adevăr, orice măsură de ordine pe care am luat-o nu a fost executată. Noțiunea disciplinei de stat a dispărut. Fiecare procedează cum vrea și judecă cum vrea. Măsurile mele de restabilire a ordinii, în loc să fie considerate ca acte de salvare a autorității în stat, care lucrează pentru înscăunarea regimului, au fost și sunt interpretate ca acte în contra legionarilor". Scrisoarea se încheie cu avertismentul neechivoc: „Vreți să mergeți astfel înainte, mergeți singuri, dar nu cu generalul Antonescu. El nu și-a închiriat onoarea și trecutul lui nepătat, cum un negustor închiriaza sau vinde o firmă cu vad reputat. El a intrat în arena politică pentru a salva țara, nu pentru a o duce la un dezastru și mai mare".

Întrucât avertismentele generalului au fost și de această dată ignorate de conducerea Gărzii, el a trecut la măsuri concrete, suprimând la 18 ianuarie instituția comisarilor de românizare, fapt perceput de cămășile verzi ca un atac fățiș împotriva lor. În această atmosferă tensionată, caracterizată prin pregătirea ambelor tabere în vederea confruntării finale, a fost nevoie doar de o singură scânteie pentru a provoca explozia. Aceasta s-a dovedit a fi asasinarea maiorului german Helmut Döring, șeful departamentului de transporturi din cadrul Misiunii Militare germane, împușcat în

Nu sunt pregătit să merg la Hitler, i-a spus Horia Sima ministrului Germaniei la București, Wilhelm Fabricius

fața hotelului „Ambasador". Asasinatul a furnizat generalului Ion Antonescu pretextul pentru mult așteptata răfuială cu ministrul de Interne Constantin Petrovicescu, care a fost a doua zi destituit, în locul său fiind numit generalul Dumitru Popescu. Alarmat de aceste măsuri, Horia Sima a convocat șefii Legiunii și s-a luat hotărârea organizării unei demonstrații și a redactării unui apel prin care se solicita revocarea dispoziției referitoare la demiterea ministrului de Interne. Antonescu i-a destituit pe prefecții legionari și a ordonat armatei

și jandarmeriei să asigure controlul celor mai importante instituții și clădiri publice.

Ciocririle armate între gardiști și forțele de ordine au cuprins la scurt timp aproape întreaga țară. În seara zilei de 21 ianuarie 1941 se părea că balanța va înclina de partea Gărzii, impresie întărită de atitudinea expectativă și concesivă adoptată de șeful statului, ce a fost interpretată de legionari ca o dovadă de slăbiciune. Situația a continuat să se deterioreze accentuat, criza atingând apogeul în ziua de 22 ianuarie 1941. Atât în Capitală, cât și în mai multe orașe din provincie, au avut loc confruntări violente, soldate cu morți și răniți, la care trebuie adăugate jafurile, tâlhăriile și crimele comise de elementele declasate ale societății.

Pentru a avea la dispoziție trupele necesare, Antonescu a solicitat Misiunii Militare germane preluarea apărării zonei petrolifere, urmând ca unitățile române aflate acolo să fie concentrate în București. De asemenea, el s-a adresat ministrului plenipotențiar german, cu rugămintea de a lua legătura telefonic cu Führerul, pentru a afla opinia acestuia față de evenimentele din România. Conformându-se acestei dorințe, Fabricius i-a relatat ministrului de Externe german evoluția evenimentelor și i-a comunicat rugămintea exprimată de Conducător ca Hitler să-i

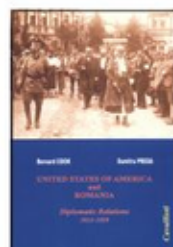
Legionarii dădeau impresia că au pus mâna pe țară

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Mariana S. Țăranu – MOLDOVA DE LA EST DE PRUT ÎN TIMPUL PRIMEI OCUPAȚII SOVIETICE (1940-1941)**

Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2010, 207 pp.

● **Bernard Cook, Dumitru Preda – UNITED STATES OF AMERICA AND ROMANIA. DIPLOMATIC RELATIONS 1912-1919**

Cavallioti, Bucharest, 2010, 288 pp.

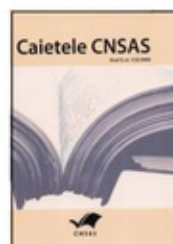
● **Gheorghe Iacob – UNIVERSITATEA DIN IASI. OMNES IN UNO**

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2009, 222 pp.

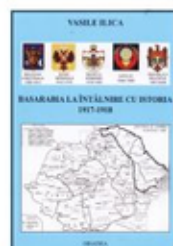
● **Tiberiu Tănase – FEȚELE MONEDEI. MIȘCAREA LEGIONARĂ ÎNTRE 1941 ȘI 1948**

Editura Tritonic, București, 2010, 320 pp.

● **CAIETELE CNSAS** (Revistă semestrială, editată de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității), Anul II, nr. 1(3)/2009

Editura CNSAS, București, 2010, 317 pp.

● **Vasile Ilica – BASARABIA LA ÎNTÂLNIRE CU ISTORIA 1917-1918**

Oradea, 2008, 49 pp.

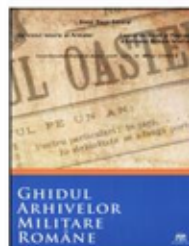
● **Carmen Irène Atanasie – YACHT CLUBUL REGAL ROMÂN. SCURTĂ ISTORIE**

Editura Yacht Club Român, București, 2010, 139 pp.

● **PRO BUCOVINA. REPERE ISTORICE ȘI NAȚIONALE** (volum coordonat de: Mihai-Bogdan Atanasie și Mircea-Cristian Ghenghe)

Biblioteca Națională a României, Editura Mitropolit Iacov Putneanul, București, 2010, 393 pp.

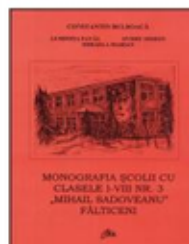
● **GHIDUL ARHIVELOR MILITARE ROMÂNE** (coordonator: General-major conf. univ. dr. Mihai Chiriță)

Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2010, 384 pp.

● **ANUARUL MUZEULUI MARINEI ROMÂNE 2010, TOM XIII**

Editura Muzeului Marinei Române, Constanța, 2010, 369 pp.

● **Constantin Bulboacă, Luminița Pavăl, Ovidiu Simion, Mihaela Marian – MONOGRAFIA ȘCOLII CU CLASELE I-VIII NR. 3 „MIHAIL SADOVEANU” DIN FĂLTICENI**

Editura Axa, 264 pp.

● **DUNĂREA DE JOS**, Revistă lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos

Serie Nouă, (anul IX), Nr. 100, iunie 2010.

nazist, SS și SD. Ele considerau că, în urma dispariției Gărzii de pe scena politică românească, generalul Antonescu își slăbise considerabil poziția pe plan intern, nemaifiind posibilă menținerea sa la putere pe o perioadă îndelungată, ca urmare a absenței unei baze politice și ideologice. Aceleași cercuri apreciau că, în pofida numeroaselor greșeli comise pe parcursul guvernării, Mișcarea Legionară rămânea singurul aliat sincer și necondiționat al Germaniei naziste în România.

Poziția Conducătorului în fața unei părți influente a conducerii naziste era îngreunată și de acuzațiile vehiculate la adresa sa de conducerea Gărzii, potrivit cărora, pe durata coabitării la putere, generalul promovase o politică duplicitară în raport cu Germania și fusese influențat negativ în atitudinea față de legionari de intrigile și influența nefastă a cercurilor masonice, evreiești, precum și de acțiunile anturajului său apropiat, considerat de Gardă a fi „dubios”. Aceste acuzații nu au rămas fără ecou, contribuind la crearea în cadrul unor foruri decizionale naziste a unei imagini negative a Conducătorului statului de „asasin al tineretului legionar” și „instrument/protector al iudeo-masoneriei”.

Criticile aduse generalului Antonescu, îndeosebi de către conducerea NSDAP, s-au înăspriț treptat. Atitudinea tranșantă a lui Antonescu față

Generalul Erik Hansen

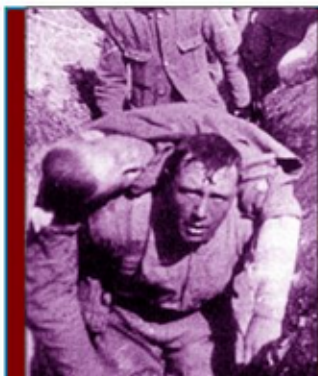
de Legiune a atras critici chiar și din partea lui Adolf Hitler. Dictatorul nazist a dezavuat persecuția membrilor Legiunii și a criticat în termeni neechivoci refuzul generalului Antonescu de a relua colaborarea cu foștii săi parteneri de guvernare, gest catalogat de Hitler drept o

gravă eroare politică. Istoricul german Martin Broszat afirmă că starea de insecuritate resimțită de șeful statului în urma înlăturării Legiunii de la putere și criticile anumitor cercuri influente din conducerea Reichului la adresa caracterului și măsurilor noului regim politic din România l-au determinat pe Führer, în mod paradoxal, să depună eforturi serioase în vederea consolidării autorității și poziției Conducătorului, atât în interiorul statului român, cât și pe plan extern. Aceste strădanii au fost încununate de succes, regimul de dictatură militară condus de general consolidându-se progresiv.

S-au putut însă constata și efectele negative ale sprijinului german, respectiv accentuarea dependenței regimului antonescian în raport cu cel de-al III-lea Reich, fapt sesizat la vremea respectivă de observatorii realităților politice românești. Fostul lider al sașilor transilvăneni, Hans Otto Roth, împărtășea la 29 martie 1941 opiniile sale referitoare la guvernarea antonesciană diplomatului german Ulrich von Hassell (fost ambasador la Roma), aflat în trecere prin capitala României. În opinia sa, formula de guvern alcătuit din militari și tehnicieni reprezenta o soluție forțată, conjuncturală, noul regim fiind menținut la putere „doar prin sprijinul german”. ■

Templul spaniol din București, devastat în ianuarie 1941

*Camaradul mori,
cărat în spate,
ajunsese în tranșee
doar de o jumătate de oră*

Interviutul

*Soldați britanici în timpul bătăliei
de pe Somme*

MARELE RĂZBOI ÎN MUZEU

GUILLAUME DE FONCLARE (născut în 1968), fiul unui pilot de elicopter decedat într-un accident, când băiatul avea doar zece ani, este directorul Memorialului Marelui Război, din localitatea franceză Péronne, în Picardia. Zona este brăzdată de morminte ale combatanților din timpul uneia dintre cele mai mari confruntări din Primul Război Mondial, Bătălia de pe Somme (iulie-noiembrie 1916), în care trupele engleze au folosit pentru prima dată tancurile ca armă de luptă. Există acolo, la câțiva kilometri distanță unul de altul, pe spațiul unui front de 40 kilometri, cimitire militare ale soldaților australieni, britanici, nepalezi, chinezi, sud-africani, francezi și germani, bineînțeles, și ale trupelor din coloniile franceze.

La începutul lunii octombrie 2010 s-a lansat la București, la Bibliotecă Cărturești, de la parterul Institutului Francez, în prezența autorului, Guillaume de Fonclare, traducerea în limba română a cărții *Dans ma peau* (Prizonier în propriul corp), apărută la Editura Spandugino. Volumul, care a primit premiul „Jacques de Fouchier” din partea Academiei Franceze și „Prix Essai France Televisions 2010”, se desfășoară pe două planuri care se întrepătrund: suferința personală a autorului, victimă a unei boli autoimune, fără etiologie, manifestate prin atroce dureri musculare și de articulații, și tragedia celui peste un milion de tineri care și-au lăsat viețile în urmă cu aproape 100 de ani pe câmpurile de bătălie de la Somme, „mai mult de doi morți pe metru pătrat”, cum afirmă în volum istoricul.

Așadar, cartea este, într-o primă dimensiune a ei, autobiografia unei mari, indescritibile dureri personale, fizice, redată de un scriitor sensibil și talentat, iar în a doua, cronică unui pământ istoric al Franței, răscălit de obuze, unde copiii erau îndemnați să nu se joace singuri prin pădure, pentru că oricând puteau da peste o mină neexplodată.

A doua zi după lansarea de la Institutul Francez, domnul Guillaume de Fonclare, de data asta în spațiul Editurii Spandugino, a avut amabilitatea să răspundă la câteva întrebări pentru cititorii revistei noastre.

– Cât de receptivi mai sunt astăzi francezii la istoria Primului Război Mondial?

– Păstrăm memoria Marelui Război pe mai multe paliere. Primul ar fi cel instituțional, în care intră și mormintele celor căzuți atunci, care continuă să existe și pe care le întreținem, bineînțeles, dar și marile memoriale, precum

cele de la Verdun, Vaux sau de la Douaumont, care rămân emblematice. Despre ele se învață la școală, și la gimnaziu, și la liceu. Dar acest război este deopotrivă o parte importantă a fiecărei familii de francezi, pentru că toți francezii – sau aproape toți – au o conexiune cu acest război, au un bunic sau o altă rudă dispărută atunci. Acest război a provocat atâtea

GERAR

6

1853. La câteva zile după alegerea lui la Casa Albă, președintele Franklin Pierce, din partea democraților, se urcă într-un tren, împreună cu familia, tren care trebuia să-i ducă de la Boston la Concord, în New Hampshire. Din motive necunoscute, garnitura deraiază și se urcă pe taluz. Vagonul în care se află familia Pierce, soția Jane și fiica Bennie, se rostogolește în jos, pe un câmp. Președintele și soția sunt ușor răniți. Însă fiica lor își găsește moartea sub ochii părinților. Aceștia nu-și vor reveni niciodată din tragedie. Jane sfârșește prin a afirma că Dumnezeu i-a luat și al treilea copil (pierduse alți doi băieți înainte ca soțul ei să candideze), pentru ca nimic să nu-l distragă pe tatăl lor de la treburile statului. Pierce, care și el vede o pedeapsă divină în întâmplare, în ziua numirii refuză să depună jurământ pe Biblie. Depune jurământ de loialitate și de credință față de Statele Unite pe Constituție.

12

1956. Ziarul local *La Dépêche du Midi* publică povestea unei comori ascunse, descoperite în secolul al XIX-lea de un preot, pe nume Bérenger Sanière, în localitatea Rennes-le-Château, un mic sat din sudul Franței. Publicația găzduiește interviuri luate noilor proprietari, doi frați, ai vilei unde s-ar fi găsit niște pergamente misterioase, ce l-ar fi ghidat pe proprietarul precedent, preotul, spre comoara soției lui Ludovic al VIII-lea al Franței, Blanche de Castilia (1188-1252). Interviuurile senzaționale aduc mica așezare în atenția publicului național, iar vizitatori echipați în căutare de comori năpădesc zona. Se pare însă că toată povestea de la Rennes-le-Château este doar o farsă, organizată de noii proprietari. Rămâne o singură întrebare: inexplicabila, brusca avere a părintelui Bérenger Sanière.

14

1818. Călător prin Țara Românească, medicul englez William Mac Michael vizitează un club boieresc deschis la București și foarte la modă în epocă. Consemnează că „totul este oriental” în înfățișarea boierilor, mulți dintre aceștia fumând „ciubuce turcești” și fiind îmbrăcați „cu toții la fel, purtând calpăce foarte mari, cu caftane lungi care fâlfâiau în voie”, în vreme ce vestimentația femeiască era compusă dintr-un melanj de rochie europeană și accesorii orientale. „În portul femeilor care ședeau ghemuite pe divane era un amestec vădit de veșminte franțuzești și orientale [...] În timpul ocupării țării de către ruși, boierii au lăsat cu entuziasm la o parte veșmintele lor largi și au purtat veșminte franțuzești; dar când s-au întors sub stăpânirea turcă, au fost siliți să reia caftanul și calpacul”.

22

1981. La Academia Franceză are loc ședința de recepție a primei femei, scriitoarea Marguerite Yourcenar (1903-1987), autoarea celui mai bun roman istoric scris vreodată, *Memoriile lui Hadrian*. Volumul în sine are odissea lui. De la începutul anului 1949 prozatoarea trăia în Statele Unite, după o plecare precipitată din Europa. Într-o zi, ea intră în posesia unei valize pe care o abandonase într-un hotel din Lausanne, valiză ce conținea scrisori, hârtii de familie și documente fără importanță, pe care scriitoarea le supune unui inventar atent și serios. La un moment dat, ia în mână o epistolă adresată de ea unui anume Marc. Nu își poate aminti deloc cine este acest Marc. Mult mai târziu realizează că era vorba despre Marc Aureliu și că ea găsisese un capăt din manuscrisul *Memoriile lui Hadrian*, scris cu 20 de ani în urmă. Din acea clipă Yourcenar are un singur gând; să ducă la bun sfârșit volumul. Care va fi un mare succes.

24

1955. Serviciile specializate ale Ministerului francez al Lucrărilor Publice prevăd o creștere a Senei care o va depăși cu 10 sau 15 cm pe cea din 1924, de 7,32 metri. Debitul fluviului este deja cel din 1924, dar el nu se traduce și printr-o creștere egală a înălțimii apei, datorită lucrărilor de amenajare realizate în ultimii 20 de ani. A doua zi, debitul Senei ajunge la Paris egal cu cel din 1910 (*Magazin istoric*, nr. 2/2010), an cu inundații istorice pentru capitala Franței. Ploile, cauza dezastrului, ca și în 1910, au același volum ca în 1910.

O sală din muzeu

Germanii sunt altfel educați decât francezii, ei mai ales în spiritul eroizării, al sacrificiului, noi, francezii, în ideea că a fost un război un pic absurd. Apoi, germanii au creat un fel de zid virtual în dreptul celui de Al Doilea Război Mondial, ei sunt mult mai preocupați de acest conflict, care șterge aproape total alte centre de interes. Ce a fost înaintea lui nu-i prea preocupă, spre deosebire de noi, francezii, pentru care Primul Război este cel mai important. Or, eu cred că dacă nu-l înțelegi pe primul, nu-l poți înțelege nici pe al doilea. La noi, aproape fiecare sat are un monument închinat Marelui Război. Vreau să spun că acest război este prezent în peisajul fiecărui francez, mult mai mult decât Al Doilea Război Mondial, care privește mai ales domeniul militar. Cred însă că generațiile germane care vin încep să se aplece tot mai mult asupra conflictului din 1914-1918. Istoria contemporană a omenirii, a unei regiuni, țări sau a unui continent, nu poate fi înțeleasă fără a ști ce s-a întâmplat în trecutul zonei respective. Conflictele din Orientul Mijlociu, din Irak, Palestina, Iran, războaiele din Iugoslavia par fără motivații, dacă nu stăpânești fundalul

Soldați care se pregătesc să iasă din tranșee, la atac

istoric al spațiului, ce s-a întâmplat în Primul și Al Doilea Război Mondial... Este ceea ce le explic elevilor care vin la noi în muzeu.

– Vorbiți-ne puțin despre Memorialul Războiului cel Mare din Péronne.

– Este un muzeu aparte – și nu o spun pentru că sunt directorul lui –, foarte modern, construit în anii '90-'92, într-o parte a unui castel din Evul Mediu și care prezintă sistematizat tot ce este legat concret de Marele Război, teme, obiecte, în primul rând, din trei puncte de vedere: francez, englez, german. Sunt expuse multe obiecte ale vieții cotidiene, civile și militare, aranjate sistematic pe cele trei niveluri de care aminteam: francez, englez, german.

– Înțeleg că este mai degrabă un muzeu al omului simplu, nu al cabinetelor, al ministerelor, al marilor personalități civile și militare...

– Exact, nu o să-i găsiți prezentați pe mareșalii Foch, Joffre sau Hindenburg, ci numai viața de soldat, de cetățean, viața civilă. Nu există deloc la noi oameni politici, generali. Ei nu reprezintă subiectul muzeului. Suntem focalizați pe omul de rând, învins sau învingător, copii, femei, combatanți, pe artizanatul tranșeei, obiecte confecționate de soldați în tranșee. Am putea spune că operăm într-un demers antropologic, al istoriei mentalităților. Ceea ce conferă și unicitate muzeului. Nu-mi amintesc să mai fi văzut altundeva această manieră de prezentare a războiului.

**Interviu consemnat de
Florentina DOLGHIN**

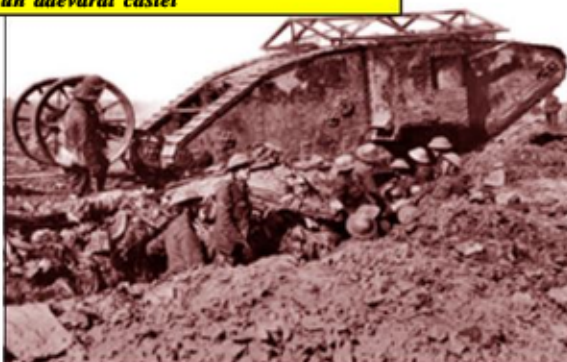

Intrarea în Memorialul Războiului cel Mare din Péronne, un adevărat castel

durere și suferință, are o forță emoțională atât de puternică în sufletul fiecărui francez, încât el s-a păstrat chiar și în memoria generațiilor tinere.

Dincolo de nivelul familial există la noi mari instituții, cum sunt multe muzee consacrate acestui conflict, care reînvie faptele istorice, explică din punct de vedere istoric cum s-a trăit atunci. Este un război pe care în Franța toată lumea are impresia că îl cunoaște, dar există și multe legende, de pildă, că vreme de patru ani soldații au stat în aceleași tranșee, cu același inamic în față, care și el a fost mereu același. Nu este deloc cazul, pentru că soldații s-au mișcat mult, când în adâncime, când spre linia de contact. Vorbesc, așadar, despre miturile care circulă în fiecare familie, despre memoria fiecărei familii și istoria reală, cea din muzeu.

– Din lectura cărții dumneavoastră probabil că orice cititor va rămâne cutremurat de imaginea a două schelete descoperite, al unui francez și al unui german, „îmbrățișate”, într-o tranșee, acoperite de pământ.

Tancurile au fost folosite de britanici pentru prima oară în timpul Primului Război Mondial

asteptau decât momentul potrivit. De aceea, istoria se învață acum în spiritul reconcilierii. Se descriu cu precădere condițiile de viață de atunci, de pe front și din spatele lui, din viața civilă. Tinerii percep aceste vremuri ca depărtate, dar ele pot fi și foarte apropiate pentru ei. În fond, existau deja automobilul, metroul, electricitatea, gazul. Ei sunt interesați de universul acelor timpuri, de marile bătălii, de trăsuri, de clopotele de atunci...

– Aveți și vizitatori germani...

– Nu prea, din păcate. Vin destul de puțini germani. De fapt, în partea frontului unde este situat Memorialul pe care îl conduc au luptat mai ales britanicii. Un portal îi introduce pe vizitatori – în trei limbi, franceză, germană, engleză – în această lume a Marelui Război (<http://www.greatwar.co.uk/somme/museum-historial-peronne.htm>).

– În regiunea în care trăiesc au fost multe lupte în timpul războiului, este nord-estul Franței, unde s-a derulat efectiv războiul vreme de patru ani. Ori de câte ori se construiește o casă, se fac amenajări rutiere, poți să dai peste tranșee, peste corpuri umane, peste obuze, peste obiecte. Rămâi cu impresia ciudată că pământul vrea să nu uite și face apel și la memoria noastră, pentru ca și noi să ne amintim periodic că am fost martorii unor orori petrecute acolo.

– În prezent, când reconcilierea franco-germană este un fapt împlinit, elevii, la nivelul manualului școlar de istorie, cum o percep?

– Din manuale, copiii învață că a fost un război european, total, iar despre originile lui că toată lumea se pregătea. Francezii și germanii erau gata să sară unul la gâtul celuilalt și nu

1911

Prim-ministrul
P.P. Carp

Regele Carol I

țareală“ a propriului lor proiect. Nici ideea de cumpărare a proprietăților de mână moartă și parcelarea lor ori rediscutarea tarifului vamal nu sunt o noutate. Toate guvernele, indiferent de culoare, caută veșnic soluții de sporire a veniturilor statului. Dar Carp, boier prin excelență, vine și cu o idee respinsă vehement de liberali: vrea să suprima impozitul funciar asupra proprietăților mai mici de 6 ha (era astfel exceptată o suprafață de trei milioane de ha). Batjocoritor, un ziarist strigă: „Ave Caesar Carp!“

Altă inovație, care scandalizează mai ales opoziția, e decizia de a îngădui militarilor să voteze și să fie eligibili. Asta înseamnă „introducerea politicii în armată“, tună *L'indépendance roumaine*.

Deși pentru moment e preferatul regelui Carol, Carp are nevoie disperată de voturi încât, pe lângă largi măsuri populiste, face și gesturi punctuale. Prefectul de Prahova pune la dispoziția sindicaliştilor o sală unde să se adune, deși e o vreme de supraveghere polițienească aprigă a mișcării socialiste (*Flirt sindicalo-conservator*, titrează o foaie liberală). Tot pentru sporirea numărului de aderenți, printre cârciumari, se anulează, la cererea unora dintre ei, repausul duminical. Mai mult, cât fusese în opoziție, Carp pledase pentru desființarea monopolului cârciumilor din orașe (după ce liberalii făcuseră această operație); acum noul premier promite despăgubiri pentru cei a căror activitate fusese astfel restricționată. O promisiune spectaculară, la care electoratul nu poate rămâne nepăsător, e recensământul meșteșugarilor din țară pentru a li se acorda pensii și asigurări sociale („în limitele resurselor bugetare“, precizează proiectul, ceea ce echivala cu o neangajare explicită a executivului).

În foaia franceză *Le Figaro* apare un comentariu, inspirat probabil din țară, unde

autorul pune în gura lui Carp cuvintele: „Carol mi-a dat puterea, Carol mi-a luat-o, numele lui Carol fie binecuvântat!“ și concluzia: „dă-mi puterea și-ți fac majoritate“. Dar lucrul se dovedește anevoios, încât toate mijloacele sunt permise. *La Roumanie* înșiră, cu vădită plăcere, la rubrica *Orgia carpistă*, toate derapajele pentru câștigarea adeziunii populare. Așa, Niță Tănăsescu, cârciumar în culoarea Albastră din București și odinioară grefier undeva în județul Ilfov, care făcuse închisoare pentru malversațiuni grave, acum găzduiește onorabile adunări carpiste în căutare de aderenți. La Botoșani, ziarul *Libertatea*, al opoziției, nu poate apărea de răul carpiștilor. E tipărit la Iași, dar pachetele dispar misterios din trenul poștal. Telegramele publicate în presa de opoziție amintesc de perlele culese de Caragiale: „Trăim sub regimul terorii. Carpismul se poate lăuda că a descoperit vârsta de aur a infamiei politice“ (semează „un veteran al zilelor de la Plevna“). Să mai adăugăm sarabanda îndepărtării funcționarilor înregimentări la liberali ori la conservatorii democrați. Cade victimă acestei prime-niri politicianiste și un om de mare distincție, apolitic, Matila Ghika. Candidase la un post de șef de cabinet la Ministerul de Interne și fusese respins, încât se întoarce la Legația română din Londra, unde însă lucra fără contribuție.

Cum reacționează liberalii și conservatorii democrații? După ce, până mai ieri, își aruncaseră invective, ironii, se demascaseră cu fervoare, acum, „de dragul suveranității naționale“ și pentru motive „grave“, fac un cartel împotriva „bandei de răufăcători publici“ conduse de P.P. Carp.

Presa din străinătate se ocupă pe larg de situația din România, cu aceeași patimă cu care o fac opoziționiștii din țară. *Journal des Débats*

GEORGETA FILITTI

Noul guvern, de expresie conservatoare, condus de P.P. Carp (decembrie 1910/ianuarie 1911-martie/aprilie 1912), își expune programul, stârnind comentarii atât în țară cât și în străinătate. Opoziția – liberalii și conservatorii democrați – face un „cartel” nedumeritor împotriva lui. Franța apreciază că politica externă promovată de guvern duce la o înfeudare a României față de Puterile Centrale, în vreme ce Germania și Austro-Ungaria salută această apropiere, favorizată din răspuțeri de regele Carol I. Românii din afara hotarelor se confruntă cu autoritățile din țările respective și în același timp se dispută între ei. Viața politică tumultuoasă e dublată de realizări culturale notabile, bine apreciate de presa occidentală.

Schimbarca de guvern reține atenția tuturor. Liberalii cedaseră ministerul junimiștilor conduși de P.P. Carp. Evenimentul stârnește curiozitatea românilor și deopotrivă generează comentarii ample în străinătate. Lucrurile se desfășoară după o schemă ce tinde să se eternizeze în istoria României. Noua formațiune vine încărcată de promisiuni pentru popor și de reproșuri față de predecesori. Aceștia, constituiți în opoziție, pendulează la rândul lor între criticarea actelor guvernamentale și acuza că, în ceea ce privește părțile

bune ale programului politic, e vorba de furturi explicite din propria lor viziune politică.

Într-un fel, toți au dreptate, dar lucrurile se mișcă greu, se vorbește mult și se făptuiește modest.

De la început, Carp anunță ca prioritară reforma administrativă, apoi reia legea corporațiilor prin care se stabilea o triplă contribuție socială: a persoanei angajate, a patronului și a statului. Aici, takiștii (conservatorii-democrați) spun că de fapt e o „maimu-

1911

Elena Văcărescu

Constantin Argetoianu

amintite sute de piese (din Antichitate, Renaștere, ale diferitelor școli de pictură, apoi gravuri, icoane). O icoană bizantină îi atrage în mod particular atenția: un triptic cu 200 de sfinți, pictat la Veneția, curând după căderea Bizanțului, de un fugăr din orașul cucerit de otomani. Și autorul conchide: „Muzeul e eminamente de natură să slujească în România dragostea pentru idei și cultul pentru frumos“.

Si alte manifestări trădează aplecarea românilor pentru artă, sport, petreceri și mâncare bună. Astfel, acum se termină pictarea catedralei din Galați de Costin Petrescu. Sculptorul italian Romanelli vine în țară ca să lucreze statuia lui A.I.I. Cuza ce va fi amplasată la Iași. Și la Craiova și Ploștina (Mehedinți) urma să se pună bustul aceluiași domnitor, din inițiativa arhitectului Statie Ciortan. O circulară, cel puțin ciudată, dispune confiscarea tuturor icoanelor vândute în sate dacă nu poartă stampila Casei Bisericii. La București se înființează Skatig clubul, iar la Sinaia partidele de bob, marea pasiune a principelui Carol, sunt oprite de moștenitorul Tronului după ce la o cursă fusese rănită prietena principelui, Ella Filitti.

Rubricile „meniul zilei“ trădează nu numai apetitul remarcabil al antecesorilor noștri de acum 100 de ani, dar și prezența, am zice tru-fașă, a unor feluri precum: icre negre, stridii de Ostende, somon, pui de curcan la proțap, ficat de găscă în aspic, vin Pommery, șampanie etc. În acest context, „regimul de viață lungă“ recomandat de dr. microbiolog Ilya Mecinikov, laureat al premiului Nobel pentru anul 1908 (apă, lapte fiert, iaurt făcut cu bacili bulgărești, dulceață și smochine), apărut în *La revue*, li se va fi părut, pe bună dreptate, pitoresc și atât. Tot amuzați urmăresc românii și întrebarea retorică din *Journal des praticiens*: Ce viitor medical va avea aeroplanul? Aceasta pentru că,

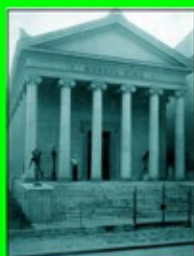
dincolo de dezvoltarea industriei aeronautice ca atare, doctorilor le venise ideea tratamentului în aer pentru unele maladii ce păreau incurabile pe pământ (migrenele feminine sau isteria, de exemplu). La fel de increduli rămân și când citeșc de mulșul mecanic al vacilor, care are mare succes în S.U.A.

Curiozitățile oferite de ziare sunt un amestec de fapte notabile și pungășii notorii. Sub titlul *Polonia n-a murit!*, un ziar bucureștean dă o informație despre polonezi, care îi poate face invidioși pe români: aceștia aveau 257 de publicații în Polonia austriacă, 136 în cea rusă și 110 în cea prusiană iar în S.U.A. apăreau 51 de cotidiane ale lor. Primul ziar polonez, *Gazette de Varsovie*, apăruse în 1794.

Un Henri Hanser din Turnu Severin, stabilit în Moravia, fabrică diplome false de absolvire a Liceului „Carol I“ din Craiova. Ministerul Instrucțiunii Publice le anulează, iar făptașul își ia pedeapsa în străinătate. Un bulgar pariază 40.000 de franci că va face înconjurul lumii pe jos, în nouă ani; după starea fizică în care se prezentase la București, lumea se îndoaia că va câștiga. Un furt inteligent comis la Paris poate da de gândit: un tip cumpără de la un bijutier o perla în valoare de 50.000 de franci. Peste câteva zile revine, doritor să mai cumpere una, absolut asemănătoare, oferind preț dublu. Bijutierul se agită, găsește „perechea“, se înțelege, la un preț mai mare, dar cumpărătorul refuză s-o achiziționeze, susținând că e diferită. De fapt, hoțomanul, printr-un intermediar, îi vânduse perla inițială, câștigând 30.000 de franci din afacere. O știre greu de catalogat e cea potrivit căreia Cook, „exploratorul aproximativ“, căci nu ajunsese la Polul Nord, câștiga 600.000 de franci pe an numai din istorisirea prin gazete a neizbânzii sale. ■

I.L. Caragiale

Muzeul Simu
din București

1911

constată că guvernul Carp vine „după o criză anormală pentru o țară parlamentară”. *Revue diplomatique* își exprimă și ea îngrijorarea: Carp e autoritar, spune totdeauna ce gândește, dar îl ascultă orbește pe regele Carol, care a înhămat politica României la carul țării sale de origine. „România – un hinterland german”, asta urmează să se întâmple, după foaia franceză, din colaborarea Carol I - P.P. Carp.

Nici *L'indépendance belge* nu vede cu ochi buni guvernul conservator din România: „e un stat major fără trupe”. În schimb, presa germană și cea austriacă sunt convinse că acum relațiile bilaterale vor cunoaște un curs ascendent absolut benefic.

Al doilea subiect de interes pentru românii din Vechiul Regat e situația conaționalilor lor din afara hotarelor. În Transilvania, la Arad, apare noua publicație *Românul*, în 20.000 de exemplare, condusă de Vasile Goldiș. În primul editorial, Gheorghe Pop de Băsești scrie că românii trebuie să se lupte pentru naționalitatea lor, dacă ungurii vor stat unitar național. Imediat după lansare, se instituie un premiu de 400 de coroane pentru un studiu de analiză a următoarelor probleme: Ce legi ungurești sunt contrare programului Partidului Național Român? Ce dispoziții ale autorităților maghiare ating drepturile românilor și ce consecințe au pentru însăși dezvoltarea statului maghiar? Rubrica *Românii de peste munți*, a mai multor ziare din București, prezintă realități din Transilvania și Bucovina. Asociația „Astra” din Blaj împlinește 50 ani de existență și I.L. Caragiale va participa la serbarea aniversară. Conflictul din cauza recensămintelor pătimase făcute de unguri se țin lanț: numele copiilor români sunt trecute ungurește iar în școlile românești copiii refuză cursurile de religie în altă limbă decât a lor.

Nici raporturile cu Mitropolia sârbă de la Carlovăț nu erau ideale. Vreme de 23 de ani, românii și sârbii au adunat 150.000 de coroane pentru burse școlare. Acum, cele două națiuni duceau viață religioasă separată, dar toate fondurile fuseseră reținute de sârbi. Mitropolitul român Mețianu cere, prin tribunal, o treime din ele.

În Bucovina, din Partidul Național Român se desprinde, după dispute violente, Partidul Apărării Naționale, condus de dr. Isopescu.

La Salonic apare ziarul *Dreptatea*, sub conducerea lui N. Pinetta, directorul liceului comercial din localitate.

Percepția României culturale în străinătate e pozitivă, uneori chiar entuziastă. La Paris se pune în scenă opera *Cobzarul*, după libretul Elenei Văcărescu (muzica de Gabrielle Ferrari) premiera avusese loc în anul precedent, la Monte Carlo. Tot în capitala Franței, dr. Levaditti pregătește, potrivit foii *L'Excelsior*, un vaccin antipoliomielitic la Institutul Pasteur. Secretarul de Legație Constantin Argetoianu e primit, tot acolo, în selectul club *L'Union*. În fine, la moartea lui Constantin Lahovary, ziarele scriu că, în 70 de ani de funcționare, Asociația vechilor elevi de liceu îl primise doar pe el ca străin între membri. La *Institut de France*, bizantinistul Charles Diehl ține o conferință despre România, prezentând elogios muzeele Simu, Kalinderu și pe cel al Casei Bisericii (animat de prof. Gârboviceanu și unde fuseseră adunate sute de icoane, „dovadă a interesului pentru trecut”).

Dar prezentarea cea mai consistentă rămâne a revistei lui Armand Fayot *L'art et les artistes* despre Muzeul Simu, de curând inaugurat. Autorul îl caracterizează ca „fiind cel mai bogat în pictură și sculptură din România”. Sunt

sediul OPEC, unde au pătruns înșelând controlul inițial. Oprii pentru un nou control, teroriștii au deschis focul, doborând un detectiv austriac, un ofițer de securitate irakian și pe Jusuf al-Azmarly, delegatul Libiei la conferință. În schimbul de focuri a fost rănit și teroristul german Hans-Joachim Klein.

Caracteristici aparte

Carlos „Șacalul“ a ocupat clădirea și a luat ostatici 11 miniștri ai țărilor membre OPEC și 59 alte persoane. A doua zi, a eliberat ostaticii rezidenți în Austria, păstrând sub control doar 33 persoane. Împreună cu aceștia, comandoul terorist s-a îmbarcat neștiințenit la bordul unui avion DC-9, cu care au decolat spre Algeria. Aici au fost eliberați unii dintre ostatici, iar teroristul rănit a fost internat în spital, după care avionul a decolat spre Libia, aterizând la Tripoli.

Din punctul de vedere al autorităților austriece, organizarea riposte anti-teroriste a fost un eșec, fiind evidențiate o serie de deficiențe. Era un prim semnal că atât unitatea, cât și concepția sa de acțiune au nevoie de o reformă radicală.

În anul 1977, în Austria s-au petrecut mai multe evenimente violente, soldate cu luare de ostatici. În 25 iunie

Hans-Joachim Klein, rănit, este evacuat din sediul OPEC

a avut loc un *hold-up* la un birou de schimb valutar din Salzburg, iar cei doi atacatori l-au luat ostatic pe casier. Sub amenințarea că ucid ostaticul, au solicitat să le fie puse la dispoziție un autoturism și o sumă de bani. După 29 de ore de la producerea infracțiunii, membrii comandoului antiterorist au eliberat ostaticul și i-au capturat pe atentatori.

În 9 noiembrie, Walter Palmers, proprietarul unei rețele comerciale din Viena, a fost răpit de doi teroriști în timp ce-și parca mașina în fața casei. Teroriștii au solicitat o răscumpărare de 50 milioane de șilingi. Din nou, forțele

antiteroriste intervin și reușesc eliberarea ostaticului în noaptea de 13 spre 14 noiembrie.

Peste numai o lună, la 12 decembrie 1977, o femeie din Viena a fost răpită de la domiciliu de către trei infractori înarmați. În momentul încasării recompensei, comandoul antiterorist al Jandarmeriei a reușit capturarea autorilor răpirii.

Toate aceste acțiuni desfășurate în anul 1977 au pus în lumină plusurile și minusurile pe care le avea unitatea de reacție antiteroristă existentă. Impulsul final în direcția creării unei unități cu atribuții unificate în lupta antiteroristă a fost dat de răpirea și apoi asasinarea lui Hanns Martin Schleyer, președintele Asociației Germane a Angajatorilor, de către membri ai grupării teroriste „Frațiunea Armata Roșie” (*Rote Armee Fraktion*), în toamna anului 1977, precum și de deturnarea zborului Lufthansa către Mogadiscio (*Magazin istoric*, nr. 10/2010).

La 1 ianuarie 1978, a fost creată unitatea GEK (*Gendarmerieeinsatzkommando*),

cu un efectiv inițial de 127 de luptători, condusă de colonelul Johannes Pecher.

Inițiativa creării unității speciale a aparținut ministrului federal de Interne, Erwin Lanc. Acesta, luând în considerare amenințările de natură teroristă în continuă creștere, a prezentat guvernului o concepție unitară de

O echipă EKO Cobra și trofeele cucerite

EKO COBRA

LUMINIȚA BANU, FLORIAN BANU

La ora actuală, Austria deține una dintre cele mai redutabile forțe de reacție antiteroristă din întreaga lume. Drumul parcurs până la structura modernă și extrem de eficace din sistemul austriac de securitate de astăzi nu a fost nici scurt, nici lipsit de evenimente sângeroase.

O primă unitate tactică cu rol antiterorist a fost Gendarmeriekommando Bad Vöslau, cu un efectiv de 100 de oameni, cantonată la Schloss Schönau. Unitatea a fost creată la finele anului 1972 și a devenit operațională la 1 mai 1973. Scopul ei era să protejeze grupurile de emigranți evrei originari din U.R.S.S. ce tranzitau Austria, în drumul lor spre Israel, de atacurile puse la cale de grupurile de militanți palestinieni (cel mai violent fiind cel săvârșit de membrii grupului „El Saika” „Vulturii Revoluției”). Evident, organizarea unității a fost precipitată și de evenimentele sângeroase de la Olimpiada de la München, din septembrie 1972.

Deși, în general, unitatea antiteroristă s-a achitat cu succes de misiunile încredințate, în anul 1975 a înregistrat și un eșec de proporții. La 21 decembrie, cu puțin înainte de ora 12.00, un grup de șase teroriști, conduși de celebrul Ilich Ramirez Sanchez Carlos, supranumit „Carlos” și „Șaca-

lul”, a ocupat sediul Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) din Viena, teoretic, una dintre clădirile cele mai bine protejate din oraș, unde se desfășura o conferință a țărilor membre ale organizației. Carlos, care introdusese, se pare, armele în Austria prin curierul diplo-

matic al Libiei, se cazase la hotelul „Hilton”. În dimineața zilei atacului fusese, împreună cu oamenii săi, la cumpărături, fără a fi stânjeniți de cineva din structurile de securitate austriece! Îmbrăcați lejer, purtând genți Adidas burdușite cu arme și grenade, atacatorii s-au îndreptat spre

sau Steyr Elite. În funcție de situația operativă, mai sunt utilizate pistoalele automate Steyr TMP, 9 mm, Franchi SPAS 12, Heckler&Koch M 512, Remington 870, Heckler&Koch MP5 A3, Heckler&Koch MP7 și Heckler&Koch MZP 1, 40 mm (aruncător de grenade). Evident, nu lipsesc din dotare armele albe (tonfa, pumnale de luptă), sprayuri paralizante sau cu piper.

Pregătirea pentru intervenție, perfecționarea continuă și intervenția propriu-zisă se împletesc reciproc, iar serviciul este asigurat 24 de ore din 24 de ore. Reacția rapidă și corectă în fața amenințărilor de factură diversă este permanent și sistematic antrenată, punându-se un accent deosebit pe însușirea deplină a tehnicilor de salvare a vieții ostaticilor și de protecție a propriei persoane.

Antrenamentele sunt deosebit de complexe și de dure și se derulează pe parcursul a șase luni. Luptătorii grupci de intervenție trebuie să se antreneze de patru ori pe săptămână, pe o pistă cu o lungime de 472 metri, presărată cu 20 de obstacole (pereți de anvelope, galerii de târâre, cățărare pe scări de frânghie). Traseul trebuie parcurs în barem, cu întreg echipamentul din dotare. Exercițiile de tir sunt efectuate în condiții diverse de teren și lumino-

zitate, cu cele mai variate tipuri de armament. Artele marțiale și antrenamentele specifice alpinismului reprezintă, de asemenea, segmente importante din procesul de pregătire. Coborârile în rapel de pe acoperișuri, de pe stânci sau coborârea din elicopter sunt exersate intens. Exercițiile tactice includ cercetarea unor clădiri „suspecte”, blocări de străzi, tehnici de dezarmare a suspectilor. Membrii comandoului sunt instruiți în tehnicile de înot subacvatic și parașutism. Potrivit instructorilor, „maximum de profesionalism și minimum de erori” sunt lucrurile pe care fiecare luptător trebuie să le aibă permanent în minte. După parcurgerea antrenamentului de bază de șase luni, fiecare membru al unității este alocat unui modul operațional.

Timpul maxim de la darea alarmei și până la plecarea în misiune este de zece minute, acțiune exersată permanent prin alarme de zi și de noapte. Practic, în maximum două ore de la alarmare, comandoul

poate acționa în orice punct al teritoriului național, având la dispoziție elicoptere (Eurocopter 135 P2 Multirole Standard, Jet Ranger Bell 206 B și Ecureuil AS 350 B1), autoturisme „Mercedes”, comandă specială, și autovehicule de tip *off-road*, ce le permit intervenția în orice tip de teren. După ultimele reorganizări, timpul de intervenție în cel mai îndepărtat colț al țării a fost redus la 70 de minute!

Decorați de Eltin

Evenimentele din 11 septembrie 2001 din S.U.A. nu au rămas fără urmări pentru comandoul antiterorist austriac. Ministrul de Interne din acea vreme, Ernst Strasser, a analizat principalele unități speciale de care dispunea Austria: *Gendarmerieeinsatzkommando* – GEK, *Mobile Einsatzkommando* – MEK și Grupul pentru Operațiuni Speciale (*Sondereinsatzgruppen* – SEG) din cadrul *Landesgendarmeriekommanden*.

Concluziile au fost îngrijorătoare, fiind relevate numeroase deficiențe, precum distanțele prea mari pe care luptătorii GEK trebuie să le parcurgă pentru a interveni, existența prea multor structuri de comandă, condiții de antrenament și echipare diferită de la o unitate la alta, com-

Pușca cu lunetă Steyr SSG 69

prevenire și combatere a eventualelor atacuri teroriste. Demersul său a întrunit adeziunea forțelor guvernamentale și, ca urmare, a fost constituit „Comandoul de Intervenție al Jandarmeriei” (GEK), însărcinat cu misiunile de tip represiv, și „Grupa de Intervenție a Lucrătorilor Judiciari” (KEG), cu atribuții în sfera preventivă: organizarea cursurilor de specialitate pentru organele executive, stabilirea contactelor cu reprezentanții mass-media, informarea și instruirea persoanelor considerate potențiale ținte ale actelor teroriste, organizarea colaborării cu organele similare din alte state și organizarea urmăririi peste frontieră a cazurilor avute în lucru.

GEK era nemijlocit subordonat Ministerului federal de Interne, aflându-se în coordonarea directorului general pentru securitatea publică, iar în probleme de serviciu intern GEK era similar cu un „comando al jandarmeriei de land”, fiind subordonat Comandamentului Central al Jandarmeriei. Zona sa de competență era reprezentată de întreg teritoriul federal.

Ministerul de Interne austriac a folosit din plin experiența altor state (în special, Marea Britanie și R.F.G.), astfel încât, din punct de vedere organizatoric și funcțional, GEK este similar cu G.S.G. 9 din R.F.G., dar dotarea și instruirea unității au caracteristici

Erwin Lanc

aparte, adaptate specificului politic și infrațional din Austria.

În 70 minute, în oricare colț al țării

Organizarea și dotarea GEK a beneficiat de alocarea unor fonduri însemnate. Cartierul general al unității se află în Wiener Neustadt, la aproximativ 40 km sud de Viena. Anumite subdiviziuni sunt cantonate la Graz, Linz și Innsbruck, pentru o mai bună acoperire a teritoriului.

De la 1 ianuarie 2003 au fost stabilite baze și la Salzburg, Klagenfurt și Feldkirch. În toate locațiile, pe lângă spațiile de cazare și dotările necesare pregătirii, există și facilități pentru petrecerea timpului liber, create tocmai pentru a obține o atmosferă de „locuință”, de „cămin” al luptătorilor.

Efectivele unității erau estimate în anii '80 la aproximativ 200 de luptători, considerați a fi printre cei mai bine antrenați din lume. Selecția personalului este foarte riguroasă, fiind preferați angajații din efectivele Jandarmeriei, care au ca atuuri o bună condiție fizică, o instrucție completă și o bogată experiență practică. Candidații (voluntari, de ambele sexe) sunt selectați dintr-o plajă de vârste cuprinsă între 22 și 45 de ani, vârsta medie a angajaților fiind de 33 de ani.

Preluarea creativă a experienței altor state este vizibilă și în metodele de instrucție, precum și în dotarea unității. Astfel, luptătorii folosesc veste blindate englezești, căști de protecție de fabricație israeliană, uniformă fiind din dotarea armatei austriece, iar armele standard sunt puștile de asalt Steyr AUG (Sturmgewehr 77), de fabricație austriacă. De asemenea, în dotarea unității se regăsesc pistoalele Glock 17, de calibrul 9 mm, și puștile cu lunetă Steyr SSG 69

Demonstrație de forță

Piața Mică din Sibiu

1921

REGELE FERDINAND ȘI REGINA MARIA LA SIBIU

● Localnicii o acoperă pe regină cu flori de bun venit ● Odă închinată regelui, în interpretarea lui Mihai Fotino ● Suverana oferă fotografii personale cu semnătura olografă ● Emil Sigerus propune piese etnografice valoroase pentru decorarea castelului Bran ● 15 minute prin Dumbravă ● Coșuri cu cireșe pentru regină ● Vizită la biserica fortificată de la Cisnădie și concert pentru vioară și pian

GUDRUN-LIANE ITTU

(Institutul de cercetări socio-umane, Sibiu)

La 23 iunie 1921, Sibiuul a avut onoarea să primească vizita Majestăților Lor regele Ferdinand și regina Maria, eveniment reflectat amănunțit și în principalul cotidian de limbă germană, Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt (Cotidianul transilvano-german). Scopul venirii în orașul de pe Cibin a suveranilor a fost inspectarea Școlii militare de cavalerie, un eveniment agrementat cu momente artistice și sportive. Dacă regele a petrecut întreaga zi în ambianța cazonă, regina a avut și timp de respiro, folosit pentru o scurtă vizită în localitățile apropiate, Cisnădioara și Cisnădie.

Cu o zi înaintea evenimentului, primarul orașului, dr. Wilhelm Goritz, se adresa locuitorilor urbei în special acelor care locuiau pe traseul urmat de oaspeți cu rugămintea de a arbora steaguri și de a înfrumuseța casele, în semn de bucurie pentru vizita primită.

Trenul regal a intrat în gara Sibiu, la 9.45, așa cum era planificat, fiind primit de fanfara militară, care a intonat imnul României. Înălții oaspeți au apărut după o jumătate de oră, fanfara cântând din nou imnul. Conducerea militară și re-

prezentanții autorităților civile așteptau începerea ceremoniei de primire în gara decorată cu bun gust. În semn de bun sosit, primarul, în prezența comandantului militar Cihoschi, a mitropolitului Ardealului, Nicolae Bălan, a episcopului luteran Friedrich Teutsch și a prefectului comitatului Comșa, i-a oferit regelui pâine și sare. A urmat trecerea în revistă, de către suveran, a companiei de onoare, formată din elevi ai Școlii de cadeți din urbe. În același timp, regina s-a îndreptat spre doamnele din comitetul de primire, fiind aproape „îmbrăcată” cu buchete de flori.

După ceremonia de primire, Majestățile Lor s-au îndreptat spre Școala militară de cavalerie. În ciuda vremii nefavorabile, mulți sibieni ieșiseră pe traseu, spre a-și prezenta omagiile familiei regale. Ajunși la școala care făcea obiectul inspecției, suveranii au asistat la defilarea militarilor. A urmat prezentarea școlii, moment în care regele a pus câteva întrebări privind probleme de tactică. Următorul punct în programul zilei a fost o demonstrație sportivă și hipică, în cadrul căreia a excelat comandantul școlii, colonel Răzvanu.

petențele limitate ale unor structuri.

În urma reformei Poliției de stat din 1 decembrie 2002, unitatea GEK a integrat structurile MEK și SEG și a fost redenumită *Einsatzkommando Cobra* (Eko Cobra). Efectivele au ajuns la aproximativ 450 de luptători, foarte bine antrenați. Mottoul unității este *Schwert der Demokratie* „Spada democrației“, iar principiile de acțiune sunt „Rapiditate, Flexibilitate, Eficacitate“.

Sarcinile sale au rămas, în linii generale, aceleași: eliberarea ostaticilor, asaltul asupra aeronavelor deturnate, arestarea criminalilor periculoși, protejarea misiunilor diplomatice. Totuși, în afara segmentului de acțiuni antiteroriste „clasice“, gama de misiuni îndeplinită astăzi de această unitate specială este mult mai largă, incluzând paza transferurilor de valori executate de *Österreichischen Nationalbank* sau misiuni de securitate aeriană de tip *Sky Marshalls* (securitatea avioanelor în zbor).

Ca element de noutate, o unitate Eko Cobra a fost amplasată în Viena, având sediul în cazarma vieneză Roßauer. Această unitate, cu un efectiv de 115 luptători, are în componență două departamente, primul ocupându-se de problemele economice, de personal și

Pistolul Glock 17

tehnică, în vreme ce antrenamentele și problemele ținând de *know-how* revin celui de-al doilea departament. Aria de responsabilitate a unității este constituită din capitala federală, Viena, și districtele înconjurătoare: Tulln, Hollabrunn, Korneuburg, Mistelbach, Bruck și Neusiedl, dar, dacă situația operativă impune, poate acționa pe întreg teritoriul federal.

O ultimă reformă legislativă cu implicații pentru Eko Cobra a avut loc la 1 iulie 2005, când Jandarmaria austriacă a fost desființată, activitățile de natură polițienească fiind împărțite acum între Poliția Federală, Direcția Generală pentru Securitate Publică și Investigațiile Criminale. În urma acestei reforme, *Wiener Polizeieinsatzkommando* (PEK), unitatea specială a poliției vieneze, a fuzionat la 1 iulie 2005 cu Eko Cobra. Trebuie menționat că orașul Viena a dispus până în anul 2005 și de o unitate anti-teroristă proprie, numită WEGA (*Wiener Einsatz*

Gruppe Alarmabteilung), care era bine pregătită pentru a face față situațiilor de tipul luare de ostatici. Este suficient să amintim că luptătorii acestei unități au câștigat de trei ori campionatul mondial pentru luncetiști organizat la Camp Shelby Joint Forces Training Center, Mississippi, S.U.A. Potrivit

ultimelor reglementări, fără a face parte din vreuna dintre structurile polițienești, Eko Cobra acționează ca unitate independentă, subordonată direct ministrului de Interne.

Vom încheia această scurtă trecere în revistă cu sublinierea faptului că unitatea Eko Cobra deține un record neegalat încă: eliberarea unei aeronave deturnate în timpul cât aceasta se afla încă în aer! La 17 octombrie 1996 echipajul unei aeronave Tupolev-154, aparținând companiei rusești Aeroflot, a fost amenințat cu un cuțit de un pasager nigerian, care a pătruns în cabina de comandă și a cerut ca avionul să aterizeze în Germania sau în Africa de Sud. Din fericire, la bord se aflau și patru ofițeri din Eko Cobra, care escortau un prizonier spre Lagos. Aceștia l-au dezarmat și imobilizat pe atacator și, după aterizare, l-au predat autorităților. Ofițerii austrieci au fost decorați, la scurt timp, de către președintele Rusiei, Boris Elțin. ■

dioara, un sat (pe atunci) pur săsesc, din apropierea Sibiului. Deplasarea, care a presupus traversarea pădurii Dumbrava, a durat doar 15 minute. La Cisdădioara, Majestății Sale i s-a arătat o casă veche, în interiorul căreia i-a plăcut în mod deosebit o sobă din cahle. Din păcate, nu știm dacă pentru castelul Bran au fost achiziționate obiecte de mobilier pictat și sobe de teracotă de pe meleaguri sibiene, iar problema ar trebui clarificată de cei care păstoresc colecțiile fostului muzeu național. Cu certitudine, astfel de obiecte au agrementat încăperile reședinței regale.

Intre timp, vestea sosirii reginei s-a răspândit cu repeziciune în sat, renumit pentru plantațiile sale de cireși. Or, fiind tocmai vremea deliciilor fructe, în fața

casei vizitate de înaltul oaspete s-au adunat mai multe femei cu castroane cu cireșe. Regina s-a servit din toate recipientele, întreținându-se cordial cu țărăncile, cărora le-a dăruit fotografii-portret cu semnătura proprie. Totodată, și-a exprimat dorința de a lua cu ea o cantitate mai mare de cireșe, dorință care i-a fost satisfăcută rapid și cu plăcere. În timp ce discuta cu femeile, fetele au pregătit buchete de flori, iar băieții au decorat automobilul regal.

Din cauza vremii închise și a orei înaintate, renumita cetate romanică, amplasată în vârful unui deal destul de abrupt, nu a putut fi vizitată. În schimb, aflând că și orașelul din apropiere, Cisdădie, are o cetate bisericească remarcabilă, suverana a fost de acord cu vizitarea acesteia. Nu a regretat hotărârea, fiind de-a dreptul fascinată de monu-

mentul văzut, pe care îl admirase în albumul lui Sigerus. Ceasurile fiind înaintate, „expediția” s-a întors la gara din Sibiu, regina luându-și rămas bun de la gazde și retrăgându-se în salonul trenului special.

Regele Ferdinand a petrecut seara în compania ofițerilor de cavalerie, audiind, totodată, un concert susținut de violonistul Jean Proșteanu și de pianista Mitzi Klein-Hintz (1891-1980). După concert s-a întreținut cu muzicienii, lansându-le invitația de a concerta cât mai curând în Capitală.

Deoarece evenimentele zilei de 23 iunie 1921, zi memorabilă pentru Sibiul vremii, nu mai sunt reținute decât de paginile îngălbenite ale ziarelor, am considerat interesantă readucerea lor în conștiința contemporanilor. ■

Cisdădioara, un sat, pe atunci, aproape în întregime săsesc

Masa de prânz s-a luat în cadrul aceleiași instituții, prezenți fiind ofițeri superiori, personalitățile care îi întâmpinaseră pe suverani la gară, precum și inspectorul școlar al comitatului, președintele tribunalului și inspectorii generali ai Siguranței din Cluj, dr. Bianu și dr. Regman.

Programul artistic de după-amiază s-a desfășurat, de asemenea, în sala de mese. Directorul Teatrului Național din Brașov, Mihai Fotino, aflat cu trupa în turneu la Sibiu, a recitat o odă dedicată regelui, urmărită de acesta cu interes și emoție. Majestățile Lor au apreciat și alegoria *România și timpul*, interpretată de domnișoara A. Capustin și de directorul Fotino. Următorul punct a constat într-o demonstrație hipică și una coregrafică, desfășurate pe terenul de

instrucție din fața cazărzii de cavalerie. Prima i-a avut ca protagoniști pe ofițerii Școlii militare de cavalerie, iar cea de-a doua a fost susținută de o formație de călușari. Membrii ambelor formații au fost răsplătiți cu câte o fotografie a suveranei, fotografie ce purta semnătura ei olografă. Pe parcursul întregii zile, atmosfera a fost destinsă, datorită capacității înalților oaspeți de a se purta firesc.

Regina Maria, căreia, în 1920, brașovenii îi dăruiseră castelul Bran, își exprimase intenția de a decora reședința și cu obiecte de artă populară săsească. Etnograful Emil Sigerus, fondator al Muzeului Carpatin (Karpathenmuseum, care a funcționat la Sibiu între 1895-1920, iar apoi colecțiile sale au fost înglobate Muzeului Brukenthal) și important colecționar de artă populară, i-a arătat suveranei

câteva piese valoroase, de colecție. Sigerus era cunoscut familiei regale, deoarece studiasse și publicase colecția de tablouri a regelui Carol I (Emil Sigerus, *Die Gemäldesammlung König Karls von Rumänien*, Pinacoteca regelui Carol de România, în *Studien und Skizzen zur Gemäldekunde*, ed. de Theodor von Fimmel, vol. III, fasc. V și VI, 1917), iar albumul său *Siebenbürgisch-sächsische Burgen und Kirchenkastelle* (Cetăți și biserici fortificate ale sașilor transilvăneni, o lucrare care între 1900 și 1923 a cunoscut cinci ediții) era adesea răsfoit de regina Maria.

Voind probabil să se inspire în vederea etalării unor obiecte similare la castel, suverana a cerut să vadă interioare țărănești autentice. Astfel, s-a organizat ad-hoc deplasarea la Cisnă-

Majestățile Lor, la coborârea din trenul regal, în timpul unei vizite, întâmpinate de autorități

Leiba Lazarevici Feldbin, mai cunoscut sub numele Aleksandr Orlov, ofițerul de informații cu rangul cel mai înalt din blocul sovietic ce a ales să treacă în tabăra cealaltă, a murit la 7 aprilie 1973. S-a stins după ce suferise un al doilea atac de cord, internat fiind într-un spital din S.U.A. Sau cel puțin acesta a fost diagnosticul pus de medici. Nu i s-a făcut o autopsie. Era în vârstă de aproape 78 ani.

Trăise, din 1938, pe teritoriul S.U.A. În intervalul 1938-1953 FBI nu a știut de existența sa. În 1953, după moartea lui Stalin, Orlov a considerat că poate ieși în public, pentru a dezvălui o parte dintre crimele săvârșite de dictatorul sovietic. Nu toate și mai ales nu marele secret, legat de procesul mareșalului Tuhacevski (*Magazin istoric*, nr. 10/2010). Atunci când a defectat, Orlov trimisese două scrisori, una lui Stalin și cealaltă pentru șeful din acel moment al NKVD, în care promitea să nu dezvăluie ceea ce știa, cu condiția să fie lăsat în viață. Anexase și o listă cu operațiunile NKVD despre care avea știință. Nici scrisorile, nici acea listă nu au ieșit la iveală până acum. Până în 1971, cel puțin așa afirma Orlov, sovieticii nu îl căutaseră.

Ce i-a determinat să o facă atunci? Totul se lega de acel secret pe care Orlov îi promisese lui Gazur că o să i-l dezvăluie și pe care nu a mai apucat să o facă. Un secret care avea să zguduie lumea occidentală, îi spusese fostul general sovietic. Gazur s-a întrebat multă vreme despre ce putea fi vorba. Să fi fost Orlov în posesia unei copii a dosarului de agent informator al Ohranei pe care îl avea Stalin? Pe cine ar mai fi interesat în 1973? Să

fi vrut să îi dezvăluie unde ascunsese o parte din aurul spaniol, a cărui evacuare o supraveghease (*Magazin istoric*, nr. 7/2010)? Nimic din stilul de viață dus de familia Orlov nu lăsa să se vadă că ar fi putut avea o asemenea comoră. Și niciuna dintre aceste variante nu ar fi putut determina KGB-ul să încerce să îl elimine. Abia după apariția cărții *Deadly Illusions* (Iluzii mortale), realizată cu largul sprijin al SVR (serviciul de informații externe al Federației Ruse, urmașul Primului Directorat Special din KGB), de scoțianul John Costello și fostul colonel KGB Oleg Tarev, și după ce a pus cap la cap informații ce păreau dispărute, a ajuns Gazur la concluzia că marele secret privea o operațiune ce poate încă se mai derula și pe care sovieticii, apoi rușii vroiau să o protejeze cu orice preț.

Primul element l-a constituit apariția în preajma lui Orlov a unei familii de emi-

granți unguri. Erau oameni fără posibilități materiale și Orlov îi ajuta cu bani, fiind înduioșat de copiii acestora. Gazur bănuia chiar că le plătea chiria. Este greu de înțeles cum de un ofițer FBI, cum era Gazur, a cărui specializare erau spionajul cubanez și cel ungar, care știa foarte bine că AVO, serviciul secret ungar, profitase din plin de valul de emigranți unguri din 1956 ca să-și plaseze sute de agenți în Occident, nu a sesizat potențialul pericol și nu a investigat această familie. Mai ales că în localitatea respectivă, aproape toți membrii comunității ungare locuiau într-o altă parte a orașului, iar mijloacele de care dispuneau acești emigranți nu justificau deloc prezența lor într-un cartier scump, cum era cel în care locuia Orlov.

Imediat după moartea lui Orlov, Gazur, împreună cu Ray Rocca, adjunctul șefului contraspionajului din CIA, James Angleton – omul care era convins că sovieticii penetraseră adânc CIA – au mers acasă la Orlov. Au constatat rapid că altcineva trecuse înaintea lor pe acolo. Aparent, interesul intrusului fusese atras de o pușcă de vânătoare și o sticlă de băutură scumpă. Dar mult mai importante decât acestea erau agendele lui Orlov din anii '30, în care își notase întâlnirile. Gazur a constatat și că lipsea un rând de chei de la intrarea în apartament. Cum Orlov făcuse apel la vecinii săi unguri atunci când se simțise rău, Gazur a realizat rapid că la ei se aflau cheile. A căpătat confirmarea abia peste ani, atunci când a apărut cartea *Deadly Illusions*. Între fotografiile publicate în aceasta se găsea și una care îl înfățișa pe

Vera, în Spania, făcând salutul Brigăzilor Internaționale

ALEKSANDR ORLOV: DEFECȚIUNE SAU DEZINFORMARE?

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Iată-ne ajunși la capătul incursiunii noastre prin biografia fostului general KGB, fără să fi putut căpăta răspunsul la întrebarea, pe care și-au pus-o toți cei care s-au aplecat până acum asupra acestui caz: a trădat Aleksandr Orlov U.R.S.S. sau a fost o reușită acțiune de intoxicare a Occidentului?

Ceea ce afirmă și ofițerii americani de informații care i-au fost cei mai apropiați – Ray Rocca, de la CIA, și Edward Gazur, de la FBI – este faptul că Orlov a fost un profesionist desăvârșit, care a păstrat cel puțin un mare secret până la sfârșit. Și pe care, spune Gazur în cartea deja menționată, Alexander Orlov. The FBI's KGB general (Aleksandr Orlov, generalul KGB al FBI-ului), apărută la Carroll and Graf Publishers, New York, 2002, nu a mai apucat să i-l dezvăluie. De ce?

● Un secret care putea zgudui lumea occidentală ● De ce trebuia eliminat Orlov? ● Agendele dispărute ● Tinerii din familii bune, ținta NKVD ● Cum să dezinformezi, fiind de bună-credință ● A existat și o rețea de la Oxford? ● Un secret dus în mormânt sau un secret bine gestionat?

Ultima fotografie a lui Aleksandr Orlov

Edward Gazur

lui Kim Philby. Era singura care avea pe margine un sistem de sublinieri cu puncte și linii orizontale și verticale, care arătau că Orlov o studiase cu mare atenție și își crease propriul sistem de evidențiere. Cheia sistemului o luase cu el.

Potrivit aceleiași cărți, Orlov participase și la recrutarea și pregătirea lui Morris Cohen, spionul implicat în obținerea de către sovietici a secretului bombei atomice (*Magazin istoric*, nr. 1-4/1998). Datele concrete nu susțin însă o asemenea afirmație, dacă luăm de bună data mărturisită de Cohen pentru recrutarea lui: aprilie 1938. În iulie același an, Orlov defecta. Gazur considera respectiva afirmație o dezinformare. Dar chiar și așa, rezultă destul de clar că Orlov fusese un înalt responsabil al spionajului sovietic, însărcinat să supravegheze recrutările în țările occidentale, trimis să rezolve pe loc diferite probleme ivite și să facă evaluarea celor recrutați. Modul cum se achitase de aceste sarcini determinase numirea lui în postul de mare răspundere și putere din Spania.

De ce nu a dezvăluit toate aceste informații americanilor? Este întrebarea pe care și-o pune Gazur. Înainte de a-i comenta și răspunsul, se cuvine să facem o precizare. Nu credem că Edward Gazur a avut acces la toate informațiile pe care Orlov le-a livrat CIA, căci cu această agenție a intrat el în contact prima oară. Legătura foarte strânsă cu Ray Rocca, un personaj de rang înalt, cum

am văzut, arată că era prețuit la adevărată sa valoare. Ce le-a spus Orlov celor de la CIA și ce au făcut aceștia cu informațiile căpătate nu avea cum să știe Edward Gazur. Faptul că rețeaua de la Cambridge a continuat să funcționeze atâta vreme nu înseamnă că americanii nu au știut de existența ei. Gazur considera că rațiunea pentru care Orlov nu a dezvăluit existența rețelei de la Cambridge ține de legătura care se creează între ofițerul recrutor și agentul său, de contractul nescris dintre cei doi de a se proteja reciproc.

Gazur considera că marele secret al lui Orlov era legat de recrutările făcute în anii '30. De altfel, autorul american al cărții *Deadly Illusions* a avut o soartă stranie, legată, se pare, de faptul că ajunsese la o concluzie similară, provocată de un document oferit de SVR în mod greșit, atunci când îi asiguraseră documentarea. Potrivit respectivului document, o evaluare făcută de KGB în 1964, Orlov nu era considerat trădător, pentru că

agenți ale căror nume Orlov le cunoștea continuaseră să opereze și după anul 1953, când el ieșise în public, și până în 1963, când ei „fuseseră exfiltrați în U.R.S.S.” Cum singurul agent cunoscut care fusese adus în U.R.S.S. în acel an era Kim Philby, rezulta că mai erau și alții, pe care Orlov îi știa și nu le dezvăluise numele. Costello bănuia că Orlov supervizase recrutarea unei rețele paralele la Oxford. Dar înainte de a mai apuca să facă și alte dezvăluiri, într-o carte nouă la care lucra, Costello a murit, la numai 52 ani, în timpul unui zbor transatlantic, la 26 august 1995. Ceea ce nu spune sau poate nu știa Gazur este că cu câteva zile înainte, Costello avusese probleme din cauza unei intoxicații în urma consumului de crustacee. Oricum, Gazur suspecta că fusese eliminat de KGB, ca și Orlov, de altfel. El invocă lunga listă de persoane eliminate prin diverse otrăvuri și medicamente administrate și care nu lăsau urme. În cazul lui Orlov, bănuia că vecinul ungur pu-

tuse să îi administreze, fără știrea lui, medicamente care grăbiseră producerea infarctului unui bătrân care avea deja probleme cu inima.

Ce secret a dus Orlov cu el în mormânt? Ce personaje importante din Occident ar fi putut el să deconspire? Sau doar Gazur și FBI nu i-au aflat secretul, în schimb CIA îl știa? În fond James Angleton este creatorul expresiei „un păienjenis de oglinzi”. ■

Blocul de apartamente în care s-a aflat ultima locuință a lui Orlov

Orlov împreună cu fiica, Vera, pe care Orlov i-o arătase și îi spusese povestea ei. Fusese realizată cu puțin timp înainte de a părăsi în grabă Franța pentru a se refugia în Statele Unite, la Paris. Gazur era convins că un profesionist de talia lui Orlov nu putuse lăsa vreo copie a acelei fotografii între lucrurile abandonate în Spania și care ajunseseră în mâinile NKVD. Singurul loc de unde putea proveni fotografia era chiar apartamentul lui Orlov și probabil că ea fusese ridicată împreună cu agendele din anii '30 de către vecinul ungar. De altfel, respectiva familie a dispărut foarte repede din peisaj, după moartea lui Orlov, iar atâta vreme cât acesta se aflate internat în spital nu a manifestat nici cel mai mic interes față de soarta lui. Dar de ce ar mai fi fost interesat KGB de acele agende?

Ori de câte ori Gazur îl întrebese pe Orlov ce funcții deținuse în NKVD înainte de numirea lui în Spania, acesta îi spusese că fusese șeful Departamentului pentru comerț exterior din cadrul NKVD, după care fusese adjunctul șefului Departamentului transporturi feroviare și maritime din NKVD. Funcții care nu ar fi justificat desemnarea lui pentru ocuparea postului din Spania. În cartea *Deadly Illusions* – în fond, cea care l-a determinat pe Gazur să scrie propria poveste a lui Orlov –, scria că în anii '30, adică perioada acoperită de agendele dispărute din locuința lui Orlov, acesta fusese cel care supervizase recrutarea celebrei rețele de la Cambridge (*Magazin istoric*, nr. 8-12/1996). De altfel, în 1963 Orlov redactase o lucrare intitulată

James Angleton

Manual de informații și operațiuni de gherilă, în care scria că, la început, serviciile secrete sovietice obținuseră foarte slabe rezultate în recrutarea și plasarea unor agenți în sferele înalte ale lumii occidentale. Până când, la începutul anilor '30, un înalt responsabil din NKVD a avut ideea să dirijeze recrutările printre tinerii care proveneau din categoriile înstărite ale populației, pentru că observase că acestora, în sistemul occi-

Ray Rocca

dental, li se asigura o promovare aproape automată, în virtutea criteriilor de clasă, spre deosebire de tinerii cu aceleași capacități intelectuale, dar care proveneau din pături sărace. Ceea ce s-a și întâmplat cu membrii rețelei de la Cambridge. Atunci când Gazur l-a întrebat cine a fost acel înalt responsabil, Orlov a răspuns foarte calm că a lui fusese ideea.

Potrivit aceleiași cărți *Deadly Illusions*, Orlov s-ar fi întâlnit în Franța, personal, cu Kim Philby, personajul central al rețelei de la Cambridge. Gazur a verificat datele întâlnirii cu pașaportul diplomatic al lui Orlov despre care rușii nu șiau că fusese păstrat și a constatat că la datele respective Orlov nu avea viză de ieșire din Spania, deci nu putuse fi prezent acolo unde îl plasau John Costello și Oleg Tarev. Nici nu credea că ar fi riscat, cunoscut cum era la toate punctele de trecere a frontierei dintre Spania și Franța, să folosească un pașaport fals. Dar era sigur că îi cunoscuse cel puțin fișa psihologică. Într-o discuție despre Sidney Reilly (*Magazin istoric*, nr. 12/2010), Orlov îi spusese lui Gazur că acesta fusese opusul lui Philby, care adoptase o cauză contra țării sale, fiind mai curând un trădător, decât un erou, așa cum fusese Reilly. Orlov îl considera pe acesta din urmă modelul aproape perfect după care ar trebui să se ghideze serviciile secrete atunci când își aleg agenții.

Un alt element care i-a întărit convingerea lui Gazur că Orlov fusese implicat în recrutarea rețelei de la Cambridge l-a constituit o carte din biblioteca acestuia, consacrată

Carol I de Anjou este încoronat de Papa Clement al IV-lea

BĂTĂLIA DE LA FALCONARA

RADU CIUPERCĂ

Petru al III-lea

În a doua parte a secolului al XIII-lea, în acele vremuri în care

jumătatea nordică a Peninsulei Italice era fărâmițată într-o puzderie de republici și orașe stat, confruntările dintre Veneția, Genova și Pisa pentru întâietatea maritimă, războiul civil al familiilor nobiliare din Lombardia și, în primul rând, tentativele violente ale Vaticanului de a-și recăștiga influența în regiune zugrăveau tabloul realității locale.

În schimb, la miazăzi de Roma, teritoriul cuprins între orașul celor șapte coline și insula Malta, așezat de aproape trei sferturi de secol pe harta cuceririlor Sfântului Imperiu Roman de Națiune Germană, sub numele de Regatul Siciliei, trăia un moment de înflorire.

Această perioadă s-a încheiat odată cu anul 1266, atunci când Carol I de Anjou, fratele mai mic al regelui Franței, Ludovic al IX-lea, a preluat brutal conducerea regatului, cu ajutorul complice al Papei Clement al IV-lea. Proaspătul suveran a instaurat un regim privilegiat pentru francezi și represiv pentru sicilieni, musulmani, germani, greci și alte națiuni. În noua organizare, compatrioții monarhului ocupau toate dregătoriile importante. Proprietățile, libertatea, iar uneori și femeile indigenilor erau redistribuite către partizanii lui Carol.

Între timp, de pe malul răsăritean al Mediteranei, regele ținutului Aragon, Petru al III-lea, căsătorit cu fiica ultimului rege de origine germanică al Regatului Siciliei, Manfred, revendica

tronul ocupat abuziv de angevini. Cel mai prielnic context pentru a da curs cererilor sale a venit în urma evenimentelor din 30 martie 1282 (*Magazin istoric*, nr. 9/1972).

În seara acelei zile, în timpul slujbei pascale a vecerniilor, în curtea bisericii „Sfântul Duh” din Palermo, o siciliană a fost agresată de un francez. Un localnic aflat în apropierea scenei a intervenit și l-a ucis pe agresor. Mulțimea, asmuțită de întâmplare, s-a răsculat și, pe parcursul următoarelor șase săptămâni, 4.000 de francezi au fost masacrați și zeci de localități eliberate. Știind că fără ajutor extern nu puteau rezista represiunilor lui Carol, răsculații și-au trimis solii la Curtea lui Petru, cerându-i implicarea, în schimbul Co-roanei Siciliei.

Aragonezul le-a acceptat jalba și s-a încoronat ca rege la Palermo, la 4 septembrie, același an. Astfel, a izbucnit un lung război, în care cei doi conducători și-au dorit atât de mult să obțină victoria finală, încât, cu două veri înaintea fatidicului an 1285, care a marcat moartea ambilor, au fost pe punctul de a soluționa conflictul printr-un duel personal.

Jocuri de culise

Din 1291, cel mai tânăr fiu al lui Petru devine regent al Siciliei și se autointitulează Frederic al III-lea, deși era doar al doilea conducător din istoria regatului care purta acest nume. Explicația istorică este legată de străbunicul său, împăratul romano-german Frederic al II-lea, unul și același cu Frederic I al Siciliei.

PREMII LA FUNDATIA NAPOLEON

Recunoscută de utilitate publică în 1987, Fundația Napoleon (<http://www.napoleon.org/fr/fondation/index.asp>) are ca obiectiv atât încurajarea cercetării istoriei Consulatului și a celor două imperii napoleoniene, cât și preservarea patrimoniului acestor epoci.

Anual, Fundația acordă trei premii unor lucrări de istorie sau de istoria artei dedicate epocilor lui Napoleon I și Napoleon al III-lea. În anul 2010, juriul – format din Victor-André Masséna (președinte), Principe d'Essling, președinte al Fundației, Jean-Claude Lachnitt, Jacques-Olivier Boudon, Principele Gabriel de Broglie, Cancelar al Institutului Franței, membru al Academiei Franceze, Bruno Foucart, Jacques Jourquin, Jean-François Lemaire, doamna Muratori-Philip, doamna Jean-Marie Rouart, membru al Academiei Franceze, Laurent Theis, istoric și editor, Jean Tulard, membru al Institutului Franței – a desemnat drept câștigătoare trei lucrări.

Premiul consacrat unui volum având ca subiect Primul Imperiu a revenit domnului Vincent Haeghele, pentru *Napoléon et Joseph Bonaparte, le pouvoir et l'ambition* (Napoleon și Joseph Bonaparte, puterea și ambiția), Paris, Tallandier, 2010. Premiul ce răsplătește o lucrare consacrată celui de al Doilea Imperiu a fost acordat domnului Gabriel Badea-Păun, pentru *Le style Second Empire, Architecture, décors et art de vivre* (Stilul Second Empire. Arhitectură, decoruri și arta de a trăi), Paris, Citadelles et Mazenod, 2009. Cel de al

treilea premiu, atribuit pentru o carte străină, a revenit domnului Dominic Lieven, pentru *Russia against Napoléon* (Rusia contra lui Napoleon), Londra, Penguin Books, 2009.

Premiile au fost înmânate de Alteța Sa Imperială Principesa Napoléon, marți, 7 decembrie, la Palatul Legiunii de Onoare, în prezența Marelui Cancelar al Legiunii de Onoare, generalul de armată Jean-Louis Georgelin.

Domnul Gabriel Badea-Păun, un nume cunoscut cititorilor revistei noastre (*Magazin istoric*, nr. 2, 9/2009; 10/2010), s-a născut la Sinaia, în anul 1973. A urmat studii de istorie la Universitatea din București; este doctor în istoria artei al Universității Paris IV-Sorbona (2005). este autorul mai multor volume, dintre care amintim: *Carmen Sylva, uimitoarea regină Elisabeta a României, 1843-1916*, Editura Humanitas, București, 2003; *Portraits de Société XIX-XXe siècles* (Portrete de societate, secolele XIX-XX), Citadelles et Mazenod, Paris, 2007, cu varianta engleză *The Society Portrait, from David to Warhol*, coproducție Vendome Press, New York și Thames & Hudson, Londra; *Mecena și Comanditari. Artă și mesaj politic*, Noi Media Print, București, 2009, lucrare distinsă cu

Premiul Alexandru Tzigara-Samurcaș al Fundației Culturale Magazin Istoric (2010).

A fost decorat cu ordinul „Meritul Cultural”, în grad de cavaler (2009), iar în vara anului 2010 cu „Medalia pentru Loialitate-Regele Mihai”. ■

conducerea grupării, compuse aproape în întregime din pedestrași neantrenați și slab înarmați.

De partea cealaltă, prințul capețian avea de apărat blazonul uncia dintre cele mai însemnate familii regale ale perioadei. Era de neconceput ca teritoriile deținute decenii în șir de înaintașii săi să nu se întoarcă sub aceeași coroană.

La o primă vedere, armata franceză era mai bine dotată și avea un grad mai ridicat de pregătire. După ce analizează dispunerea oponentilor, Filip adoptă o așezare similară, fiind convins de valoarea superioară a trupelor sale și încercând să reducă cât mai mult importanța factorului strategic.

Astfel, pe partea stângă îl desemnează în fruntea ostirii pe Tommaso Sanseverino, conte de Marsico, iar în centru mizează pe priceperea mareșalului Broglio dei Bonsi. În dreapta, pentru a fi sigur de contrabalansarea celei mai

puternice extreme siciliene, se poziționează el însuși în fruntea celor mai bune corpuri ale armatei franceze și a celor mai buni țintași cu arbaleta.

Primit ca un erou

Când tensiunea atinse punctual culminant, aripa dreaptă siciliană primește comanda de a ataca trupele lui Sanseverino. În replică, Filip poruncește arbaletierilor să își elibereze săgețile asupra almugaverilor din fața sa.

Văzând că nu are sorți de izbândă, se precipită și năvălește peste grupul lui Blasco Alagona. În timpul luptei corp la corp, se lovește de o rezistență atât de puternică, încât își pierde orice nădejde de a străpunge fracțiunea stângă adversă. Prin urmare, ia decizia de a se replea înspre centrul sicilian, aparent mai vulnerabil.

Această mișcare îi este însă fatală și decide soarta bătăliei. Pe de o parte, îl împiedică pe

mareșalul Broglio dei Bonsi să intre în luptă imediat, risipind timp prețios, iar pe de altă parte permite trupelor lui Blasco să îl încercuiască. Almugaverii, la încuviințarea lui Frederic, care concepute capcana perfectă, atacă cu sălbăticie caili francezilor. Aceștia se sperie, sparg formația și încep să își arunce cavalerii din șa. Astfel, într-un timp foarte scurt, conducătorul francez, în loc să dezvolte ofensiva sperată, este nevoit să se reorganizeze pe o poziție defensivă.

Tommaso Sanseverino, prins în focurile luptei, nu mai primește ajutor și, în cele din urmă, este învins și capturat.

Mareșalul Broglio dei Bonsi, uitat în ariegardă, este omorât de o lovitură de sulică înaintea de a da primul ordin.

Filip, sleit de puteri după numeroase confruntări directe, se expune atacului unui catalan masiv, pe nume Martino Perez de Ros. Rezistă cu îndârjire loviturilor de sabie și buzdugan ale acestuia, dar

Petru al III-lea primește solii care îl imploră să vină în ajutorul Siciliei

Doi frați dominicani, trimiși ai Papei la Petru al III-lea, și pregătirile pentru a pleca în ajutorul sicilienilor

Regentul dorea să sublinieze originea sa germanică, prin faptul că era descendentul împăratului pe plan european și că asemănarea sa cu precedentul suveran al regatului Siciliei nu se oprea la o simplă coincidență de nume.

În anul 1295 însă, Aragonul, care reușise doar după o lungă străduință să-și înscăuneze reprezentantul pe tronul din Palermo, a cedat presiunilor Papei și a renunțat la toate drepturile asupra Siciliei. Pontiful a preluat aceste teritorii și i le-a oferit pe cale diplomatică lui Filip I de Taranto, nepotul lui Carol I.

Frederic al III-lea a refuzat să pună în practică deciziile luate în spatele ușilor închise, s-a proclamat rege în data de 11 decembrie 1295, declarând război conaționalilor săi, statelor papale și Casei de Anjou.

Au urmat mici ciocniri militare, câștigate atât de o parte cât și de cealaltă, și în vara anului 1299 o importantă bătălie navală pierdută la Capul Orlando. Fără a-și plânge prea mult eșecul, regele insurgent i-a adunat pe

toți cetățenii apti de luptă și toate milițiile feudale din împrejurimi, și-a reorganizat oastea și a pornit spre țărmul vestic al insulei, către tabăra generală a adversarului.

Mare parte a aristocrației autohtone începuse să se îndoiască de posibilitatea ca dușmanii să fie înfrânți și multe dintre orașele italiene se vânduseră deja acestora. Coaliția se afla la un vârf de lance de victorie și doar un miracol mai putea schimba epilogul ostilităților. Totuși, până în capitala Palermo, aflată la jumătatea distanței, sute de alți luptători, locuitori surescitați ai așezărilor prin care convoiul mășăluia cu înflăcărare, i s-au alăturat spontan.

Forța Almugaverilor

La 1 decembrie 1299, Frederic al III-lea al Siciliei ajunge față în față cu Filip I de Taranto la Falconara, într-o zonă deschisă de câmpie, situată între Marsala și Trapani și învecinată cu Marea Tireniană.

În peștișă armată siciliană își făcuseră loc de la cei mai

de frunte cavaleri ai Europei, până la simpli țărani. Cunoscând bine atât punctele forte, cât și pe cele nevralgice ale efectivelor sale, fiul lui Petru al III-lea se hotărăște să își împartă armata în trei corpuri distincte, care, în cazul în care desfășurarea evenimentelor ar fi cerut-o, să devină complementare, formând un corp compact.

Astfel, în zona din stânga îl poziționează pe Blasco Alagona, împreună cu un număr mic de cavaleri și un grup de almugaveri. Cei din urmă, originari din Pirinei, erau soldați de profesie, folosiți în războaie ca mercenari. Ei reprezentau elementul esențial al armatei lui Frederic, deoarece vivacitatea și forța cu care își aruncau sulitele îi făceau foarte eficienți împotriva cavaleriei grele a angeviniilor.

Flancul drept le revine călăreților cei mai experimentați, conduși de nobilii și apropiații săi prieteni Giovanni Chiaramonte, Vinciguera Palizzi, Matteo de Termini, Matteo de Queralto și Farinata Uberti, iar în zona centrală preia personal

Bătălia de la Benevento

Regatul Siciliei a fost întemeiat de regii normanzi, care au ajuns pe insulă în anul 1061. Istoria sa a fost marcată de numeroase conflicte interne și schimbări de dinastii. Între anii 1194 și 1265, a fost condus de dinastia germană de Hohenstaufen. În bătălia de la Benevento (26 februarie 1266), ultimul rege al acestei dinastii, Manfred, a fost înfrânt și omorât de Carol I de Anjou.

Povestea unui tablou

„Castelul de la Norham la răsăritul soarelui“, una dintre pânzele târzii (1845), reproduce magia atmosferei, și nu imaginea precisă

DESPRE FLUIDITATE ȘI UNELE PEISAJE DE TURNER

COSMIN UNGUREANU

Opera lui Joseph Mallord William Turner (1775-1851) ilustrează exemplar acea îmbinare dialectică între claritate și tenebre, proprie romantismului. Însuși subiectul abordat cu predilecție, peisajul, se mulează perfect pe această schemă dihotomică: o natură benignă dominată de om, care își lasă tainele descoperite, și o natură dezlănțuită, diluviană, de neînfruntat. În mod curios, la Turner, cele două ipostaze se desfășoară succesiv. Astfel, unei prime etape, în care realitatea figurată este încheată și relativ clar delimitată, îi urmează abandonul deplin în disoluția formelor. Ceea ce pictează în ultimii 16 ani, asemenea niferilor târzii ai lui Claude Monet, atinge aproape limita abstracției. Asupra acestei secțiuni vom zăbovi, în continuare, pornind de la ipoteza corespondenței între procesualitatea artistică și manifestarea fundamentală a naturii, ca miză asumată în chip nemijlocit de pictorul londonez.

Până la Turner, peisajul era construit, în joc intrând perspectiva „ca formă simbolică“ și o anumită manifestare a elocinței clasice. Fragmentele de natură astfel redată aveau un aer idilic, vergilian, de teritoriu idealizat. Însuși pictorul nostru, în prima etapă, își elaborează lucrările în acest mod. Trecerea

de la natura docilă la cea tumultuoasă este marcată însă și printr-o mutație operațională: cadrul nu mai este construit, ci decupat. Din această fundamentală modificare decurge nu doar aspectul (aproape) nefamiliar al tablourilor din cea de a doua etapă, ci și critica acidă a contemporanilor cu notabila excepție

în cele din urmă este dat jos de pe cal și dezarmat. În momentul în care ibericul își scoate pumnalul și se pregătește să îl înjunghie, tânărul prinț își dă coiful jos și strigă: „Sfântă Fecioară! Sunt Filip de Anjou!”. Satisfăcut de fapta sa, catalanul se oprește și își înștiințează superiorii. Blasco Alagona este primul care primește vestea și, fără ezitare, ordonă uciderea francezului. Martino Perez de Ros își ia rolul în serios și, în clipa în care este pe punctul de a duce sarcina la îndeplinire, este întrerupt de Frederic, care intervine energic, îl preia pe omolog și îl încredințează unei gărzi personale.

Luptătorii angevini, rămași fără comandanți, încep să dezerteze spre flota proprie, ancorată în apropiere. Cavalerii lui Giovanni Chiaramonte, anticipând mișcarea lor, se poziționează în așa fel, încât cei care doreau să scape îmbarcându-se sunt fie omorâți, fie capturați.

Bătălia se încheie și, în aceeași seară, Frederic intră

triumfător în Trapani. Conștient de efectul victoriei sale, își trimite imediat curierii în întreg regatul, pentru a anunța marea victorie. Apoi, împreună cu armata și cu prizonierii de război, pleacă spre Palermo, unde este primit ca un erou de mulțimea care îi aclama numele și simțea că drumul spre libertate este aproape de final.

Compromisul autonomiei

Odată cu victoria de la Falconara, Frederic a obținut puterea și influența unui însemnat monarh al perioadei. Deși întreaga Europă îi era potrivnică, noul statut căpătat îi asigura acum posibilitatea unei abordări diferite a negocierilor.

Pontiful Bonifaciu al VIII-lea și capețienii, nemulțumiți de situația existentă, s-au străduit să schimbe desfășurarea ostilităților în favoarea lor. În anul următor, au câștigat o bătălie neînsemnată la Ponza, iar mai apoi au încercat să asedieze Sicilia,

însă o epidemie de ciumă le-a decimat efectivele și i-a obligat să se întoarcă. În cele din urmă, epuizați de costurile întreținerii unui astfel de război, aliații i-au chemat pe sicilienii, în anul 1302, la Caltabellota, pentru a semna o pace care a asigurat mulți ani de liniște.

La acel moment, contele Tommaso Sanseverino era ținut prizonier în castelul din Monte San Giuliano, iar prințul Fillip era încarcerat în aceeași fortăreață de la Cefalu în care tatăl său fusese închis în urmă cu 15 ani.

Sicilienii au intrat hotărâți în camera tratativelor și au câștigat o poziție de egalitate și recunoașterea autonomiei asupra zonei insulare, pe care au numit-o Regatul Trinacriei. Francezii au preluat în schimb zona peninsulară, pe care au botezat-o Regatul Neapolelui. Filip a fost eliberat, Frederic a fost obligat să o ia pe sora acestuia, Eleonora, de soție, iar Papa urma să primească un tribut anual din partea noilor câștigători de drepturi administrative. ■

Călătoria pe mare

Moartea lui Petru al III-lea, în 1285

Telex Telex Telex Telex Telex

CASA ISTORIEI FRANȚEI

Aproape orice mare proiect cultural ambițios și inovator suscită în Franța critici, polemici, controverse. Așa a fost și cu Centrul Pompidou, așa a fost și cu Marele Luvru cu piramida lui, așa a fost și cu Turnul Eiffel. Sunt instituții mult hulite înainte de a exista și cvasi-total apreciate de cetățeni la deschiderea lor. Și nu numai de francezi, ci și de vizitatorii străini.

La fel de împărțită este opinia publică și astăzi, când discută despre deschiderea unei Case a Istoriei Franței, pe domeniul din Paris al Arhivelor Naționale, deschidere prevăzută a avea loc în 2013. Cert este că francezii iubesc istoria. Interesul publicului larg pentru această disciplină este în vădită creștere. El depășește cadrul cercetării universitare și al contribuțiilor fundamentale. Se exprimă în forme unde se confruntă cu aprecieri divergente: în domeniul editării, al presei, al manifestărilor culturale de patrimoniu, în media vizuală, unde emisiunile de istorie au o largă audiență. Oamenii vor să afle, să învețe, să dezbata, să înțeleagă.

De aceea, susțin adepții proiectului, este nevoie de Casa Istoriei Franței. Dar și dintr-un alt motiv. Dintr-un soi de nostalgie a învățării istoriei altădată, raportat la ziua de azi. Un fel de ce a fost și ce a ajuns. Tinerii, ce-i drept, sunt tot mai solicitați de prezent, de imediat, în detrimentul perspectivei. Dar ei trebuie să știe că bunicul Mariei Antoaneta nu s-a numit Clovis și că 1515 nu este doar un număr de SMS, ci anul bătăliei de la Marignano.

Ce vrea să fie Casa Istoriei Franței? Chiar o casă, nu un muzeu, perceput de conștiința colectivă, ca încremenit, prin definiție. O instituție vie, care să facă accesibile toate fațetele istoriei franceze, umbrele și luminile ei, marile ei nume și pe cele necunoscute. Pentru că însăși istoria este o materie vie, permanent reconsiderată, redescoperită, reinterpretată. Un loc unde trecutul să trăiască tangent cu modernitatea, deschis dezbaterilor, invitațiilor și întâlnirilor, în relație naturală cu alte instituții care se ocupă cu istoria, fie ele muzee, situri arheologice, universități sau centre de cercetare. Cât privește locația instituției, partizanii proiectului afirmă că vecinătatea cu Arhivele Naționale n-ar face decât bine acestora din urmă.

Detractorii inițiativei argumentează că Franța nu a avut niciodată o singură istorie, că Pierre Gaxotte nu a văzut-o și interpretat-o precum Jules Michelet, că au existat diferite versiuni ale ei. Desigur, faptul că francezii trebuie să-și cunoască rădăcinile, originile, trecutul nu este un lucru rău, dar Casa nu este o bună soluție, spun ei. Mai judicios ar fi să se reconsidere calitatea învățământului istoric în școli, unde să nu mai fie neglijate nume ca Ludovic al XIV-lea și Napoleon (în beneficiul

unor evenimente mult prea îndepărtate) și unde numărul orelor de istorie a fost redus drastic. Pierre Nora, cunoscut istoric, academician, a trimis o scrisoare deschisă ministrului francez al Culturii, Frédéric Mitterrand, publicată în *Le Monde*, în care afirmă că proiectul este „inutil”. Cert este că deocamdată viitoarea Casă nu are nici președinte, nici echipă. Coordonatorul proiectului, Jean-François Hébert, proprietarul castelului de la Fontainebleau, lucrează la componența consiliului științific, dar polemica face dificil avansul.

Arhivele Naționale ale Franței

a lui John Ruskin. Pornind de la definirea peisajului ca decupaj în *continuumul* naturii, ne putem pe bună dreptate întreba în ce măsură se dezvăluie natura secvențial. Este posibilă o asemenea delimitare? Sau totul, într-o viziune heraclitică, este curgere, devenire, dizolvare? Izolat, dacă acest fapt este posibil, peisajul nu este altceva decât o parte din această substanță în perpetuă mișcare, supunându-se, prin urmare, aceluiași legi.

Dacă ne fixăm într-un asemenea punct de vedere, suntem tentați să socotim peisajele târzii ale lui Turner drept singurele veritabile, în raport cu identitatea naturii și întreaga tradiție de până la el, ca fiind așezată sub semnul simulacriului. Ca orice „fluid”, natura este amorfă, având particularitatea de a împrumuta forma. Unica formă însă nu poate veni decât dinspre om. Prin urmare, iar acest aspect este vizibil mai cu seamă în tradiția peisajelor vergiliene, natura este *antropomorfă*.

Această formă de antropomorfism poate fi privită din două laturi. Prima, mai la îndemână, este cea a „stării sufletești” – mai precis afectele privitorului (pictorului) și armonizarea lor cu natura însăși. În acest registru se înscrie marea majoritate a peisajelor din pictura europeană. În cealaltă categorie, care îl circumscrie pe Turner, natura este expresia unei interiorități diferite de cea a omului. În tablourile târzii, Turner pare să se lepede de privilegiul de a *in-forma* – peisajele par să reflecte natura în ea însăși. Altfel spus, între ochiul său și *continuumul* din care decupează nu se mai află *ecranul* – precum în tradiția întemeiată de Leon Battista Alberti –, ci doar o simplă *ramă*. Turner reușește performanța la nivel ideatic – de a „în-rama” Natura, de a *face* peisaj în sensul deplin al cuvântului.

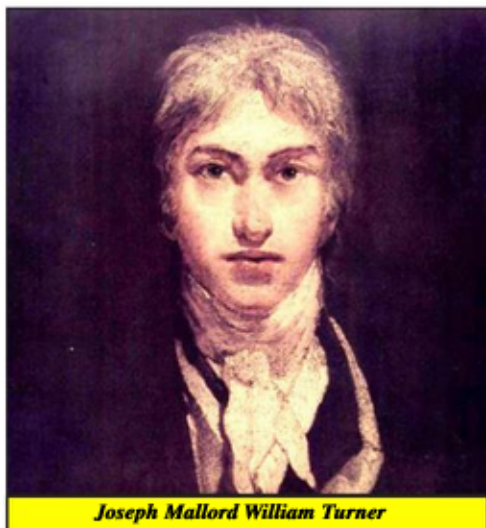
Dacă ne explicăm natura ca formă de fluiditate (și peisajul ca sinecdochă a acesteia), atunci Turner o surprinde în chipul cel mai izbutit. Din punct de vedere tematic, peisajele sale se înscriu în tipologia acvaticului. Departate de acvaticul benefic, fertil, după cum remarcă în 1816 William Hazlitt, pictorul nostru „[...] se complace în a reveni la haosul original, la momentul în

care apele au fost despărțite de pământuri, în care niciun animal nu pășește încă și nicio plantă nu-și poartă fructele. Totul este fără formă și vid. Cineva a numit peisajele sale portrete ale nimicului, însă foarte fidele”. În același registru, Ruskin susținea că Turner este singurul în stare să picteze apa. Ce l-ar fi putut împinge pe Turner să picteze peisaje apocaliptice, de începuturi de lume? Pasajul pe care îl parcurgem în Geneză – „Pământul era pustiu și gol: peste fața adâncului de ape era întunec” – este aproape descrierea unui peisaj turnerian.

Omul apare accidental, iar rolul său, atunci când nu este anulat cu desăvârșire, este lipsit de relevanță. Cu toate acestea, prezența sa încă este resimțită. Însăși privirea care decupează cadrul trădează în spatele ei omul. Iată de ce, chiar în cele mai pustii și dezolante cadre ale lui Turner, Natura este surdınată de problema umană, exterioritatea devine mai precară din pricina afirmării interiorității. O dată formulat acest fapt, realizăm că ne este imposibil să contemplăm natura „în stare pură”. Turner însă lasă impresia că o poate face, reprezentând în pictură, în cadre lărgite, privite de sus, ceea ce s-ar putea numi „starea de depărtare”.

Depărtarea este pentru artistul romantic un chip al infinitului; nu al infinitului înțeles extensiv, ca nemărginire exterioară, ci al infinitului născut din contopirea cosmosului exterior cu cel lăuntric, din convertirea sensibilului în supra-sensibil. Depărtarea este, altfel spus, felul nevăzutului („natura în stare pură”) de a se face văzut. Iar această vizualitate se înfăp-

tuieste nu printr-un drum transcendental, ci pe calea imanenței. La Turner spațiul și timpul se contopesc. Chiar când nu sunt explicate de titlu, precum *Dimineața de după potop*, peisajele sale târzii par a intra în tipologia abisurilor temporale, după cum ne lasă John Ruskin să intuim: „În fapt, marea calitate a picturii lui Turner, care îi probează în chip deosebit adevărul transcendental, este capacitatea lor de a ne face să reflectăm asupra fenomenelor deopotrivă trecute și viitoare.” ■

Joseph Mallord William Turner

ROSETTEȘTI

A. ROSETTI (1816-1885) MARE OM POLITIC		COSTACHE NEGRI		ÎNAINȚAT ÎN VÂRSTĂ		NES!			A CHEMA ...RUSET MARE LOGOFĂȚ Ț. ROM.	
DEPUTAT AL PARTIDEI NAȚIONALE (1831)		A SE STĂPĂNI		RELIGIE		LUMINĂ RECE			TINA!	
						ȚARĂ				
NICOLAE BĂLCESCU			CEEA CE A FOST RADU ROSETTI							
DEȘTEPT			FOARTE MARE							
					SUNT ÎN VÂRSTĂ				TATĂL LUI C.A. ROSETTI, ÎNALT FUNCȚIONAR DE STAT	
					REBREANU LIVIU					
TINDĂ!				ROSETTI THEODOR			E DIN VECHEA GALIE			
...GEANI ROSETTI DOMN Ț. ROM. 1770-1771				IAMANDI VICTOR			VEDEȚĂ DE CINEMA			
						ÎNCĂPERE MARE PENTRU CONFERENCE				
ORGAN NERVOS					CULT!			FINAL DE EPOPEE!		
GHEORGHE TĂȚĂ- RESCU					...AFRICANUL CELEBRUL GENERAL ROMAN			PUȚIN ULEIOS!		
		SENTIMENT DE RESPECT ȘI PREȚUIRE		ȘERBAN NICOLAE		AUXILIAR (ABR.)				LISTĂ CU NUME
						ATMO- SFERĂ				
ION SLAVICI			...ROSETTI HĂȚMAN MARE AL Ț. ROM.							
AVANTAJ			CEAS							
...RUSET DOMN MOLD. 1675-1678										
							ÎN SENAT!			
							COMPOZIȚIE CU CACTER SOLEMN			
	IORDACHE RUSET			"PENTRU"				DUMITRU BRĂȚIANU		
	RADU ROSETTI			SCARLAT ROSETTI				UDRIȘTE NĂȘTUREL		
						PERSOANE TARI, SEVERE				
DESCEN- DENȚI			ZIARUL PE CARE C.A. ROSETTI L-A CON- DUS 18 ANI							
ROSETTI ALEXANDRU										

D. CIREAȘĂ

DIHONIE ÎNTRE EXILATII EUROPEI

Continuăm prezentarea documentului intitulat Notă despre relațiile dintre FEC [Free Europe Committee, Comitetul Europa Liberă] și ACEN. Documentul provine din Fondul Brutus Coste, aflat la Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace și l-am primit grație doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

La data de 7 iunie, în absența secretarului general, președintele, domnul Vasil Germenji, a fost chemat de Albert Kappel, director, Relațiile cu exilul, FEC [Free Europe Committee, Comitetul Europa Liberă], și i s-a comunicat că grantul lunar acordat de FEC pentru a acoperi cheltuielile ACEN și nevoile de reprezentare externă va fi redus, începând cu 1 iulie 1965, de la 16.000 dolari la aproximativ 8.000, o reducere cu 50%, mai mare de câteva ori decât reducerea totală a bugetului FEC. Ulterior, a fost sporit la 9.000 dolari.

Domnului Germenji i s-a spus că decizia era irevocabilă și i s-a cerut să convoace o reuniune de urgență a Comitetului General pentru data de 16 iunie. Convocarea a fost bătută la mașină și expediată prin poștă, pe hârtie cu antetul ACEN, de către FEC. Era acompaniată de un buget „sugerat” de 9.070 dolari pe lună (vezi anexa [nu se regăsește între documente]). Acest buget avea două caracteristici majore.

Mai întâi, nu exista vreo prevedere pentru salariul secretarului general și a secretarei lui. Pentru a camufla adevărată intenție, salariul de 750 dolari al adjunctului secretarului general era prins sub titlul de „secretar general”. În al doilea rând, fondurile operative erau reduse la un nivel care afecta orice activitate cu sens. Este suficient să spunem că nu exista nicio prevedere pentru un operator la mimeograf [mașină de multiplicare]; că era păstrat pe lista de plată doar un dactilograf și că se alocau pentru expedițiile poștale doar 50 dolari. Lista alăturată a alocărilor pentru luna mai 1965 [lipsește] poate fi de ajutor pentru înțelegerea dimensiunilor reducerilor.

Principalele puncte ale ultimei mișcări

1) ACEN nu i s-a comunicat că bugetul său a fost tăiat cu 40-50% și nu a fost invitat să își

ajusteze cheltuielile în consecință. ACEN a fost pus în fața unui buget gata stabilit, astfel conceput, încât să elimine, prin mijloace bugetare, pe principalul funcționar executiv, un oficial ales, împreună cu alți angajați cu rol cheie. Președintelui ACEN i s-a cerut să prezinte aceste propuneri ca fiind ale sale.

2) Președintele Germenji și alți cinci membri ai Comitetului general (domnii Kutt, Estonia; Nagy, Ungaria; Hazners, Letonia; Korbonski, Polonia; Sidzikauskas, Lituania) au fost chemați individual de domnul Kappel și li s-a spus că: a) deși noul buget conține o prevedere pentru salariul „secretarului general”, se aștepta ca ei să îl acorde adjunctului acestuia; b) o colaborare promptă în găsirea unei formule pentru înlăturarea secretarului general avea să fie răsplătită prin renunțarea la unele tăieri bugetare; c) un refuz de a colabora, dimpotrivă, va obliga FEC să reconsidere relațiile sale atât cu ACEN, cât și cu componentele sale, Comitetele naționale; iar o asemenea reconsiderare ar putea duce la suprimarea tuturor subvențiilor.

Tuturor membrilor chemați de domnul Kappel li s-a cerut să păstreze deplinul secret asupra acestor puncte. FEC dorea să îndepărteze pe secretarul general prin votul celor care îl aleseseră, pentru a 11-a oară, în luna noiembrie a anului trecut.

3) La întâlnirea Comitetului general din 16 iunie, președintele a cerut Comitetului să adopte bugetul propus fără vreo schimbare și să ceară secretarului general să se retragă, pentru a asigura supraviețuirea organizației. Doar Vișoianu și Dimitrov s-au opus întregii proceduri și au demonstrat că nu exista vreun temei legal sau moral pentru a-l înlătura pe secretarul general înainte de expirarea mandatului său. S-a luat decizia să i se ceară președintelui să discute cu secretarul general despre această problemă și să prezinte un raport la 23 iunie. ■

(Va urma)

Contents (Romanian History) M. Vulcănescu We are not a rich people, not in a very happy position, being placed at the junction of great empires. We had to rebuild and rebuild, with the hope in God ● **F. Rotaru** The project of the Virtual Library of Romania: why, present situation, what has to be done ● **Șt. Lemny, A. Svenbro** A Swedish girl, made POW by tsar Peter I, arrives at the Court of Prince Cantemir, during his Russian exile, and gives us one of the rare testimonies of a common person about the Prince ● **L.L. Watts** The historical roots of the lack of confidence between Russians and Romanians ● **C. Păunescu** Mihail Grigore Romașcanu, the author of the book *The Romanian thesaurus from Moscow*. Head of the Studies Department of the National Bank of Romania, as shown by the Securitatea files ● **C. Burcea** Parliamentary questions on the Romanian thesaurus from Moscow, February 1935 ● **S. Ispas** Where from comes the name of the popular dance „Călușul“, its significance and origins (II) ● **M. Sala** Jubilee, the word that covers only the anniversary of 50 years, and John, the most common name for the Romanians ● **I.-A. Pop** The everyday life of the Romanians, Szekely, Hungarians and Saxons in Mediaeval Transylvania (II) ● **T.M. Islamov, T.A. Pokivailova** Unpublished documents from the Russian archives about the collaboration between Moscow and Budapest before and during the summer of 1940, when Romania was forced to give up Bessarabia, Northern Bukovina and Hertza to the Soviet Union and part of Transylvania to Hungary (II) ● **O. Trașcă** The relations between Ion Antonescu and the Iron Guard and the German contribution to the repelling of the January 1941 rebellion ● **G. Filitti** Romania 100 years ago: the priority of the Government – the administrative reform; the status of the Romanians around Romania ● **G.-L. Ittu** June 1921, King Ferdinand and Queen Mary visit Sibiu ● **Romanian Documents at Hoover Institution (CX)**. Brutus Coste is removed as secretary general of the Assembly of Captive European Nations

Содержание (Румынская история) М. Вулканеску Наш род не богат, он не благоприятно расположен, потому, что он находится на перекрестке многих империй. Мы жили и работали надеясь в Боге ● **Ф. Ротару** Виртуальная библиотека Румынии в стадии проекта. Где мы находимся, что делать дальше? ● **Шт. Лемни, А. Свенбро** Редкое свидетельство простого человека, молодой шведки, военнопленницы, при дворе в изгнании в России Дмитрия Кантемира ● **Л.Л. Уаттс** Исторические корни недоверия русских в румын и румын в русских ● **К. Пэунеску** Дела Секуритате о М.Гр. Ромашкану, авторе книги *Румынский клад в Москве*, начальнике отделения Исследований Национального Банка Румынии ● **К. Бурча** В Парламенте межвоенной Румынии. Февраль 1935 г. Интерpellации по румынскому кладу в Москве ● **С. Испас** О происхождении наименования народного танца „Кэлушул“, его корни и что он означает (II) ● **М. Сала** „Юбилей“, слово, обозначающее строго 50 летнюю годовщину, и Иоан, самое распространенное имя среди румын ● **И.-А. Поп** Как жили вместе венгры, секуи и саксы в Трансильвании Средневековья (II) ● **Т.М. Исламов, Т.А. Покивайлова** Неопубликованные документы из российских архив о советско-венгерском сотрудничестве в 1940 г., во время передачи Бессарабии, Северной Буковины и Герцы, части Трансильвании соответственно (II) ● **О. Трашкэ** Отношения Иона Антонеску с движением легионеров и германское вмешательство в разрешении бунта января 1941 г. ● **Дж. Филиити** Румыния 100 лет тому назад; приоритет государства, административная реформа, положение румын ближнего соседства ● **Г.-Л. Итту** Июнь 1921. Король Фердинанд и королева Мария с визитом в Сибирь ● **Румынские документы в Институте Гувера (CX)**. Отзвуки увольнения с должности Брутуса Косте, генерального секретаря Ассамблеи европейских плененных наций

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile postale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coreși“ S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 4,50

DIALOG CU CITITORII

Le mulțumim cititorilor și colaboratorilor revistei care ne-au adresat urări și felicitări cu ocazia Sărbătorilor de iarnă.

Bucuroși să vă avem în continuare alături de noi și să răsfoim împreună paginile revistei, vă urăm un An Nou cât mai bun!

SFÂNTA PARASCHIEVA

Domnul IOACHIM VASILE, din Câmpina, ne semnalează două erori, cum le-a denumit, la articolul doamnei dr. Georgeta Roșu, Vine-rea mare și vinerelele, din numărul 10/2010 al revistei: 1. Cuvioasa Paraschieva, s-a înțeles din text, ar fi depusă la Biserica Trei Ierarhi, și nu la Catedrala Mitropolitană, cum știu îndeobște credincioșii; 2. Sfintele moaște nu au putut fi aduse de la Istanbul de Vasile Lupu, în 1570, pentru că atunci nu domnea acest domnitor.

Am rugat-o pe autoare să răspundă acestor observații și am aflat astfel și alte date interesante legate de subiect. Biserica Trei Ierarhi a fost construită între 1635-1639 și a fost sfințită, la 6 mai 1639, de Mitropolitul Varlaam. Pe partea de nord a prona-

sului, în două nișe, sunt depuse osemintele familiei domnitorului Vasile Lupu, iar în nișele din sud osemintele lui Dimitrie Cantemir și Alexandru Ioan Cuza. La 1641, tot în partea de sud, au fost depuse și moaștele Sf. Cuvioase Paraschieva. Abia în 1889 acestea au fost mutate la Catedrala Mitropolitană. Vasile Lupu a domnit între aprilie 1634 - 3/13 aprilie 1653 și 28 aprilie/8 mai - 8/18 iulie 1653. Așadar, anul corect este 1641, și nu 1570 cum a apărut în articol, dar biserica unde au fost depuse inițial moaștele Cuvioasei Paraschieva este Trei Ierarhi, și nu Catedrala Mitropolitană, unde se află astăzi.

CERERI ȘI OFERTE

IOAN APOSTOL, din București, telefon 021.336.80.79, oferă colecția

completă. Solicită nr. 8/1974.

VICTOR COZARIUC, comuna Dărmănești, str. Principală, nr. 150, județul Suceava, cod 727160, telefon 0230.570.031, mobil 0740.947.084, oferă colecția completă.

COSTICĂ SPĂLĂTELU, localitatea Băcălești, județul Teleorman, cod 147.066, O.P. Roșiori 3, oferă numerele: 1/1967, 8/1985, 8/1987, 1, 3, 4, 7-9/1989; 9/1990; 9/1992, 9/1999.

CRISTIAN PANTAZI, Ploiești, str. Lăpușna, nr. 6, bl. 31 G, ap. 16, cod 100.002, județul Prahova, telefon 0244.591.079, mobil 0722.250.336, oferă colecția completă.

ALEXANDRU LIȘESCU, Constanța, telefon 0241.874.844, mobil 0728.209.655, oferă colecția 1967-1992.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române la poziția 19.356.

În București revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Măcăineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 283, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde veți avea acces începând cu primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074 01